

Afrikagruppernas informationsverksamhet

Fallstudie i projektet Utvärdering som en lärande process

**Per-Ulf Nilsson
Josephine Carsson
Anna Tibblin
Tina Lundh
Tomas Rydmo**



Sida

STYRELSEN FÖR INTERNATIONELLT
UTVECKLINGSSAMARBETE

Informationsavdelningen

Innehåll

1. Sammanfattning	3
1.1 Bakgrund	3
1.2 Afrikagruppernas verktyg i informationsarbetet	3
1.3 Slutsatser och rekommendationer	4
2. Inledning	6
3. Studiens genomförande	6
3.1 Bakgrund och syfte	6
3.2 Metod och avgränsningar	7
3.3 Metodik	7
4. Kring utvärderingsmetodik.....	9
4.1 Mätningar, uppföljning och utvärdering	9
4.2 Exemplet Afrikagrupperna	12
4.3 Tillgängligt material	12
4.4 Uppföljning och analys.....	13
5. Generella slutsatser och rekommendationer.....	17
5.1 Rekommendationer till Sida.....	18
5.2 Rekommendationer till Afrikagrupperna	19
5.3 Reflektioner kring en samlad strategi	21
6. Afrikagrupperna – en bakgrund	22
7. Informationsverksamheten.....	22
7.1 Informationsverksamhetens mål.....	23
7.2 Informationsverksamhetens struktur och upplägg.....	24
7.3 Övergripande resultat 1997 – 2000.....	25
7.4 Analys och kommentarer.....	26
8. Verktyg i informationsarbetet.....	30
8.1 Tidningen Södra Afrika.....	30
8.2 Årsbok.....	33
8.3 Hemsidan	35
8.4 Samlad redaktionell kompetens.....	37
8.5 Massmediearbete	37
8.6 Central informationsservice.....	39
8.7 Föreläsare	41
8.8 Utländska gäster	42
8.9 Södra Afrikapraktikanterna	43
8.10 Seminarieverksamhet	45

9. Medlemsnätverket.....	48
9.1. Organisation och utveckling.....	48
9.2. Förändringar.....	50
9.3 Afrikagruppernas analys.....	50
9.4 Medlemsorganisationsenkät 2001	52
9.6. Enkät till lokalgrupper och kontaktpersoner 2001	53
9.7 Kommentarer till enkäterna	54
9.8. Röster från fältet.....	55
9.9. Slutsatser och rekommendationer angående medlemsnätverket.....	59

Bilagor

- I. Uppdragsbeskrivning**
- II. Intervjuade personer**
- III. Dokumentation och litteratur**
- IV. Översikt över Informationsverksamheten**
- V. Enkäter**
- VI. Rapport från seminarium 5/3/02**
- VII. Skolarbete – ett exempel**

1. Sammanfattning

Sidas anvisningar för informationsbidrag till enskilda organisationers informationsarbete anger att organisationerna själva ska ansvara för planerande och verkställande av utvärderingar. Som del i detta arbete driver Sidas informationsavdelning projektet ”Utvärdering som lärande process”.

Utvärderingen av Afrikagruppernas informationsverksamhet är en del av denna lärandeprocess.

1.1 Bakgrund

Afrikagrupperna har sedan slutet av 1970-talet erhållit medel från Sidas anslag för enskilda organisationers informationsverksamhet, för närvarande genom årliga programbidrag.

Det övergripande målet med Afrikagruppernas informationsverksamhet är att ge allmänhet och särskilda målgrupper en ökad kunskap om förhållandena i södra Afrika och om de ekonomiska, politiska och andra strukturer som orsakar fattigdom och förtryck, liksom om det arbete som pågår och är möjligt för att förändra denna situation till det bättre. Kunskapen ska leda till en stärkt opinion och ett ökat engagemang för södra Afrika. De prioriterade målgrupperna för Afrikagruppernas informationsarbete är vidareinformatörer inom och utom det egna nätverket, samt skolvärlden, de senaste åren med tonvikt på mellanstadiet.

Genom en analys av delar av Afrikagruppernas informationsverksamhet, främst under perioden 1997 – 2000, identifierar utvärderingen styrkor och svagheter i arbetet och i några av de metoder eller informationsverktyg som använts.

Utvärderingen gör även en kartläggning och analys av Afrikagruppernas nätverk – dess nationella medlemsbas, innefattande både enskilda medlemmar, lokala grupper och medlemsorganisationer – och identifierar styrkor, svagheter och möjligheter för organisationen att anpassa och stärka sitt nätverksarbete.

I enlighet med uppdragsbeskrivningen utmynnar utvärderingen även i generella rekommendationer till Sida och Afrikagrupperna gällande arbetet för att stärka strategisk planering, formulering av mätbara indikatorer och effektmål, liksom uppföljnings- och utvärderingsarbete.

Utvärderingen har genomförts av Context och Global Utveckling AB under perioden augusti 2001 – mars 2002.

1.2 Afrikagruppernas verktyg i informationsarbetet

De undersökta metoderna/verktygen i informationsarbetet har i huvudsak visat sig vara relevanta om än inte alltid kostnadseffektiva.

Tidskriften Södra Afrika har form- och innehållsmässiga svagheter, som begränsar dess funktion att öka kunskap och engagemang. Tidskriften har inte heller lyckats nå utanför medlemskretsen. Samtidigt har den ett relativt stort värde som samlande organ för organisationens medlemmar, vilket kan motivera kostnaden.

Afrikagruppernas årsbok har under senare år dragit på sig ökande förluster. Årsbokens huvudsyfte är att fördjupa kunskapen i viktiga utvecklingsfrågor bland

opinionsbildare och vidareinformatörer. Den minskande efterfrågan visar att detta mål inte har uppnåtts. Kostnadsmedvetenheten har varit låg och alltför stora personalresurser har lagts på bokutgivningen.

Afrikagruppernas hemsida har utvecklats väl de senaste åren, med en ökad besöksfrekvens varje år. Ökande, men relativt små, personalresurser har lagts på hemsidan, som utvecklats till att bli en viktig inkörsport till Afrikagruppernas verksamhet.

Afrikagrupperna saknar en uttalad **massmediestrategi**, vilket är en allvarlig brist när en huvuduppgift är att förmedla kunskap och förändra attityden till Afrika i Sverige. Avsaknaden av strategiskt arbete och målskrivningar kan antas ha påverkat de relativt magra resultaten vad gäller medieuppmärksamhet de senaste åren.

Den **centrala informationsservicen**, där kontakter och förfrågningar från allmänheten behandlas, fyller en viktig funktion, särskilt gentemot skolorna. Servicen har bidragit till att göra Afrikagrupperna till en viktig källa för information om södra Afrika. Kostnaden per besvarad förfrågan är samtidigt relativt hög. En ökad andel förfrågningar bör styras över till hemsidan samtidigt som servicens kontaktskapande funktion bättre bör tillvaratas.

Afrikagrupperna bedriver i olika former **föreläsarverksamhet**, bland annat genom en grupp föreläsare bland medlemmarna, genom utländska gäster som varje år inbjuds och genom de unga s k Södra Afrikapraktikanter som efter besök i Afrika bedriver informationsarbete på hemmaplan. Medan kostnaderna för de senare två kategorierna är höga och både ökade krav på och effektmätningar av verksamheten är påkallade, tycks alltför lite resurser läggas på övriga föreläsare.

Beträffande Afrikagrupperna **medlemsnätverk** konstaterar utvärderingen att informationsaktiviteten är låg på de flesta håll. Ett mindre antal lokalgrupper bedriver ett aktivt arbete. Samtidigt har så kallade medlemsorganisationer och stödgrupper kommit att spela en viktigare roll. En strategi för hur Afrikagrupperna ska anpassa sin verksamhet till förändrade villkor i medlemsnätverket behövs.

1.3 Slutsatser och rekommendationer

Centrala indikatorer pekar mot att Afrikagrupperna uppnått sin målsättning såtillvida att **ökat engagemang** kan avläsas i medlemsciffror och insamlingsresultat. Antalet medlemmar ökade från 1750 år 1997 till 2 223 år 2001. Insamlingsresultatet låg åren –94 till –97 kring 1,5 miljoner kr/år och ökade fram till år 2001 till drygt 3,7 miljoner kronor/år. Till detta ska läggas drygt 4,1 miljoner från Operation dagsverke som fördelats till insamlingen under de senaste tre åren.

Ett centralt problem är att Afrikagruppernas informationsverksamhet saknar en fullständig och logisk **målhierarki** kopplad till en **kommunikationsplan**. Övergripande visionära mål kopplas till produktionsmål medan mellannivån, tydliga och mätbara effektmål, i regel saknas. Detta medför dels att organisationen inte alltid har klart för sig vad man faktiskt vill uppnå med verksamheten, dels att det försvårar en mätning av effekterna av insatserna.

Afrikagrupperna har vidare vissa problem med **fokuseringen** av sin informationsverksamhet. Många aktiviteter har genomförts men dessa har inte följts upp. Långsiktiga resultat har därmed riskerat att gå till spillo.

Vissa centrala **målgrupper** har definierats, främst skolvärlden och vidareinformatörer/opinionsbildare. Utöver dessa har andra målgrupper identifierats. Sammantaget har Afrikagrupperna inte i tillräcklig grad lyckats begränsa sina målgrupper och koncentrera arbetet till dessa. Inom skolvärlden är därför arbetet ännu relativt svagt och saknar långsiktig strategi. Vidareinformatörer nås genom all den informationsverksamhet som bedrivs. Då uppföljning av effekter saknats är det svårt att utvärdera i vilken mån vidareinformatörerna engagerats genom insatserna.

Avsaknaden av ett **massmediarbete och strategiskt organiserad lobbyverksamhet** har försvagat exponeringen och effekter bland opinionsbildare.

Bland övergripande rekommendationer till Sida och Afrikagrupperna märks:

- Sida bör fortsätta sitt aktiva stöd till organisationernas kompetensutveckling inom utvärdering/uppföljning. Fortsatt metodutveckling kring formulering av mätbara indikatorer och effektmål behövs. Sida bör stödja utvecklingen av gemensamma verktyg för att mäta indikatorer.
- Sida bör utveckla närmare samarbete med aktörer som behärskar uppföljnings- och utvärderingsverktygen och stödja ett processinriktat arbetssätt i organisationernas planeringsarbete.
- Afrikagrupperna bör utveckla en strategisk ledningsfunktion som kan styra planeringsarbetet, med särskild inriktning på formuleringen av mätbara indikatorer och effektmål och framtagandet av utvärderings- och uppföljningsplaner.
- Afrikagruppernas informationsverksamhet bör knytas ihop till en övergripande strategi där verksamhetens olika delar tas till vara.
- En strategi för arbetet med medlemsnätverket bör utvecklas. Särskilt bör analyseras hur Afrikagrupperna bäst kan arbeta med sina medlemsorganisationer och fungera som en central nod i ett nätverk av Afrikaengagerade organisationer i Sverige.
- En massmediestrategi bör formuleras liksom en plan för en förstärkt massmedieexponering.

2. Inledning

Sidas anvisningar för informationsbidrag till enskilda organisationers informationsarbete anger att organisationerna själva ska ansvara för planerande och verkställande av utvärderingarna. Sida söker för detta arbete ge organisationerna stöd. En handledning har tagits fram och arbete pågår med att revidera den. Som del i detta arbete driver Sidas Informationsavdelning projektet *”Utvärdering som lärande process”*.

Utvärderingen av Afrikagruppernas informationsverksamhet är en del av denna lärande process. Syftet med denna utvärdering är därför tvåfaldigt. Till en del handlar det om att presentera generella erfarenheter som kan tas till vara inom projektet *”Utvärdering som lärande process”*. Den andra delen handlar om att genom en utvärdering av organisationens informationsarbete de senaste åren ge Afrikagrupperna bättre kunskap om hur de i framtiden kan arbeta med sin informationsverksamhet. Denna tudelning avspeglas också i denna rapport där kapitel 2-5 behandlar utvärderingen på en allmän nivå och avslutas med generella rekommendationer. Kapitel 6-10, särskilt kapitel 8-10, behandlar däremot i detalj Afrikagruppernas verksamhet och ger specifika rekommendationer angående olika metoder inom Afrikagruppernas informationsverksamhet.

Utvärderingsrapportens totala längd överskrider vad som stipulerats i uppdragsbeskrivningen. Men då utvärderingen genomförts i en nära samarbetsprocess med Afrikagrupperna och organisationen begärt en fyllig rapport har vi i samförstånd med Sida inte låtit längden begränsa framställningen. Utvärderarna vill samtidigt framföra sitt tack till Afrikagrupperna för den positiva anda i vilken utvärderingen gemensamt har genomförts.

3. Studiens genomförande

3.1 Bakgrund och syfte

Afrikagrupperna har sedan slutet av 1970-talet erhållit medel från Sidas anslag för enskilda organisationers biståndsverksamhet och är en av 13 organisationer med vilka Sida har så kallade ramavtal. Afrikagrupperna har även fått Sidastöd för sin informationsverksamhet genom årliga programbidrag.

Sedan 1995 har en diskussion rörande Afrikagruppernas informationsanslag förts mellan Sida och Afrikagrupperna. 1999 beslutades att Afrikagruppernas informationsverksamhet med Sidabidrag skulle utvärderas. Bakgrunden är de, enligt Sida, relativt stora informationsbidrag som erhållits under ett antal år. Centralt i diskussionerna har varit kostnadseffektiviteten i verksamheten och antalet informationsrelaterade tjänster som finansierats med Sidamedel. På senare år har vissa förändringar skett. Sidas informationsbidrag har minskat, liksom antalet finansierade tjänster.

Genomförandet av utvärderingen av Afrikagrupperna har av olika skäl fördröjts efter det att Sidas informationsavdelning 1999 fick uppdraget samtidigt som ansvaret för

informationsbidragen till enskilda organisationer överfördes från SEKA, avdelningen för humanitärt bistånd och samarbete med enskilda organisationer.

I Sidas nya anvisningar för informationsbidragen, som utarbetats av informationsavdelningen, lyfts utvärdering fram som ett viktigt instrument i en lärande process för att effektivisera och utveckla de enskilda organisationernas informationsverksamhet. Sida/INFOOs projekt ”Utvärdering som en lärande process”, anordnar bland annat seminarier och andra möjligheter till dialog kring den nya handledningen.

Utvärderingen av Afrikagruppernas informationsverksamhet avses falla in som en del i denna lärandeprocess. Utvärderingen söker genom en analys av delar av Afrikagruppernas informationsverksamhet, främst under perioden 1997 – 2000, identifiera styrkor och svagheter i arbetet och i de valda metoderna. Den diskuterar även hur Afrikagrupperna mäter och följer upp sin verksamhet och ger råd om hur denna uppföljningsverksamhet, inkluderande utvärderingar, kan utformas i projektcykeln, från planering till återföring av erfarenheter.

Utvärderingen har även innefattat en kartläggning och analys av Afrikagruppernas nätverk och identifierar styrkor, svagheter och möjligheter för organisationen att anpassa och stärka sitt nätverksarbete.

3.2 Metod och avgränsningar

Inledningsvis valdes i samförstånd med Afrikagrupperna fem metoder eller verktyg genom vilka Afrikagruppernas bedriver informationsarbete med Sidastöd. De valda områdena är tidningen Södra Afrika och massmediearbetet, årsbok och annan bokutgivning, hemsida, central informationsservice och seminarier och föreläsarverksamhet. Dessa olika metoder analyseras i kapitel 8.

Valet av fem metoder/verktyg innebär en avgränsning där vissa delar av verksamheten som är kopplade till informationsarbetet inte behandlas, främst insamlingsarbetet och försäljningen av ”rättvisa” varor. I många fall är dessa delar, som inte får bidrag från Sida, nära kopplade till den övriga verksamheten.

En ytterligare avgränsning är att utvärderingen koncentreras till det rena informationsarbetet och den personal som arbetar med detta. Samtidigt är biståndsarbetet och alla de kontakter som ansvariga för detta har med sitt nätverk och med olika målgrupper i Sverige, också av stor betydelse för kunskaps-, engagemangs- och informationsarbetet i Sverige.

En svårighet med en så pass bred utvärdering som denna, som innefattar 4-5 års informationsarbete samt Afrikagruppernas nätverk, är att djupare utvärdera de enskilda delarna, dels då information om verksamhet som ligger bakåt i tiden är begränsad, dels för att tid inte funnits för att genomföra egna effektmätningar av de olika informationsmetoderna.

3.3 Metodik

Utvärderingen baserar sig främst på intervjuer med berörd personal och styrelsemedlemmar, samt medlemmar och medlemsorganisationer ute i landet. Vidare har den relativt rikliga men ibland bristfälliga dokumentationen av verksamheten

analyserats. Utvärderingen utformade även enkäter som skickades till personer inom nätverket – kontaktpersoner, lokalgrupper, medlemsorganisationer och stödgrupper. Vidare gjordes en enkät med Afrikagruppernas lärarkontakter samt vid seminariet Södra Afrikadagarna.

Utvärderingen har haft en referensgrupp till sitt förfogande som sammanträffat fem gånger. Referensgruppen har givit värdefulla synpunkter för planeringsarbetet, inför analysen av undersökningsresultaten och vid färdigställandet av rapporten. Gruppen bestod av en representant från vardera Afrikagrupperna, Sida/info, Sida/UTV, och Forum Syd.

I slutskedet av processen genomfördes ett seminarium med ett drygt 40-tal deltagare från bidragsmottagande enskilda organisationer kring arbetet med utvärdering som en lärande process. Seminariet presenteras i bilaga VI.

4. Kring utvärderingsmetodik

4.1 Mätningar, uppföljning och utvärdering

Mätningar, uppföljningar och utvärderingar har några huvudsyften

- Lärande för att bättre kunna planera inför framtiden
- Kontroll att man förvaltat anförtrodda medel på ett bra sätt
- Berättigande för att få fortsatt förtroende att bedriva verksamheten

Uppföljningar och utvärderingar syftar alltså till att ge kunskap inför framtiden om vilka mål man uppnått och vilka strategier och processer som fungerat. **Uppföljning** är en mer systematisk granskning som man själva gör av hur ett projekt har genomförts, vad som varit bra och dåligt och vilka resultat man uppnått.

Utvärdering är en granskning som utförs av någon som inte deltagit i projektet och är betydligt mer ambitiös i sitt upplägg.

Allt mättnings- och analysarbete kräver tid och pengar. Grundläggande frågor inför varje analys är därför vilka delar av verksamheten som behöver följas upp eller utvärderas. Detta bör ske redan på planeringsstadiet, dels för att tid och eventuella pengar ska kunna avsättas, dels för att uppföljningen / utvärderingen ska kunna planeras redan före projektstarten. Särskilt viktigt är detta vid planerade utvärderingar eftersom ibland basstudier om situationen före projektets start kan behövas för att ställas mot resultaten. Tidig planering är också viktig för att tillse att en god dokumentation av projektet genomförs (se figur 1).

Utvärderingar måste vara kostnadseffektiva. Särskilt mindre enskilda organisationer drar sig för stora utvärderingskostnader. Men det är inte alltid de största och mest vetenskapliga utvärderingarna som är de mest prisvärda.

Den enklaste och billigaste uppföljningen är en *sunt förnuftsanalys* av kommunikationsinsatsen – helt enkelt en logisk, kritisk analys. Men en förutsättning även här är att processen och projektet har dokumenterats. Det är också risk att personer som själva varit inblandade i ett arbete har svårt att se objektivt på en insats och dess effekter. Det är risk att effekterna överskattas.

En form för sådana analyser är personliga, problemorienterade rapporter från personer i olika ansvarspositioner – ledning, ansvarig kanslipersonal, "fältarbetare". Afrikagrupperna har interna rapporter som går i denna riktning. Ett system som kan förbättras t ex genom produktionen av analysmallar, framtagande av mätbara indikatorer och en kultur av uppmuntran av kritisk analys.

Processutvärderingar är en metod för att systematiskt följa och dokumentera ett projekts genomförande. Processutvärderingen undersöker förutsättningarna för måluppfyllelse genom att följa beslutsgångar, kommunikation, attityder bland involverade,

arbetsgenomförande etc. De förklarar inte *om* ett projekt lyckats utan snarare *varför* ett projekt lyckats eller misslyckats.

En hel del resultat och effekter av olika insatser kan i allmänhet registreras genom avläsning av uppsatta indikatorer. Men detta är inte lika lätt när det gäller informationsarbete. Ett antal indikatorer kan ändå utnyttjas för att ge indikationer på positiva eller negativa förändringar som kan kopplas till det arbete man utfört. I 4.3. och 4.4. anges en del sådana mätmöjligheter som Afrikagrupperna kan utnyttja i sitt analysarbete.

Mätningar såväl före som under en insats är nödvändiga i de analyser som krävs för att informationsinsatserna ska bli framgångsrika och skapa de effekter hos mottagaren som man vill.¹ Mätningar ger förutsättningar för lärande inom organisationen och för utarbetandet av en mer effektiv kommunikation.

Genom mätningar kan man arbeta mer mottagarorienterat, genom att man får veta mer om mottagarna. Det kan gälla deras värderingar, deras förkunskaper, val av informationskanaler, förståelse och acceptans av olika budskap, liksom deras önskemål och krav när det gäller information.

Genom mätningar kan man också kontrollera att de processer man avsett starta verkligaen startar och fortsätter. Särskilt viktigt är det när man arbetar med vidareinformatörer. Om den tänkta informationskedjan bryts efter bara några led, så är det viktigt för organisationen att veta det, för att kunna förändra sitt arbete.

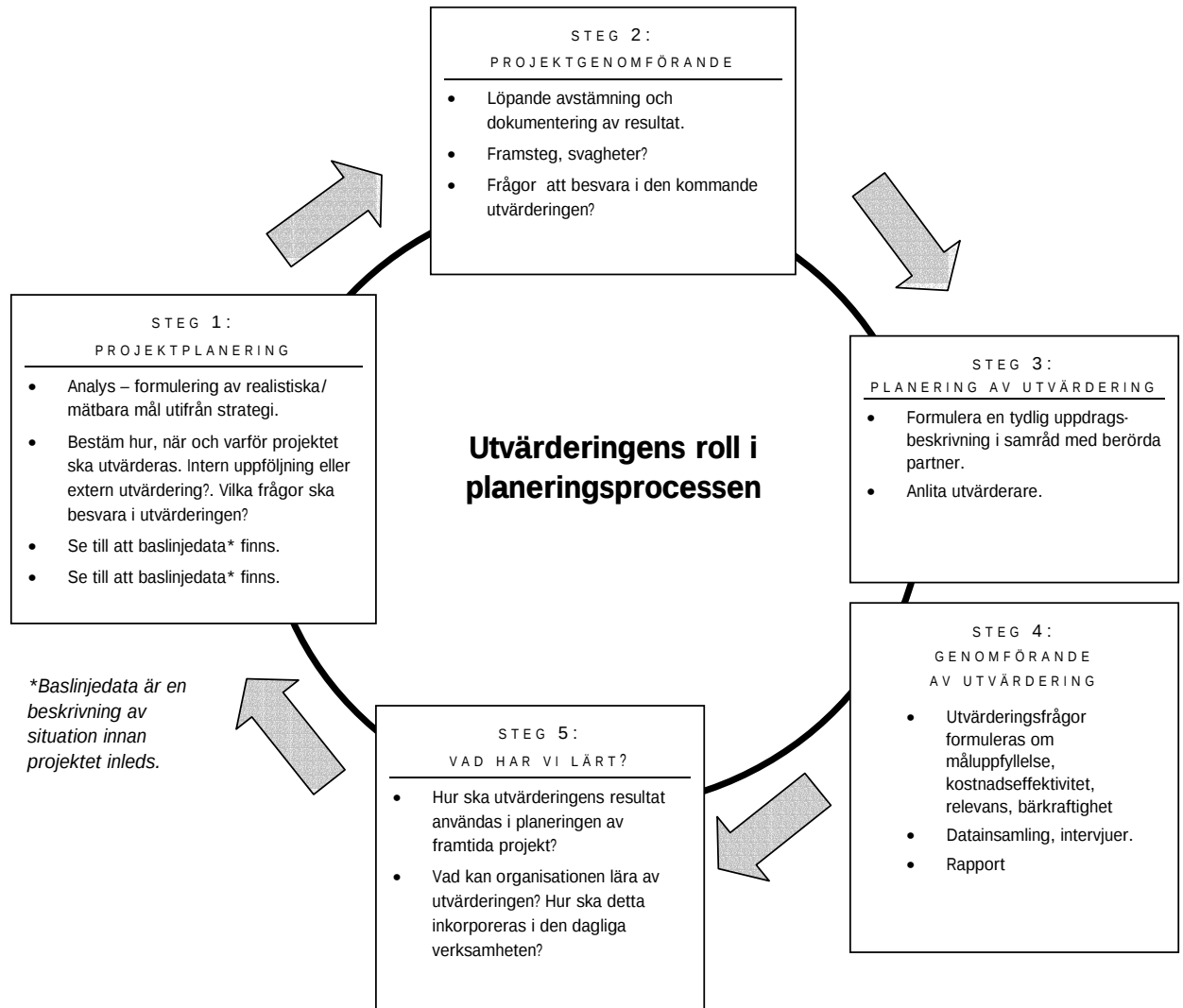
Genom mätningar kan man också få bättre koll på vilka insatser som är kostnadseffektiva, så att man inte slösar pengar på sådant som inte fungerar eller har liten effekt.

För säkrare analyser av resultat behöver mätningar och analyser ibland kompletteras med utvärderingar. Utvärderingar bygger i huvudsak på analys av dokumentation och olika former av utfrågning/enkäter (se t ex Enkätboken av Jan Trost, Studentlitteratur 2001). Utvärderingar behöver planeras i god tid och vara en del av planeringscykeln (se figur 1.)

Enskilda organisationer, som Afrikagrupperna, behöver utveckla en spetskompetens på dessa områden. Erfarenheten är att mycket uppföljningsarbete kunde ha gett kvalitativt bättre resultat med en större sådan kompetens inom organisationen.

¹ Utvärderingen är KAN Kommunikation AB tack skyldig för värdefulla synpunkter kring mätningar som verktyg och de figurer kring målanalys (fig. 2 och 3) som presenteras.

Planeringscykeln och utvärderingens plats i denna.



För ytterligare synpunkter på uppföljning och utvärdering av informationsprojekt hänvisas till PM av Lars Palm, bilaga VI.

4.2 Exemplet Afrikagrupperna

Utvärderingen av Afrikagruppernas informationsverksamhet visar på tydliga styrkor men också lika tydliga svagheter i den produktions- och planeringscykel inom vilken de olika informationsinsatserna genomförs.

En gedigen planeringsprocess, inkluderande förtroendevalda och personal föregår Afrikagruppernas beslut om årsplaner och budget. Rapporteringssystem finns oftast för kvantitativa mätningar av konkreta resultat. Även kvalitativ rapportering och uppföljning förekommer ofta. Tex har i regel årliga sammanställningar med bedömningar gjorts av det årliga kampanjarbetet och rapportering inklusive bedömningar görs i regel av utländska gästers turnéer. Varje år genomförs en enkät vid Södra Afrikadagarna. En rad interna analyser har gjorts av lokalarbetet. Läsarundersökningar av tidningen genomförs. Afrikagrupperna har vidare en mycket god statistik över medlemskap och prenumerationer liksom över insamlingsresultat. De senare analyseras regelbundet för effektmätningar av olika informations/insamlingsinsatser.

Samtidigt kan svagheter iakttas. Verksamhetsplaneringen är ofta överambitiös där visionära mål leder till brister i prioriteringar, avsaknad av realistisk planering för hållbara, långsiktiga resultat; produktionsmål men avsaknad av mätbara effektmål, alltför många målgrupper, osv. I projektcykelns slutskede återfinns brister, som att uppföljningar inte alltid koncentreras till viktiga frågor om effekter och att analyserna inte inriktas på om Afrikagrupperna uppnått de mål som sats upp i strategin. Återföringen av kunskaperna tycks inte heller alltid tillräcklig - till planeringsansvariga liksom till personal.

4.3 Tillgängligt material

Kvantitativa mätningar innebär en relativt enkel process av kontinuerligt insamlande av fakta, ofta mängden producerade "varor", antal besökare på möten etc. Sådana mätningar ger inga direkta svar på om en insats varit bra eller den mest lämpade. Men mätningar kan ge viktig information om de analyseras kontinuerligt över tiden.

Sedan en genomtänkt planering och grundläggande mätningar för uppföljningar genomförts har en organisation den mesta information som behövs. Utvärderingen av Afrikagrupperna, visar att mycket kunskap redan finns inom organisationen, kunskap som bättre kan samlas och mer kapacitet läggas på att analysera den. De flesta effekter kan dels iakttas genom analys av tillgängliga mätningar och kvantitativa uppgifter inom organisationen dels genom välformulerade men enkla enkäter av olika slag. Attitydmätningar och utvärderingar är kostsamma och bör i stället genomföras av begränsade, strategiskt valda insatser.

Afrikagrupperna har en mängd data som redan idag utnyttjas för att analysera verksamheten, dess kostnader och effekter. Exempel på detta är:

På **insamlingsområdet** finns god statistik över typer av givare, regelbundenhet, storlek, förändringar över tiden, liksom av kostnader och effekter av insamlingskampanjer. Varje inbetalning kan spåras till organisation eller givare/talong. Det ger möjlighet att registrera insamlingsresultat/engagemang som svar på viss insats. I viss mån kan särskilda kampanjer iakttas i insamlingsresultat.

Insamlingsresultaten i sig ger en kvantitativ mätning av informationsresultat. De kan också ge vissa kvalitativa svar om ökat engagemang på grundval av info-insatser, som att givare blir regelbundna givare, givare blir autogirister, storleken på gåvor ökar/minskar, antalet organisationsgåvor ökar.

Afrikagrupperna har också en god statistik över **medlemsutveckling**, liksom över **tidningsprenumeranter**. Dessa register ger uppgifter om tidpunkt för inträde, geografisk tillhörighet, ålder, kön, längd på medlemskap. Jämförelser över åren anger tendenser på dessa indikatorer, som ger kunskap om effekt av info-insatser.

Tidpunkt för inträde och geografisk tillhörighet kan i vissa fall ge en kunskap om effekterna av ett visst informationsarbete, t ex stora effekter våren 99, förmodligen på OD-kampanjen, eller om lokalt Afrikagrupsarbete resulterat i engagemang.

Längd på medlemskap, och förändringar över tiden på denna indikator, ger kunskap om hur starkt/svagt engagemanget är och/eller om man lyckas engagera medlemmarna genom sitt arbete.

Antalet prenumeranter är litet, men omsättningen av prenumeranter kan ge ledtrådar beträffande tidningens kvalitet och förmåga att väcka engagemang.

Försäljningssiffrorna ger kvantitativa uppgifter som antyder svar på frågor om marknadsföring varit lyckad eller om ämnesområdet möter intresse på marknaden. Varför har t ex bokförsäljningen minskat i en period när det finns ett markant ökat intresse för globala frågor? Jämförelser kan göras med upplageförsäljning av andra förlags böcker inom samma område.

Afrikagrupperna gör stora ansträngningar att samla in mesta möjliga kvantitativa data om antal genomförda **aktiviteter och deltagare**. Insamling av data om alla lokala aktiviteter är en besvärlig process. En bedömning måste göras av hur mycket data man egentligen behöver, för överblicken och utvecklingen av den egna verksamheten, liksom för rapportering till finansören. En kompromiss måste göras mellan vad som är administrativt genomförbart och vad man behöver.

En rent kvantitativ uppgift anger dels hur väl organisatören lyckats planera och marknadsföra aktiviteten, dels vilket intresse som aktiviteten väckt hos målgruppen. Jämförelser mellan olika aktiviteter besvarar frågor om målgruppens intressen och vilka målgrupper som nås av olika typer av aktiviteter.

Medieexponering. Här görs en sammanställning av alla omnämnanden i svensk press av Afrikagrupperna.

Andra registreringar och mätningar som görs är t ex antal och typ av kontakter med Afrikagrupperna centralt, träffar på hemsidan, skolkontakter/skolaktiviteter

4.4 Uppföljning och analys

En starkare kansliledning, tillsammans med styrelse, kan utnyttja redan tillgängliga uppgifter för en förbättrad analys av info-arbetet, dess resultat och effekter. De egna bedömningarna av den egna verksamheten räcker långt om en kritisk granskning görs. Dock behöver Afrikagrupperna stärka sin centrala kapacitet beträffande planerings, uppföljnings- och utvärderingsmetodik och system för behandling och analys av existerande kunskaper.

De målformuleringar Afrikagrupperna har är ofta otillräckliga för att ligga till grund för senare effektmätningar. Mycket övergripande mål som att öka engagemanget för

och kunskapen om södra Afrika har kompletterats med effektmål som egentligen inte är annat än produktionsmål – att si eller så många människor ska delta i ett möte eller köpa en tidning.

För att strukturera sitt arbete och efterföljande mätningar/analyser i form av uppföljningar och utvärderingar behöver Afrikagrupperna för hela sitt arbete och för de enskilda metoder man arbetar med ställa upp en målhierarki. I en målhierarki följer mål på olika nivåer varandra i en mer logisk följd.

Arbetsprocessen innebär att man först analyserar situationen utifrån organisationens övergripande mål.² Man definierar de uppgifter och de problem man står inför (se fig. 2). Här kan en förstudie, t ex en målgruppsanalys, ge strategisk information om vilka förutsättningar som råder. Med utgångspunkt i denna analys upprättas mål och strategier och projektet planeras. De olika kommunikationsmålen (effektmålen) är mer eller mindre mätbara. Därefter genomförs aktiviteten, produktionsmål och effektmål mäts i möjligaste mån och en uppföljning eller utvärdering genomförs. På grundval av vunna kunskaper revideras framtida kommunikationsinsatser. På så sätt ackumuleras kunskap och man lär sig av framsteg och misstag.

Planerings- och genomförandeprocessen innebär att man utifrån vision och verksamhetsmål analyserar vilka effektmål som är möjliga att uppnå för att bidra till uppfyllandet av verksamhetsmålen och vilka metoder/kanaler/verktyg/projekt som bör prioriteras för att nå dit. Ett projekts olika mål bör vara länkade till varandra i en målkedja, så att det ena målet förutsätter att ett tidigare mål uppnåtts. I slutet av denna målkedja finns det övergripande visionsmålet.

Kommunikationsmålen är inte desamma för alla målgrupper. För olika målgrupper kan man behöva analysera vad som underlättar eller hindrar framgång. Genom att tänka igenom detta kan man undvika önsketänkande och att man lägger resurser på insatser som inte har så stor möjlighet att lyckas. Utifrån de olika målen för olika målgrupper och problemanalysen (se fig. 3) formuleras sedan olika strategier och insatser som tillsammans kan ha förutsättningar att leda till att kommunikationsmålen uppnås.

Ett hjälpmedel i dessa processer är ”ramverket för logisk analys” (LFA) där man utifrån en problemanalys steg för steg identifierar vilka målgrupper och insatser som bör prioriteras och ser hur övergripande verksamhetsmål kan nås genom uppnåendet av produktionsmål och effektmål på lägre nivåer.

Väl valda produktions- och effektmål måste föregå planeringen och genomförandet av varje aktivitet liksom planeringen av uppföljningar/utvärderingar. Några exempel:

Effektmålet för **Södra Afrikadagarna** uppgavs 2000 vara att 250 personer (minst 50 ungdomar) deltar. Detta är dock främst ett produktionsmål. Effektmål kan vara att med ett intressant program kring utbildningsfrågor locka X antal lärare/rektorer att begära fortsatt kontakt med Afrikagrupperna, eller att Y procent av deltagarna sex månader efter seminariet ska uppge att de haft direkt nytta av seminariet i sitt arbete eller Afrikaengagemang, samt att Z procent av ungdomarna har fortsatt engagera sig för södra Afrika eller att X procent gått med i Afrikagrupperna eller närstående organisation.

² KAN Kommunikation AB

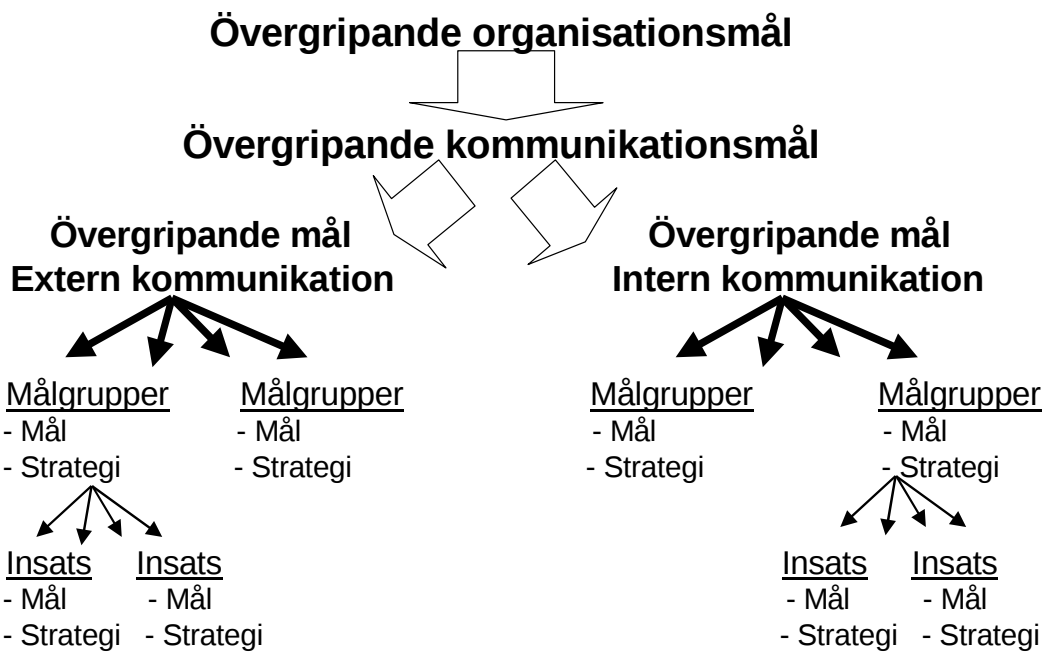
Om man uppnått effektmålen är i detta fall relativt enkelt att mäta då gruppen är hanterbar (ett slumpvis urval av en andel av deltagarna kan också göras) och möjlig att i efterhand kontakta med en enkät.

Tidningen Södra Afrika: med några års mellanrum genomförs läsarundersökningar. Frågor som väl relaterar till uppställda effektmål kan här i högre grad läggas in, t ex om tidningen är viktig för fortsatt medlemskap, för ökade kunskaper, för fortsatt Afrikaintresse, för aktivt engagemang och för spridningseffekter genom att läsarna har vidareförmedlat kunskaper och engagemang.

Hemsidan har en stor grupp okända användare som i sin helhet inte kan nås. Hemsidan ger dock relativt goda möjligheter till mätningar och kommunikation med användarna. Användningsfrekvensen av olika sidor ger vissa svar om uppfyllandet av produktionsmål. Frågor till användarna och möjlighet att ställa frågor från hemsidan till Afrikagrupperna ökar kunskapen om dess användning (om uppsatta effektmål nåtts).

Informationsmaterial av olika slag: Då allt enklare informationsmaterial är eller kan kopplas till insamlingen, där goda mätrutiner finns, kan man relativt lätt få en effektmätning av detta material vad gäller engagemang i form av ekonomiskt stöd. Märkning av materialet kan ge förfinade resultat som ger antydningar om effektiviteten av viss form av material liksom typ av arrangemang som ger bäst resultat. Mycket av detta görs redan av Afrikagrupperna.

Målanalys



Målanalys



5. Generella slutsatser och rekommendationer

Sammanfattningsvis framgår av exemplet Afrikagrupperna, liksom av det seminarium som genomfördes i anslutning till utvärderingen (se bilaga VI), att enskilda organisationer har stora styrkor när det gäller kunskaper och ofta också när det gäller konkreta mätuppgifter för olika verksamheter. Däremot finns ofta svagheter i planering, målformulering, analys av mätningar, uppföljningar och återföring av erfarenheter. Utvärderingar upplevs oftast dels som mycket svåra, dels som en kontrollmekanism från finansärens sida.

Det finns ett tydligt behov av att förankra medvetenheten om att utvärderingar är ett mycket viktigt instrument för att analysera erfarenheter och återkoppla dessa till en kvalitativt förbättrad verksamhet. Medan goda kunskaper finns, där intuition byggd på erfarenhet samsas med interna mätningar, råder osäkerhet om utvärderingars/uppföljningars plats i planerings- och projektcykeln, metoder och målformuleringar. I denna utvärdering har getts en del råd och rekommendationer på dessa områden.

Ett behov tycks även finnas av att sammanställa relevant och kortfattad information till de enskilda organisationerna, som i form av en lathund, gärna med konkreta exempel, presenterar projektcykelns olika delar, grunderna för möjliga LFA-analyser, anger definitioner i målhierarkin, steg på vägen i utvärderingsprocessen och lämpliga metoder för uppföljningar och utvärderingar. Särskilt viktigt är att diskutera effektmål och hur dessa kan mätas, också i flera led.

Detta är dock en omständlig process. Sida kan inte förvänta sig att de enskilda organisationerna har tid, kapacitet och pengar för att utvärdera hela sin verksamhet på detta djupa sätt. Utvärderingar ska ske av centrala verksamhetsområden och kostsamma program. I övrigt ser vi en stor vikt i att organisationerna förbättrar sin kapacitet att göra bra mätningar, interna utvärderingar och uppföljningar. Med rätt metoder och en självkritisk grundsyn kan dessa ge nog så viktig information, främst för det egna arbetet men också för finansieraren.

Metoden att enskilda organisationer samarbetar och utvärderar delar av respektive organisations verksamhet kan vara en god idé för att öka ömsesidigt lärande mellan enskilda organisationer. Genom denna metod avdramatiseras kontrollfunktionen. Organisationernas erfarenheter och kunskaper om verksamhetsområdet gör att sådana utvärderingar kan ge viktig kunskap och analys, som inte alltid täcks in av mer kostsamma externa konsultstudier.

5.1 Rekommendationer till Sida

Sida har en fortsatt viktig roll när det gäller att stärka förutsättningarna för de enskilda organisationernas arbete med att följa upp och utvärdera sitt informationsarbete med Sidabidrag. Bidragsanvisningarnas tydliga inriktning mot att organisationerna ska utvärdera och följa upp sin egen verksamhet är riktig och säkerställer också att organisationerna själva blir ägare till dessa processer. I detta sammanhang har Sida en egen och viktig roll när det gäller att förstärka förutsättningarna för detta genom stöd till metodutveckling och att bidra med resurser för att följa/handleda organisationernas uppföljningsarbete.

Sida behöver därför, eventuellt genom en arbetsfördelning med enskilda organisationer, t ex Forum Syd, arbeta vidare med det kompetenshöjande arbetet i projektet Utvärdering som en lärande process.

- Sida bör fortsätta sitt aktiva stöd till organisationernas **kompetensutveckling** inom utvärdering/ uppföljning.
- Sidas bör i sin granskning av organisationernas ansökningar ännu tydligare ställa krav på att uppföljning är en del av planeringsprocessen. Sida, eller externa resurser, skulle kunna delta på ett tidigare stadium i dialogen kring organisationernas planeringsarbete, redan innan årsansökningarna lämnas in.
- Sida bör stödja fortsatt **metodutveckling** i fråga om att utveckla **indikatorer**. Sida har en roll att ge stöd så att organisationerna bättre kan identifiera effektmål och indikatorer. Sidas roll bör vara att sammanställa och göra jämförelser möjliga, genom att föreslå gemensamma definitioner av indikatorer. Sida skulle också kunna vidareutveckla detta genom att utveckla index för dessa indikatorers vikt och mätbarhet.
- Sida/Forum Syd bör aktivt stödja förslaget att enskilda organisationer utvärderar delar av varandras verksamhet. Ett skolexempel bör genomföras, som kan delges andra som en del av den pågående lärandeprocessen.
- Det är Sidas roll att erbjuda **jämförbart material**, samordna och säkerställa utbyte av mätningar mellan olika organisationer.
- Sida bör stödja utveckling av gemensamma **verktyg** för att mäta dessa indikatorer. Ett exempel skulle kunna vara att sammanställa grundenkäter som kan anpassas till organisationers effektmål och definitioner.
- **Effektmätning i flera led** kräver att organisationerna i ännu högre grad systematiserar och underlättar för en återrapporering från mellanledet (ofta egna medlemmar/ aktivister) och Sida bör bidra till att stärka sådan systematisering.
- Det finns fortsatta behov av stöd till organisationernas uppföljnings- och utvärderingsarbete. Sida skulle därför kunna söka tydligt **identifiera och närmare samarbeta** med aktörer som behärskar dessa verktyg. Dessa aktörer kan dels vara externa, men också omfatta organisationer med egen kompetens på området. En gemensam kompetens- och metodutveckling skulle underlätta för de organisationer som efterfrågar sådan kompetens.

5.2 Rekommendationer till Afrikagrupperna

- Afrikagrupperna bör fortsätta utveckla en strategisk **ledningsfunktion** för informationsarbetet som kan utarbeta långsiktiga informationsstrategier. Ett positivt arbete i denna riktning har redan inletts under 2001.

- Striktare **målgruppsprioriteringar** behöver göras för att nå hållbara resultat. Skolvärlden är en viktig målgrupp där inriktningen behöver snävas in. Opinionsbildare och massmedier är också målgrupper för vilka strategier bör formuleras. Målgrupper behöver bli mer avgränsade och vara realistiska.
 - Mätbara **effektmål** behöver utvecklas för att kunna följa upp resultaten av alla aktiviteter för att stärka verksamheten, säkra möjligheten att följa upp den och för att återföra erfarenheter i verksamheten.
 - En **utvärderings- och uppföljningsplan** för verksamheten bör upprättas. I första hand rekommenderas en grundlig utvärdering av skolverksamheten liksom av Södra Afrikapraktikanterna.
 - Afrikagrupperna bör fortsätta sina framgångsrika samarbeten med andra organisationer. En starkare Afrikagrupp bör i framtiden ha större möjligheter att få en större andel av den goodwill sådant arbete ger.
 - Afrikagrupperna bör analysera förutsättningarna för att etablera sig som en central nod för solidaritetsarbetet med södra Afrika. De möjligheter till stärkt samarbete med medlemsorganisationerna som utvärderingen påvisar bör ytterligare undersökas.
-
- Kostnaderna för **tidskriften Södra Afrika** bör om möjligt skäras ner på personalsidan och genom en glesare utgivning. Form- och innehållsmässigt bör tidningen förstärkas. Uppsatta effektmål relaterade till kostnadseffektiviteten bör undersökas för att ytterligare bedöma tidningens värde i förhållande till alternativa metoder.
 - Utgivningen av **årsböcker** kan inte motiveras. Afrikagrupperna bör vara försiktiga med utgivning av böcker och göra mer strikta kostnadskalkyler för dessa. Om böcker ges ut bör förlagssamarbeten sökas för att sänka kostnader och förbättra marknadsföring.
 - En samlad redaktionell kompetens bör kunna stärka organisationens olika informationsmaterial och även möjliggöra personella besparingar.
 - En **massmediestrategi** och ambitiösa produktions- och effektmål för massmedienärvaro bör upprättas. Medlemsnätverket bör stödjas för att i högre grad bidra till en bättre närvaro.
 - Produktionsresultat och effekter av **föreläsarverksamheten** bör samlas och analyseras. Kostnadseffektiviteten av Södra Afrikapraktikanter och utländska gäster bör särskilt analyseras i relation till effekter. Former för att förstärka övrig föreläsarverksamhet bör undersökas.
 - En strategi för arbetet med **medlemsnätverket** bör utvecklas. Denna bör bland annat innefatta ett förstärkt arbete med medlemsorganisationerna, fortsatt ökat samarbete med andra organisationer, en ökad prioritering av insamlingsarbetet, stimulering av de ungas organisationsarbete, mer preciserade målgrupper, ett förstärkt lokalt mediearbete med erbjudande om bättre servicefunktioner och en utökad ekonomisk fond för lokalt arbete.

5.3 Reflektioner kring en samlad strategi

Afrikagrupperna har en stor styrka i drygt tre decenniers arbete med information om södra Afrika och med praktiskt utvecklingssamarbete i regionen. Verksamheten i Afrika, i form av projekt och volontärer, ger organisationen en stark bas för informationsarbetet i Sverige.

Denna utvärdering pekar på vissa möjligheter för att ytterligare stärka Afrikagruppernas informationsverksamhet i Sverige. Goda möjligheter finns att stärka organisationens närvaro. En mediestrategi som leder dels till ökad lokal exponering av Afrikagruppernas arbete, dels till etableringen av Afrikagrupperna som expertorganisation kring södra Afrikafrågor, bör därmed utvecklas. I dessa sammanhang är det viktigt att Afrikagrupperna vinnlägger sig om ett språkgrupp som är väl anpassat till målgrupperna.

Närvaron skulle också stärkas av en fortsatt inriktning mot att stärka organisatoriska samarbeten. En utveckling av samarbetet med medlemsorganisationerna bör kunna ge god utdelning både vad gäller information i Sverige och stöd till utvecklingssamarbetet i Afrika. Stödgruppernas viktiga arbete är exempel på detta. Afrikagrupperna bör analysera om man har kapacitet att etablera sig som en central organisation i Sverige för informations- och utvecklingssamarbete kring södra Afrika, med en ledande och stödjande funktion gentemot andra grupper och organisationer.

Afrikagruppernas nätverksarbete både lokalt och centralt visar att dessa former för samarbete är ovärderliga också i framtiden. Då skolan är en central målgrupp för organisationens informationsarbete bör samarbeten med andra aktörer på detta område i högre grad sökas.

Beträffande Afrikagruppernas användande av olika metoder/verktyg för arbetet har denna utvärdering funnit att särskilt några av dessa kan stärkas. Föreläsarverksamheten är en viktig, men samtidigt besvärlig, metod för att förändra attityder och skapa engagemang. Ökade resurser skulle kunna stärka denna verksamhet. Här bör också samarbeten med andra organisationer sökas, särskilt när det gäller föreläsarverksamhet riktad mot skolan. Afrikagruppernas lovvärda insats med Södra Afrikapraktikanter är en del av detta område. Ett välplanerat utnyttjande av dessa är viktigt. Samtidigt blir hemsidan en allt viktigare "portal" för allmänhetens information om södra Afrika och Afrikagrupperna.

Den tveksamhet Afrikagrupperna känt mot att låta insamlingsbehovet alltför mycket dominera i informationsarbetet menar vi är obefogad. Afrikagrupperna behöver inte överge de höga kraven beträffande informationens innehåll även när den utmynnar i uppmaningar om ekonomiskt stöd. Tvärtom kan sådana konkreta inriktningar stärka både engagemang och praktiskt lokalt arbete.

6. Afrikagrupperna – en bakgrund

Föregångare till Afrikagrupperna är den solidaritetsrörelse i Sverige som på 1960-talet växte fram för att stödja befrielsekampen i de dåvarande portugisiska kolonierna Moçambique, Angola och Guinea-Bissau/Kap Verde. Rörelsen bildade Afrikagrupperna i Sverige (AGIS) med ett nationellt nätverk av lokala grupper. Organisationens solidaritetsarbete fortsatte efter ländernas självständighet, dels för att stödja dessa länders utveckling, dels genom opinionsarbete för kampen i Namibia, Zimbabwe och Sydafrika och mot Sydafrikas destabiliseringspolitik i södra Afrika.

På 1970-talet inleddes ett biståndsarbete i några av de självständiga länderna. Organisationen ARO – Afrikagruppernas rekryteringsorganisation, bildades för att bland annat rekrytera volontärer för arbete i Afrika. Det mycket nära samarbetet mellan AGIS och ARO ledde i mitten av 1980-talet till att organisationerna slogs samman till organisationen Afrikagrupperna.

Afrikagrupperna är en demokratiskt uppbyggd organisation där medlemmarna beslutar om hur organisationen ska agera och prioritera arbetet inom ramarna för stadgar och program. Verksamheten finansieras genom medlemsavgifter, materialförsäljning, insamlingar samt bidrag från enskilda personer, organisationer, fonder, institutioner och myndigheter. Sida är den främsta finansiären, både av biståndsverksamheten och informationsverksamheten.

Afrikagrupperna har de senaste två decennierna framförallt utvecklat sitt biståndsarbete. Sedan 1976 har cirka 600 volontärer, eller kooperanter, arbetat för organisationen i Afrika. Man har också utvecklat ett relativt omfattande stöd till olika projekt/program i fem länder i samarbete med lokala organisationer. Stödet rymms inom sektorprogrammen folkhälsa, försörjning, utbildning och demokrati och självbestämmande.

Afrikagrupperna är en partipolitiskt och religiöst obunden solidaritetsorganisation som arbetar för ”en mer rättvis världsordning och bekämpar imperialism i dess olika former – bland annat militär, ekonomisk, teknologisk och kulturell.” Man grundar sig på att Afrikas fattigdom är ett resultat av den rådande ekonomiska världsordningen och arbetar därför för ”en världsordning som kan tillfredsställa alla människors grundläggande behov”.

Afrikagruppernas informations- och opinionsarbete i Sverige är den andra grundläggande delen av verksamheten. Som framgår av denna utvärdering bedriver Afrikagrupperna ett ambitiöst och omfattande arbete runt om i Sverige.

7. Informationsverksamheten

Afrikagrupperna bedriver sedan många år ett omfattande och varierat informationsarbete. Arbetet finansieras främst genom rambidrag för information från Sida. Dessa bidrag har de senaste åren dragits ner vilket tvingat Afrikagrupperna till att söka minska kostnaderna och prioritera i verksamheten. Personalkostnaderna är den största utgiftsposten och har de senaste åren tenderat att ta en större andel av den totala informationsbudgeten.

Antal informationstjänster, Sida-bidrag, total informationsbudget och personalkostnader

	1997	1998	1999	2000
antal tjänster	9,25	8,4	8,8	
Sidabidrag	4 500	4 500	4 860*	3 900
Info budget	5 008	5 058	5 434	4 303
Pers.kostnad	2 366	2 772	3 432*	2 340*
Sida-bidrag för Pers-kostnad	2 366	2 359	2 768	2 166

* 1999 införde Sida nya regler vilka innebar att administrativa kostnader som tidigare legat utanför personalbudgeten nu lagts till personalkostnaderna. Dessförinnan erhöll Afrikagrupperna fem milj. kr per år för administrationskostnader för hela sin verksamhet.

Personalfördelningen på informationssidan var hösten 2001: Kansliledning med informationsansvar en tjänst, redaktion för tidning, hemsida och bokutgivning tre tjänster, informationservice en halv tjänst, kampanj- och medlemsarbete 1,8 tjänster. Till informationsavdelningen räknar man även tjänster för försäljning och insamling, dock utan Sida-finansiering.

7.1 Informationsverksamhetens mål

Afrikagrupperna har inget direkt formulerat övergripande mål för sin informationsverksamhet. Informationsverksamheten uppdelas av Afrikagrupperna i tre områden:

1. kunskapsförmedling,
2. opinionsarbete, samt
3. engagemangsskapande arbete.

Det övergripande målet kan utläsas som att *genom information ge allmänhet och särskilda målgrupper en ökad kunskap om förhållandena i södra Afrika och om de ekonomiska, politiska och andra strukturer som orsakar fattigdom och förtryck, liksom om det arbete som pågår och är möjligt för att förändra denna situation till något bättre.*

Kunskapen ska leda till en stärkt opinion för en rättvisare världsordning, rättvisearbete i södra Afrika och för solidaritets- och utvecklingssamarbete. Denna opinion ska yttra sig i ett engagemang för södra Afrika, t ex genom stöd till Afrikagruppernas projekt i regionen, insamling och aktiviteter i Sverige.

Varje år har inriktningsmål uppställs för de olika kampanjerna liksom konkreta produktionsmål för olika aktiviteter.

I verksamhetsplanen 2002 – 2003 formuleras ett övergripande mål för hela Afrikagruppernas verksamhet:

Självbestämmande och demokrati i södra Afrika

Detta mål skall man arbeta för genom fyra olika temainriktningar:

Rättvisa ekonomiska spelregler, skuldavskrivning och verklig avkolonisering i södra Afrika. Väcka opinion i samarbete med andra organisationer/aktörer för att påverka de globala spelreglerna.

Utbildning för alla i södra Afrika. Opinionsarbete för rätten till utbildning i samverkan med andra organisationer/aktörer. Informationsarbete gentemot svenska skolbarn och studerande.

Folkhälsa i södra Afrika (med fokus på hiv/aids). Opinionsarbete för rätten till god hälsa och för stöd till hälsosektorn.

Försörjning och lokal utveckling i södra Afrika. Opinionsarbete om den orättvisa fördelningen av resurser, särskilt landfrågan. Tyngdpunkten i stödet till lokal utveckling ligger i "folklig deltagande".

Målformuleringarna tydliggör att Afrikagruppernas utvecklingssamarbete bygger på en politisk grund, framvuxen ur stödet till befrielsekampen i södra Afrika. Denna politiska grund präglar därmed också informationsverksamheten, där målet att sprida kunskap om strukturella förhållanden betonas. Afrikagrupperna avvisar därför en inriktning på informationsverksamhet som begränsas till en ytligare kunskap och "opolitiskt" stöd till Afrikagruppernas verksamhet. Detta får konsekvenser för vilken typ av informationsarbete man vill bedriva, t ex betonas ofta kunskap och medvetenhet framför insamlingsstöd.

7.2 Informationsverksamhetens struktur och upplägg

Under den undersökta perioden (1996-2000) har Afrikagruppernas informationsverksamhet byggts upp kring årliga teman. Dessa teman har styrt de kampanjer som genomförts och innehållet i det specifika informationsmaterial som producerats för året. Utöver tema-specifik information produceras och distribueras årligen också information av mer allmän karaktär om utvecklingen i södra Afrika och Afrikagruppernas verksamhet där. Produktionsmaterialet kan indelas i ett mer kunskapsinriktat material och ett material som syftar till att öka stödet, ekonomiskt eller på annat sätt, för Afrikagruppernas arbete i södra Afrika.

De teman som styrt informationskampanjerna under perioden var:

1995-96: *Makten och jorden* – inriktningsmål: att sprida kunskap om den afrikanska landsbygdsbefolkningens villkor.

1996-97: *Kulturliv i södra Afrika* – inriktningsmål: att ge en bild av afrikansk kultur och därigenom även skildra positiva sidor av den afrikanska vardagen.

1997-98: *Angolakampanj* – inriktningsmål: att i samarbete med Operation dagsverke informera om Angola, till stöd för skolprogrammet Onjila.

1998-99: *En rättvis värld* – inriktningsmål: att i samarbete med Jubel 2000 informera och skapa opinion om den orättvisa världsordningen, främst skuldfrågorna.

1999-2000: *En rättvis värld/barn och unga i södra Afrika* – inriktningsmål: att nå unga i Sverige med kunskap om ungas levnadsvillkor i södra Afrika. Från år 2000 med betoning på den internationella kampanjen "Utbildning för alla".

Motiven till att bygga verksamheten kring ett tema har varit att

- 1) koncentrera informationen till ett område för att därmed sprida mer än en ytlig kunskap om det,
- 2) samla Afrikagruppernas krafter kring ett tydligt ämnesområde som kan ge riktning och engagemang för arbetet,
- 3) inrikta arbetet också på nya specifika målgrupper.

Under åren har ett "basutbud" av informationsaktiviteter utformats. Dessa är i huvudsak:

- 1) Utgivningen av tidskriften Södra Afrika
- 2) Utgivningen av en årsbok med utgångspunkt i kampanjtemat
- 3) Ett större seminarium i Stockholm varje höst – Södra Afrikadagarna
- 4) 5-10 afrikanska gäster som turnerar i delar av landet
- 5) 2-5 unga södra Afrikapraktikanter, som får resa till och arbeta i projekten
- 6) Produktion av tryckt material för att sprida kunskap och för att stödja insamlingen

Återkommande är även olika samarbeten med andra organisationer, såsom Afrikagruppernas deltagande i ett seminarium på Etnografiska museet i samarrangemang med Nätverk för södra Afrika, samt samarbete med reseföretaget Läs och Res kring resor där resenärerna även besöker Afrikagruppernas verksamhet i fält.

Dessa poster tar större delen av budgeten för informationsverksamhet i anspråk. En mängd insatser görs under dessa rubriker, liksom vid sidan av dem. I det följande ges en övergripande bild av Afrikagruppernas informationsinsatser de senaste åren.

7.3 Övergripande resultat 1997–2000

En översikt över de senaste årens arbete visar att Afrikagrupperna genomfört en mängd aktiviteter med relativt god spridning även om de största aktiviteterna sker i storstäderna. Även om de olika siffror som anges för antalet exponerade personer, liksom antalet informerade eller aktiverade, är mycket osäkra och definitionerna ändras något år från år, kan konstateras att Afrikagrupperna nått tusentals personer med kvalitativ information om södra Afrika. (se bilaga IV för sammanfattad översikt.) Afrikagrupperna har genom sin närvaro bidragit till att upprätthålla kunskaper och engagemang i Sverige under en period när intresset för södra Afrika minskat.

1997 med temat Kulturliv utgjordes målgrupperna av det egna nätverket (som vidareinformatörer), studiecirkelledare samt en "bredare publik". Produktionen av fyra böcker av vilka flera sålde relativt bra innebar att man nådde flera tusen personer med ett "långlivat" material som gav en positiv bild av Afrika. En rad specifika seminarier, workshops och föreläsareturnéer nådde på ett fördjupat sätt deltagarna. Aktiviteten inom det egna nätverket tycks ha varit god. Någon uppföljning av effekten av arbetet gjordes däremot inte och möjligheten att utveckla det engagemang som uppstod tillvaratogs inte fullt ut. Exempelvis finansierade Afrikagrupperna en studieresa för tio personer till södra Afrika. Det direkta resultatet blev ett antal aktiviteter. Däremot tycks deltagarna inte därefter ha bearbetats för mer långsiktiga insatser.

De mest lyckade aktivitetsåren var **1998 och 1999** när Afrikagrupperna intensivt samarbetade med **Operation Dagsverke** respektive den breda **Jubel 2000-kampanjen** i vilken en mängd enskilda organisationer, fackföreningar och kyrkor deltog. Afrikagrupperna bidrog till Operation Dagsverkes kampanj för insamling till

skolprogrammet i Angola genom att bland annat producera ungdomsinriktat material, utbilda 120 unga vidareinformatörer och genomföra turnéer med gäster från södra Afrika i 110 skolor. 1998 utgjordes den främsta målgruppen av ungdomar som deltagit i Operation Dagsverk. Detta kopplades till Jubel 2000-kampanjen för spridning av kunskap kring globala rättvisefrågor. Förhoppningen att nå ut i skolorna uppfylldes bara till viss del då responsen var dålig och Afrikagrupperna inte hade kapacitet att fullt ut följa upp initiativet. Man beräknade ändå att 7 000 ungdomar deltog i någon av årets kampanjer och att 4 000 aktiverades på något sätt. Framförallt lyckades den samlade Jubelkampanjen nå ut brett i det svenska samhället och påverka den nationella debatten. Massmediatäckningen blev för Afrikagruppernas del bättre än normalt då man ofta omnämndes i samband med Jubel-arbetet.

År **2000** med en kampanjinriktning på **barn och unga i södra Afrika**, med skolbarn, ungdomar och vuxna som arbetar med dessa som målgrupp, innebar en skiftning från ämnestema mot en ökad målgruppsinriktning. Året uppvisade en lägre aktivitet än tidigare år vilket förmodligen främst kan förklaras av minskat anslag från Sida, viss personalomsättning på kansliet och ett inledande, något oklart arbete gentemot skolorna. Afrikagrupperna räknar ändå med att 70 000 personer fått "ökat kunskap" genom årets aktiviteter och drygt 10 000 ett "ökat engagemang". Dessa siffror är naturligtvis mycket osäkra.

Intressant är att Afrikagrupperna detta år når sin största insamlingsvolym någonsin. Detta förklaras delvis av översvämningskatastrofen i Moçambique som fick en god givarrespons. Ett annat viktigt skäl tycks vara att insamlingsarbetet fick en mer organiserad och planerad karaktär.

7.4 Analys och kommentarer

7.4.1 Allmänt

Afrikagrupperna har påtagit sig den stora och svåra uppgiften att engagera det svenska folket för en världsdel som ofta ligger i mediaskugga och där nyheterna ofta handlar inte bara om katastrofer (som aids), vilka kan engagera till stöd, utan också om politisk korruption och vanstyre. Det är en otacksam uppgift. Enklare vore att koncentrera arbetet till det egna utvecklingssamarbetet och söka ekonomiskt stöd för detta. Afrikagrupperna har valt det större uppdraget då man ser regionala och globala politiska och ekonomiska förhållanden som avgörande för en möjlig positiv utveckling.

För att klara detta sker en strategisk planering med en uppdelning av informationsverksamhet som är kunskaps-, kampanj- och engagemangsinriktad. Temaupplägg och ett inarbetat basutbud finns. Med begränsade resurser lyckas Afrikagrupperna årligen genomföra en relativt stor mängd aktiviteter. Förutom sitt basutbud av material och arrangemang organiserar och genomför man, i samarbete med andra organisationer eller det egna nätverket, en rad specifika arrangemang. Mängden aktiviteter är större än vad som rapporteras. Mindre, lokala arrangemang, registreras ofta inte centralt och det är inte heller möjligt att mäta och registrera många enskilda, små insatser. Själva poängterar Afrikagrupperna gärna det omätbara arbete som enskilda medlemmar (där ett tusental varit med under många år) genomför genom att dagligdags genom sin kunskap och sitt engagemang sprida information om södra Afrika.

7.4.2 Temainriktning

Afrikagrupperna bedömer att inriktningen på teman varit i huvudsak positiv. Den har möjliggjort en koncentration ämnesmässigt och till särskilda målgrupper olika år. Den anses också ha fungerat positivt för det egna nätverket, som har kunnat hänga upp sina aktiviteter kring tydliga ämnesområden. Med tiden har dock vissa negativa aspekter på en temainriktning blivit tydligare. Under ett års kampanjarbete byggs viss kunskap upp inom organisationen, tematiskt material produceras och kontakter inleds med särskilda målgrupper. Detta arbete går delvis förlorat året därpå när temainriktningen förändras.

Erfarenheterna har lett till att Afrikagrupperna nu beslutat frånga temainriktningen och basera de kommande årens arbete på bredare tematiska områden utifrån organisationens övergripande mål.

Att frånga den årliga temainriktningen är förmodligen ett riktigt val. Den ledde till att årliga vinster delvis gick förlorade. Samtidigt gav den ett tydligt innehåll för opinionsbyggande informationsarbete. Detta har påpekats både bland kanslipersonal och inom det egna nätverket. Vad Afrikagrupperna behöver söka sig fram till är då ett brett arbete kring de grundläggande inriktningarna, på vilka specifika kampanjer kring en viss fråga kan byggas. Alternativt kan man arbeta med fleråriga temainriktningar, vilket man delvis gjort 2000-2001 genom inriktningen på barn/unga och utbildning.

7.4.3 Planering

Centralt för allt informationsarbete är planering kopplad till de övergripande verksamhetsmålen, målformulering och målgruppsval. På dessa områden kan vissa problem i Afrikagruppernas arbete iakttas. En mer specifik diskussion av dessa aspekter lämnas även i kapitel 8 i anslutning till enskilda metoder.

Afrikagruppernas verksamhet ger intryck av att sakna tillräcklig långsiktig planering och prioritering av arbetsuppgifter. Det tar sig uttryck i en rad aktiviteter som inte alltid följs upp och tas tillvara, t ex ungdomsarbetet, studiecirkelverksamhet, skolsatsningar, aktivering av medlemsorganisationer, massmediearbete eller uppföljning av de kontakter som knyts i verksamheten.

Samtal med kanslipersonal och styrelseledamöter ger en bild av en organisation medveten om detta problem. En relativt stor enighet tycks råda om att Afrikagrupperna inte har arbetat på ett strategiskt och långsiktigt sätt. Flera uttalar sig om att arbetet "varit för mycket efterfrågestyrt och för lite strategiskt upplagt". "Vi har inte haft fokus på de centrala sakerna, som kan leda till följdaktiviteter på annat håll." "Vi behöver en starkare ledning", osv.

Problemen har också tagits upp i tidigare analyser, som utredningen av Afrikagruppernas ledningsfunktion (ÅF-Swedish Management Group, 2000) och i en analys av informationsarbetet gjord av Gaudeo (2001). Här förordades bland annat en starkare ledningsfunktion, image-förstärkande arbete, bättre samordning och strategiskt arbete, formulering av tydligare och enklare budskap, en definition av prioriterade målgrupper, en starkare mediefunktion och bättre system för redovisning av verksamheten.

En orsak till den till viss del bristande samordningen kring den strategiska planeringen är att ansvaret för denna främst legat på styrelse och styrelseutskott och inte i tillräcklig grad förankrats hos kanslipersonalen.

7.4.4 Fokusering

Det problem som kan iakttas under de senaste årens arbete är att Afrikagrupperna sökt genomföra alltför många aktiviteter till alltför många målgrupper. När en mer långtgående strategi saknats har det lett till en rad enstaka insatser, som i sig kunnat ge goda resultat, men där resultaten dels inte kunnat tas tillvara, dels inte kunnat mätas. Till exempel ledde skolkampanjen 1998 i samarbete med Operation Dagsverke till att Afrikagrupperna fick en unik möjlighet att komma in på landets skolor och utbilda unga vidareinformatörer. Året därpå gjordes försök att ta tillvara dessa kontakter, men ett utskick gav magert resultat. En otillräcklig strategi tycks ha utarbetats under kampanjåret vilket gjorde att man inte riktigt visste vad man skulle göra året därpå för att fånga upp och aktivera de mest engagerade och för att få möjlighet att återkomma till ett antal skolor. Kontakter och erfarenheter gick inte helt förlorade men utnyttjades inte heller optimalt.

Kopplat till detta är att Afrikagruppernas kansli tycks ha varit så belastat att man inte i tillräcklig utsträckning förmått lägga ut arbetsuppgifter inom det egna nätverket, och därmed stärka ett lokalt arbete som kunde ta tillvara de vinster som gjorts under kampanjperioden. Personalen har fått stor frihet och ansvar med positiva resultat men också med det negativa resultatet att olika insatser inte alltid samordnats. Många insatser har genomförts utan föregående analys av kostnadseffektivitet, uppföljningsplanering och strategiskt värde.

Arbetets organisering på kansliet anpassades under perioden till en situation med minskad medlemsaktivism såtillvida att den anställda personalen involverades i en stor mängd aktiviteter. Kansliet ledde en aktivistorganisation, men med en minskande tillgång på aktivister bland medlemmarna.

En bättre planering och ett strategiskt stöd till nätverkets medlemmar och organisationer borde ha kunnat avlasta kansliet och även effektivisera kampanjarbetet.

Samtidigt är det så att Afrikagrupperna ger medlemmarna stor frihet att arbeta med det de är intresserade av och där de ser möjligheter inom sitt närområde. En strikt styrning avvisas av medlemmarna. Uppgiften måste därför vara att fastställa en prioriterad inriktning och planera för hållbara resultat och samtidigt balansera detta med medlemmarnas frihet att välja inriktning från ett ”smörgåsbord” av aktiviteter.

7.4.5 Målformulering och målgruppsval

Afrikagrupperna har ambitiösa övergripande mål för sitt informationsarbete. Arbetet ska leda till ökad kunskap och engagemang för södra Afrika liksom för globala rättvisefrågor. Utöver de visionära allmänna målen uppställs produktionsmål för olika verksamheter, men mera sällan verkliga effektmål. Bristerna i målformuleringarna riskerar att försvaga genomförandet av aktiviteterna liksom uppföljningar och analyser av hur väl man lyckats med olika aktiviteter. Utan specifika och även mätbara mål är det svårt att veta vad man faktiskt vill uppnå och vad man uppnått.

Afrikagruppernas målgrupper är många och varierade. En insikt finns om att Afrikagrupperna är en alltför liten organisation för att kunna rikta sig till den breda allmänheten med större informations- och opinionskampanjer. Man inriktar därför

arbetet främst på vidareinformatörer och särskilda målgrupper. Varje kampanj har dock samtidigt vänt sig till allmänheten och till en rad olika målgrupper. För t ex år 2001 var målgrupperna: ungdomar och barn i skola och på fritid, vuxna som arbetar med barn, det egna nätverket, beslutsfattare, opinionsbildare, journalister, engagerad allmänhet, givare, kunder, m fl.

De senaste åren har målgruppsdefinitionerna blivit tydligare, genom en ytterligare stärkt inriktning på skolor/ungdomar och vidareinformatörer/opinionsbildare. Målgrupperna alla barn och ungdomar och alla vuxna som arbetar med dem är dock mycket stora och inte möjliga för Afrikagrupperna att effektivt nå. Man saknar också formulerade strategier och långtidsplaner för hur dessa målgrupper ska bearbetas under en längre tid. Enstaka insatser kan knappast ge det genomslag eller det vidarearbete (ringar på vattnet) som Afrikagrupperna strävar efter.

8. Verkt yg i informationsarbetet

Utvärderingens uppdragsbeskrivning anger att ett antal metoder eller verktyg för Afrikagruppernas informationsarbete särskilt ska utvärderas. I samarbete med Afrikagrupperna och Sida beslutades att man särskilt skulle titta på och bedöma arbetet med tidningen Södra Afrika och massmediearbetet, årsboken, seminarier och föreläsningar, hemsidan och den centrala informationsservicen. I praktiken sönderfaller de olika verktygen i något fler – den egna tidningen och massmediearbetet  r två skilda verktyg liksom seminarier och föreläsningar där Afrikagruppernas arbete med utländska gäster kan sägas vara ett separat verktyg.

I det följande görs en genomgång av dessa verktyg och lämnas rekommendationer specifika för varje verktyg för hur Afrikagrupperna bättre kan utnyttja dem i det framtida arbetet.

8.1. Tidningen Södra Afrika

8.1.1 Bakgrund

Tidningen Södra Afrika  r Afrikagruppernas medlemsorgan och dess ansikte utåt. Tidningen utkommer med elva nummer per år och omfattar i regel 16-24 sidor och en upplaga på 3 000. Tidningen är en del av medlemsavgiften, vilket innebär att drygt 2 000 ex g r till medlemmar. Den andra större gruppen av prenumeranter  r bibliotek.

Tidningen produceras av en redaktör, som arbetar på heltid. Denna person har även vissa andra uppgifter, som att producera material för hemsidan. Samtidigt tar hemsidesredakt ren del i produktionen av tidningen. Huvudsakligen arbetar redaktionen sedan något  r tillbaka med de tre informationsvolont rer som idag finns i södra Afrika – i Sydafrika, Namibia och Mo ambique. Ytterligare en informationsvolont r börjar nu arbeta i Zimbabwe.

8.1.2 Uppföljning

Den senaste läsarundersökningen gjordes 1998 då 75 (3,4 % av prenumeranterna) slumpvis utvalda personer telefonintervjuades om sin syn på tidningen. Av dessa hade de flesta varit medlemmar i mer än fem år och 2/3 arbetade inte aktivt i Afrikagrupperna. Undersökningen anses ha visat att läsarna i huvudsak är nöjda. Läsarna uppskattar främst att tidningen ger möjlighet att följa utvecklingen i södra Afrika och kompletterar massmedias bild. Tidningen ansågs i mindre utsträckning leda till att skapa engagemang eller fungera som en medlemstidning. 92 procent svarar dessutom att en förändring av utformningen behövs om nya läsare ska lockas. De flesta l ste en del av tidningen medan cirka 25 procent l ste lite eller inget.

En ny läsarundersökning planerades att genomföras under samma period som denna utvärdering, men resultatet  r ännu inte klart.

8.1.3 Mål

Inriktningsmål: att  ka kunskap, förståelse och stöd för folken i södra Afrika; att ge en f rtl pande nyhetsbevakning; att sprida kännedom om Afrikagruppernas projekt; att  ka kunskap om förhållandet Nord-Syd samt att orientera i biståndsdebatten. Ett

ytterligare syfte som poängterats de senaste åren är att tidningen ska informera om och engagera för stödarbetet i Sverige.

Effektmål: att behålla prenumeranter och vinna nya läsare; att motivera läsarna till aktivt arbete eller till att ge bidrag.

8.1.4 Kostnadseffektivitet

	1997	1998	1999	2000
Produktionskostnad,	273 000	339 000	347 000	378 000
Personalkostnad	315 000	337 000	390 000	390 000
Intäkter	109 000	152 000	148 000	132 000
Upplaga	3 000	3 000	3 000	3 000
Prenumeranter	1 985	2210	2610	2 612
Kostnad per tidning/år (upplaga 3000)	196	225	245	256

Kostnaden för tidningen, sedan intäkterna räknats bort, har som synes ökat för varje år. En analys av kostnadseffektiviteten måste lägga in de ytterligare värden, förutom de angivna i effekt- och inriktningsmålen, som tidning och tidningspersonal ger organisationen. Viktiga sådana är i detta fall att tidningen ersätter kostnader för medlemsutskick och att redaktören är en kunskapsresurs som utnyttjas i övrig verksamhet.

Afrikagrupperna lägger drygt en tredjedel av medlemsintäkterna på tidningen. Förutom detta subventioneras varje prenumerant med drygt 220 kronor per år, en subvention som bekostas genom Sidabidragen. Alternativet till detta är inte främst en kostnadsminskning utan en nedläggning av tidningen och sökandet efter alternativa metoder för att uppnå tidningens syften.

Tidningssiffrorna visar att produktionskostnaderna hållits nere under perioden medan personalinsatsen hållits konstant. Budgeten har varit stram och någon radikal minskning av kostnaderna för en kontinuerligt utgiven tidskrift är knappast möjlig. Den kostnadseffektivisering som här kan sökas är ett optimalt utnyttjande av den största kostnadsposten – personalen.

8.1.5 Måluppfyllelse

Inriktningsmålet kan sägas ha uppnåtts såtillvida att tidskriften kontinuerligt utgivits med angivet innehåll. Läsarundersökningen antyder att kunskap har spridits medan tidningen inte riktigt lyckas skapa stöd och engagemang.

Effektmålen kan delvis utläsas av statistik: Antalet prenumeranter har ökat något, främst tack vare ett ökat antal medlemmar. Nya läsare har hittats, men främst som ersättning för läsare som försvunnit. Endast cirka fyra procent av prenumeranterna är enskilda prenumeranter som inte är medlemmar. 45 procent av dessa står kvar som

prenumeranter från 1997. Medlemsomsättningen är ungefär lika stor: hälften av de medlemmar som tillkom åren 97-99 fanns kvar som medlemmar hösten 2001. Trognaste prenumeranterna är biblioteken där 85 procent står kvar som prenumeranter efter fem år.

Statistiken medger inte svar på frågan om tidningen positivt eller negativt bidrar till medlemstroheten eller om tidningen är viktig för rekryteringen av medlemmar. Detta skulle kunna undersökas genom enkätfrågor vid medlems- eller läsarusundersökningar.

Beträffande de enskilda prenumeranterna är omsättningen rimlig. Mer oroande är den låga andelen enskilda prenumeranter.

8.1.6 Utvärdering i framtiden

En analys av en tidskrift som Södra Afrika kan främst göras genom återkommande läsarusundersökningar. Då svarsfrekvensen kan förmodas bli låg och utskick av påminnelser är kostsam och arbetskrävande rekommenderas den metod Afrikagrupperna tidigare använt, telefonintervjuer med slumpvis utvalda prenumeranter som lämplig. Denna bör dock kompletteras med en årlig analys av kostnader och utveckling av resultat. Detta kan då ge information relaterad till effektmålen, där möjliga indikatorer kunde vara förändringen av antalet enskilda prenumeranter och bibliotek, förändring av längd på prenumeration och liknande. Utöver detta bör undersökningen ge svar på om tidningen ger ökad kunskap, bidragit till ökat engagemang och bidragit till att detta sprids i ytterligare led.

De övriga effektmålen - att engagera till arbete för södra Afrika och att ge bidrag - kan vidare mätas genom att titta på medlemsaktivitet och mäta insamlingsresultat från kuponger som medföljt tidningen. Här har Afrikagrupperna en god mätning av resultaten av olika bidragssupplaningar.

8.1.7 Rekommendationer angående tidningen Södra Afrika

Främst med hänsyn till Afrikagruppernas framträdande mål att sprida information om södra Afrika och bedömningen att tidningen är en viktig sammanhållande länk för medlemmarna bedömer vi att en fortsatt tidskriftsutgivning är motiverad. Vår undersökning kan dock inte tydligt uppvisa tidningens effekter vad gäller informationsspridning, engagemangsskapande och medlemstroheten. Dessa aspekter bör därför ytterligare undersökas och Afrikagrupperna analysera vilka andra metoder som skulle kunna användas för att på ett mindre kostsamt sätt uppnå målen.

- En betydligt glesare utgivning av tidningen bör kunna frigöra personella och vissa ekonomiska resurser, för andra informationssatsningar.
- Tidningen tycks idag inte locka till stor trohet och har av läsarna bedömts vara svag när det gäller att skapa engagemang. Vår bedömning är att redaktionella förändringar kan stärka dessa aspekter. Mera variation i text och form, olika avdelningar, som nyhetsblock, projekterelaterade reportage, analyser, bakgrunder, globala frågor och debatt skulle göra tidningen både intressantare och lättillgängligare.
- Tidningen marknadsförs främst genom att finnas synlig vid Afrikagruppernas olika arrangemang. Tidningen har i övrigt en mycket liten marknadsföringsbudget. Med tanke på de begränsade resurserna är detta en

riktig prioritering. En ökad marknadsföring kan sökas genom utbytesannonsering i medlemsorganisationers tidningar.

- Tidskrifter av Södra Afrikas karaktär har en begränsad läsekrets. En viktig målgrupp är skol- och kommunbibliotek dit marknadsföring i första hand bör riktas.

8.2. Årsbok

8.2.1 Bakgrund

Afrikagrupperna har en viss bokproduktion. De senaste 7-8 åren har främst en årsbok publicerats. Denna behandlar det tema som Afrikagrupperna arbetar med under året, samt gör årliga landsammanfattningar om utvecklingen i södra Afrika.

Bokproduktionerna har i regel gått med stor förlust. Medan några få av de första publikationerna sålts slut, med upplagor på 1500-2000 ex, har andra enbart sålt i några hundra exemplar. Medvetenheten om denna utveckling har lett till diskussioner om man bör eller har råd att fortsätta.

8.2.2 Uppföljning

Motiven för att fortsätta den förlustbringande bokutgivningen har tidigare varit att kunna förse vidareinformatörer och opinionsbildare med kunskaper och analyser. Det har också setts som viktigt för Afrikagrupperna att utveckla och hålla kvar de kontakter med olika experter som man byggde upp under produktionen av böckerna.

8.2.3 Mål

Produktionsmål: Utgivning av årsbok i 1500 – 2000 ex, där huvuddelen av upplagan säljs till enskilda och till bibliotek.

Effektmål: Ökade kunskaper om den aktuella situationen i södra Afrika samt fördjupad kunskap om årets temainriktning. Ett stärkande av vidareinformatörerna.

8.2.4 Kostnadseffektivitet

Kostnadsmedvetenheten har varit låg och några tydliga budgetgränser för bokkostnaderna har inte satts upp. Förlusten finansieras genom Sidabidraget för bokutgivningen.

Produktion av årsböcker

	1997	1998	1999	2000
Produktionskostnad	182 000	140 000	163 000	153 000
inkomster (snitt 150 kr/bok)	111 600	118 000	71 000	92 000
Personalkostnad	157 000	167 000	195 000	195 000
Styckkostnad	170	204	238	232

Såld upplaga (t o m nov. -01)	744	790	475	612
Förlust	228 000	189 000	287 000	256 000
förlust per såld bok	306	239	604	421

8.2.5 Måluppfyllelse

En utvärdering av effekten av en bok är svår att göra då de enskilda läsarna inte kan nås. Afrikagrupperna uppger att årsboken varit viktig för kunskapsuppbyggnad inom organisationen. T ex anges att studiecirkel inom och utom organisationen genomförts med boken som grund. I vilken grad detta är fallet och hur mycket detta är värt skulle noggrannare ha kunnat analyseras för att jämföra värdet av detta mot kostnaderna och alternativa studiematerial för medlemmarna.

Årsboken har endast i begränsad omfattning nått sin målgrupp och kan därmed antas också i begränsad omfattning ha fått avsedd effekt. Framför allt kan konstateras att utgivningen inte varit kostnadseffektiv och därmed inte varit den lämpligaste metoden för att nå effektmålet. En årlig kritisk kostnadsuppföljning skulle tidigare ha kunnat varna för denna situation.

Samtidigt är det så att en bok vars hela upplaga (1 500 ex) säljs slut inte ger någon förlust. Bokutgivning i sig kan alltså vara väl motiverad för en organisation där kunskapsmålet är viktigt. I fallet årsboken och vissa andra produktioner har Afrikagrupperna inte haft den kompetens och marknadsbedömning som krävs för att producera attraktiva böcker med ett efterfrågat innehåll.

8.2.6 Utvärdering i framtiden

Afrikagrupperna har nu beslutat avsluta utgivningen av årsböcker medan man avser att fortsätta en begränsad utgivning av böcker. Samtidigt pågår diskussioner om att ge ut analytiskt material i annan form, t ex i billigare och mindre häften.

8.2.7 Rekommendationer angående årsboken

- Med tanke på kostnaderna är det knappast försvarligt att ge ut böcker som inte hittar sina läsare.
- En stor del av årsböckerna upptas av sammanfattningar av utvecklingen i de olika länderna. Dessa kan med fördel sedan några år tillbaka publiceras på hemsidan, där de också kan hållas mer aktuella.
- Om Afrikagrupperna ska fortsätta en bokutgivning måste kostnadseffektiviteten ökas. Samarbeten med bokförlag bör undersökas. Detta har tidigare prövats, men är värt att undersökas vidare. Vad Afrikagrupperna vinner är främst en mer professionell hantering av produktionen och ev. lägre kostnader.
- Alternativt förordas utgivning av mindre kostsamma häften där något problemområde eller land analyseras mer på djupet. Genom ett lägre pris kan fler köpare hittas.

8.3. Hemsidan

8.3.1 Bakgrund

1996 började Afrikagrupperna bygga upp en hemsida. Under de första åren skedde uppbyggnaden med en hel del ideella krafter. Så småningom har kanslipersonal i ökad utsträckning fått ansvar för att utveckla hemsidan och dess innehåll. Den avsatta arbetstiden har ökat från 25% till cirka 50%. Tjänsten som web-redaktör har varierat. En spridning av ansvaret och begränsad tid och resurser har i viss mån hållit tillbaka hemsidans expansion. Ett visst motstånd mot hemsidan har funnits såtillvida att tveksamhet har rått om hemsidan når mottagarna och om den kanske även konkurrerar med tryckt material, som tidning och årsbok. Attityden till hemsidan är idag klart positiv.

Medvetenheten om hemsidans betydelse för informationsarbetet har ökat. Steg för steg har hemsidan förbättrats till utformning och innehåll. Användningen av hemsidan har också ökat år från år.

8.3.2 Mål

Målet med hemsidan är detsamma som för infoverksamheten som helhet – att informera, öka kunskapen och engagemanget samt informera om Afrikagrupperna. Hemsidan ska göra Afrikagrupperna mer tillgängliga och öka kontakterna. Målgruppsinriktad information ska förstärka och förbättra informationseffekten.

Målgrupperna har främst setts som skolvärlden, journalister och arbetssökande (rekrytering av volontärer). Särskilt användbar har hemsidan visat sig vara för skolungdomar, som för sina arbeten söker snabbt och enkelt tillgänglig information.

8.3.3 Kostnadseffektivitet

	1998	1999	2000	2001
Antal unika besökare	38 000	47 000	64 000	Ca 85 000
Antal länkar	1 500	1 400	2 400	> 3 500
Kostnad	50 000	7 000	28 000	
Personal*	101 000	117 000	195 000	

* personalkostnad räknad på 30% tjänst 98-99, 50% -00.

8.3.4 Uppföljning

Hemsidesstatistiken under första halvåret 2001 visar att den har 7 – 8 000 unika besökare per månad under terminerna. Med unik besökare menas att upprepade besök av samma person/dator inte räknas mer än en gång. Detta är en god siffra för en enskild organisation. Under sommarmånaderna sjunker antalet till 3 500 – 4 500 besökare per månad. Kostnaden per besökare har varit drygt tre kronor.

Statistiken visar att hemsidan främst besöks under dagtid, under arbetsdagarna. De flesta som söker sidan är elever/studenter och personer som söker möjligheter till

arbete utomlands. Under 2001 har den gemensamma EO-portalen Globalportalen seglat upp som den främsta inlänkaren till Afrikagruppernas hemsida.

8.3.5 Måluppfyllelse

Afrikagrupperna har tidigt upprättat en hemsida och har lyckats bygga upp den steg för steg. Utnyttjandet av hemsidan har ökat kraftigt och är i förhållande till liknande andra sidor stort. De egna analyserna pekar på att man i hög grad nått målgruppen skolvärlden. Kostnadseffektiviteten kan sägas vara god, särskilt med tanke på att personalkostnaden också i viss mån utnyttjas också i andra delar av verksamheten. Hemsidan har vidare underlättat arbetet för ansvarig för informationsservicen på kansliet genom att många frågor besvaras av hemsidan. Samtidigt leder hemsidan in till Afrikagrupperna, som idealiskt då kan fördjupa informationen och lotsa in intresserade personer i Afrikagruppernas arbete.

8.3.6 Utvärdering i framtiden

Mätningar av utnyttjandegraden är lätta att göra. Ytterligare förfinade mätningar av hemsidans användning kan läggas in. Svårt är dock att mäta användningens kvalitet, effekt och spridningseffekt hos en så stor grupp användare. Inlagda korta enkäter eller enkla frågor, tävlingar, uppgifter, mm på olika sidor skulle kunna utnyttjas för att kontinuerligt stämma av hemsidan med nyttjarna.

8.3.7 Rekommendationer angående hemsidan

- Genom en utvidgning av tjänsten som hemsidesredaktör bör Afrikagrupperna ytterligare kunna utveckla hemsidan. Afrikagrupperna har möjlighet att göra sin hemsida till den viktigaste hemsidan på svenska för information om södra Afrika. En förutsättning är att den utvecklas på bredden, med ett utökat innehåll, men också på djupet genom analytiska artiklar, samt goda länkar till andra artiklar.
- Samtidigt har hemsidan förutsättningar att också bli en viktig informations- och kommunikationskanal till mer specifika målgrupper. Om Afrikagrupperna fortsätter att ha skolan som en prioriterad målgrupp bör en mängd information som ger material, råd, tips och erfarenheter kunna läggas upp på lärar- och elevsajter på hemsidan.
- Afrikagrupperna kan analysera möjligheterna att lägga upp en hemsida för internationalisering av undervisningen i samarbete med andra organisationer, som arbetar med denna inriktning, t ex genom Globalportal-samarbetet och Sidas projekt Den globala skolan (GR-utbildning).
- En annan grupp som hemsidan bättre skulle kunna nå kan vara media och opinionsbildare. Att nå dit är förmodligen en flerårig process som bygger på att Afrikagrupperna utvecklar en mediastrategi och plan för detta arbete.
- Internet är en ung informationsväg och lockar också unga mer än äldre. Hemsidan, utbyggd till en attraktiv plats, också med spännande kulturellt material och med möjligheter till personliga kontakter bör därför kunna locka också unga som har ett internationellt intresse.
- Särskilda sidor med riktat material, bakgrunder och möjligheter till snabb respons på förfrågningar gör hemsidan till en info-metod med mycket stora

möjligheter. Den måste dock alltid kompletteras med andra mer personliga, direkta och engagerande metoder.

8.4. Samlad redaktionell kompetens

En samlad förändring i den riktning som här förespråkas skulle leda till ett antal förändringar för tidning, bokutgivning och hemsidan.

- Genom årsbokens nedläggning överförs visst material till tidning och hemsida.
- analytiska ”årsboks”-artiklar stärker tidningen. Det skulle ge den en tyngd som den idag delvis saknar. Inte minst viktigt är detta för de yngre och nyare medlemmarna.
- I linje med detta ligger Afrikagruppernas planer att publicera häften i olika frågor. En försöksperiod kan planeras där kostnadseffektivitet och spridning analyseras inför eventuell framtida fortsatt utgivning.
- Samtidigt bör hemsidan användas för en utvidgning av tidigare tryckt material, både vad gäller nyheter och analyser. I vilken mån det nya och annorlunda materialet kommer till användning bör följas upp genom mätningar av träffar på dessa sidor.
- Dessa förändringar bör också leda till att tidningen ges ut mindre ofta, förslagsvis 6-8 gånger/år. Denna förändring ger vissa besparingar i pengar men framförallt i tid. Informationsvolontärerna i södra Afrika har redan nu stärkt tidningens innehåll och underlättat Stockholmsredaktionens arbete. Den utvecklingen kan väntas stärkas ytterligare kommande år.
- En fast redaktionsgrupp inkluderande informationsvolontärerna i södra Afrika ges frihet att utveckla tidningen. Förslagsvis kan detta göras i samarbete med en mindre referens/redaktionsgrupp, där även personer utanför Afrikagrupperna med fördel kan kopplas in
- Stärkandet av en samlad redaktion ligger i linje med kansliets planer för en omstrukturering av kansliets organisation. En sådan redaktion bör kunna ta huvudansvaret för all Afrikagruppernas textproduktion, inklusive lobbyverksamhet och särskilda insatser riktade mot media och opinionsbildare.

8.5. Massmediearbete

8.5.1 Bakgrund

I praktiken har Afrikagrupperna ingen massmediestrategi, (en strategi från 1992 finns men är okänd), vilket får anses allvarligt när en huvuduppgift är att förmedla kunskap och förändra attityden till Afrika i Sverige. Afrikagrupperna brottas med problemet att bättre etablera sig som den kunniga och erfarna organisation man är, utan att göra avkall på sina politiska ställningstaganden.

I detta sammanhang är det mycket viktigt att man medvetet arbetar med språk och uttryckssätt. I huvudsak har Afrikagrupperna lämnat det politiska språkbruk som fungerat hämmande för att nå ut till olika målgrupper och i den politiska debatten. Här finns mer kvar att göra. Man har heller inte helt lyckats ändra prägeln av att vara en "gammaldags" aktivistorganisation, kanske främst för att man själva uppfattar sig som en sådan. En förnyad syn på Afrikagrupperna som erfaren expertorganisation och en medveten satsning på en lansering av organisationen som en sådan, bland annat genom ett tydligt ledarskap och imageskapande arbete, bör kunna stärka arbetet.

Inom Afrikagrupperna har länge funnits uppfattningar om att media i Sverige ger en falsk bild av Afrika och utvecklingsproblemen oavsett om Afrikagrupperna gör stora ansträngningar på mediaområdet. Större ansträngningar har därför ansetts lönlösa och Afrikagrupperna har förlitat sig till att de aktiviteter som genomförs också omnämns åtminstone i lokala medier. Denna inställning och bristen på en strategisk plan för hur man ska nå ut i medierna har begränsat Afrikagruppernas genomslag. Den har bidragit till att Afrikagrupperna inte ännu lyckats nå den plats i Afrikadebatten eller Afrikainformationen som den på grundval av sina kunskaper och erfarenheter förtjänar.

8.5.2 Uppföljning och utvärdering

En titt på de senaste årens omnämmanden av Afrikagrupperna i svensk press ger följande statistik:

	1999	1/7/00 – 4/3/01
Antal pressklipp	64	56
Rikstäckande dagstidn.	7	4
Regional dagstidning	28	30
Mindre artikel/notis	42	35
Större artikel	22	20
Debatt/insändare	27	9
Reportage	17	30
Afrikagrupperna som huvudaktör	15	9
Afrikagrupperna som medaktör	34	18
Afrikagrupperna i förbigående	15	13

Statistiken visar att Afrikagrupperna endast 15 gånger 1999 och nio gånger under de nio räknade månaderna 00-01 förekom som huvudaktör i artiklar. Antalet större artiklar var ett 20-tal bägge åren och en hel del av klippen visar upp Afrikagrupperna endast som medaktör eller i förbigående i små notiser. Det höga antalet insändare 1999 avspeglar gemensamma uttalanden under Jubel-kampanjen. Ett planerat mediearbete bör på några års sikt kunna ge bättre resultat.

8.5.3 Rekommendationer angående massmediearbetet

En massmediestrategi behöver utvecklas. Här finns möjligheter till ett aktivt lärande av andra organisationer som har kommit längre. Strategin ska sikta mot att:

- etablera Afrikagrupperna som en trovärdig källa, med gedigna kunskaper.

- Lansera Afrikagruppernas ledarskap genom debattinlägg och framträdanden.
- Väsentligt öka Afrikagruppernas exponering i medierna
- Utveckla olika förhållningssätt gentemot olika medier, lokalt, centralt och inom föreningsvärlden

Strategins övergripande mål behöver kompletteras med konkreta produktionsmål med mätbara indikatorer. Produktionsmål för olika typer av exponering bör regelbundet ställas mot resultat. Ansträngningar som lyckas eller misslyckas bör analyseras för att dra lärdom.

Andra delar av en strategi kan vara:

- Utarbeta få, men väl utformade, mediekampanjer kring nyhetsmässiga frågor, t ex hiv/aids, utvecklingsexperter på besök, framsteg i projektarbetet, mediemässiga volontärer etc.
- Upparbeta långsiktigt goda relationer med identifierade journalistkontakter.
- Utveckla ytterligare arbetet med att erbjuda journalister resestöd (typ hjälp med planering, kontakter, lokala resor). Många journalister på mindre medier önskar resa, men har inte kunskaper för att planera dem. Inled samarbete med biståndskollegor kring detta.
- Utveckla ytterligare informationsuppdraget för varje volontär och ge dem professionell hjälp för att nå publicering
- Stärk medlemmar och lokalgruppers genom att utarbeta medielathund (undersök och ta till vara ev. arbete som här genomförts av andra organisationer) och genom att serva lokalgrupper med journalistiskt basmaterial, i form av t ex debattartiklar, insändare och reportage från info-volontärerna i södra Afrika.

8.6 Central informationsservice

8.6.1 Bakgrund

På Afrikagruppernas kansli finns en tjänst som ansvarig för informationsservice på halvtid. Denna person svarar och vidareförmedlar frågor från allmänheten, förmedlar föreläsare, organiserar studiebesök och ansvarar för videoutlåning. Tjänsten har ansvar för att ha en överblick över efterfrågan som underlag för beslut om produktioner och för viss statistik om efterfrågan på Afrikagruppernas informationstjänster. Kostnaden för denna tjänst är en halvtidstjänst, 195 000 kronor enligt schablonen för 1999 och 2 000.

Informationsservicen är en nödvändig, efterfrågestyrd verksamhet för Afrikagrupperna, inte bara för informationsarbetet i Sverige utan också för kontakter relaterade till projekt- och volontärbetet i södra Afrika. Sådana frågor slussas vidare till ansvariga för dessa verksamheter.

Afrikagrupperna är förmodligen idag en av de viktigare informationskällorna avseende situationen i Afrika, särskilt södra Afrika. Andra källor är t ex Nordiska Afrikainstitutet, Sida, universitet och vissa folkhögskolor och enskilda organisationer förutom Internet med många utländska hemsidor.

8.6.2 Uppföljning och utvärdering

Förfrågningar till Afrikagrupperna kommer främst per telefon eller e-post. Den överlägset vanligaste förfrågan kommer från elever och studenter. E-postförfrågningarna har ökat kraftigt de senaste åren i relation till telefonkontakterna. Mycket av telefonförfrågningar besvaras och slussas vidare redan genom receptionen. De flesta tycks ha hittat Afrikagrupperna genom sökning på Internet. Antalet förfrågningar har ökat de senaste åren, men är eventuellt nu på väg ner tack vare den ökade informationsmängden på hemsidan.

På senare år har Afrikagrupperna strukturerat registreringen av förfrågningarna och lagt upp vissa system för att kunna följa upp verksamheten. Frågan är hur detta ska göras på bästa sätt och vad informationen ska användas till. De två främsta motiven för registrering och analys av kontakter som tas med Afrikagrupperna kan sägas vara att kunna redovisa siffror och resultat till finansiären, Sida, samt för Afrikagrupperna att känna av allmänhetens informationsbehov, för att bättre utveckla sitt informationsarbete. Ett tredje viktigt motiv bör vara att registrera intressen och behov som finns hos viktiga grupper av vidareinformatörer – lärare, journalister, opinionsbildare, politiker. Ett fjärde motiv bör vara att få kontakter som kan engageras och utnyttjas.

I dagsläget har informationsansvarig samt ytterligare några personer i uppdrag att fylla i alla förfrågningar i en matris där uppgifter om den frågande samt om frågeinriktning registreras. Den upplevs som något besvärlig att hinna med. Eftersom frågor kommer in och fördelas över hela kansliet blir en exakt registrering omöjlig att hantera.

8.6.3 Kostnadseffektivitet

En grov uppskattning av kostnaderna för servicen, räknat på 2 000 besvarade förfrågningar, ger en kostnad på 100 kr/förfrågan, vilket kan tyckas högt men ligger i samma nivå som andra organisationer med liknande service, t ex Sidas. (I en kostnadskalkyl måste också inräknas info-servicens förmedling av föreläsare och arrangerande av studiebesök.)

Det kvalitativa värdet av personlig information till studerande och Afrikaengagerade är samtidigt stort. Eftersom huvuddelen av ”kunderna” är yngre elever kan det ändå ifrågasättas om alltför mycket personalresurser läggs på informationsservicen. En möjlighet bör vara att i allt högre utsträckning hänvisa elever enbart till hemsidan där en fråge- och svarsbank med tiden kan läggas upp, liksom värdefulla länkar för skolelever.

8.6.4 Rekommendationer angående informationsservice

Det kan konstateras att Afrikagrupperna utvecklat en föredömlig informationsservice. En öppen servicekanal är en enkel metod där en viss målgrupp inte kan avgränsas. Användarna har visat sig bli främst studerande i olika åldrar, samt lärare.

Ett mätsystem som ger möjlighet att analysera efterfrågan och behov finns.

Förslagsvis kan vissa åtgärder ytterligare förbättra och förenkla detta arbete:

- Förenkla registreringen till det absolut nödvändigaste, för årsredovisning och för informationsarbetet samt andra behov. Exakta siffror är mindre viktiga än att registrera trender, över tid och inom kategorier.
- Utveckla den kvalitativa hanteringen av de uppgifter och kontakter som registreras. Informationskontakter kan vara det första steget på långsiktiga kontakter och samarbeten. Info-servicen, liksom andra berörda, bör därför särskilt registrera kontakter med viktiga målgrupper, som lärare, studieförbund, andra organisationer, journalister, opinionsbildare. Dessa kontakter bör följas upp. Rutiner för sådana uppföljningar behöver etableras. En grov sortering av e-posten kan ge en hanterlig lista till vilken visst material kan skickas med e-post vid ett eller två tillfällen efter den första kontakten.
- Fortsätt bygga upp hemsidan så att enkla frågor i högre utsträckning kan hänvisas dit.
- I en besparingssituation bör undersökas om tjänsten inte måste skäras ner, främst genom att elevfrågor hänvisas till hemsida och Internetsökning.

8.7. Föreläsare

8.7.1 Bakgrund

Ansvarig för info-servicen är också ansvarig för Afrikagruppernas föreläsarlista. Detta är en lista på personer inom Afrikagrupperna eller närstående Afrikagrupperna som förklarat sig intresserade av att hålla presentationer i olika sammanhang. Personer som inte längre är aktiva rensas bort och nya intresserade, som hemkomna volontärer, registreras. Ett 90-tal föreläsare finns mer eller mindre tillgängliga.

Att tillhandahålla föreläsare är problematiskt. I och med att de flesta beställare, som skolor, inte har råd att betala tvingas de, och Afrikagrupperna, främst förlita sig på föreläsare som har annat arbete och är geografiskt begränsade.

Info-serviceansvarig förmedlar kontakten föreläsare - kund. Tips lämnas om vilka personer som eventuellt kan ställa upp kring det ämne och på den plats där kunden önskar. Kunden får sedan söka vidare.

8.7.2 Uppföljning och utvärdering

Under utvärderingen har framkommit att de flesta, både centralt och lokalt, har erfarenheten att föreläsare är den främsta metoden för att väcka engagemang. Dess starka begränsning är kostnaden, de praktiska problemen och det faktum att föreläsarna ofta når en liten publik.

En större efterfrågan än tillgång på föreläsare finns, särskilt inom skolvärlden. I en studie över biståndsbranschens informatörer i skolorna (Gaudeo 2001) framkom att det finns en stor efterfrågan och ett stort intresse i skolan. Bland svårigheterna att tillhandahålla denna tjänst är att det inte finns tillräckligt många föreläsare till hands, att skolor inte känner till och efterfrågar möjligheten (brist på marknadsföring), att både kunderna och de som tillhandahåller tjänsten har dåligt med pengar samt att

koordineringen av tjänsten är tidskrävande. Konsulten föreslår bland annat ett ökat samarbete mellan olika organisationer för att lösa dessa problem.

8.7.3 Rekommendationer angående föreläsarverksamhet

Det är knappast möjligt för Afrikagruppernas kansli att lägga mer tid på föreläsarverksamheten än idag. Några förslag till en förstärkt verksamhet och uppföljning är:

Lansera föreläsare på hemsidan:

- Tillse att alla registrerade föreläsare rapporterar sina engagemang.
- Gör avgränsade uppföljningar av föreläsarinsatser för att bedöma effekter. Överväg att utveckla stickprovsenkäter till deltagare vid föreläsningar för att kunna mäta effekter i flera led.
- Analysera om en fond för begränsade bidrag till föreläsare kan stärka rapporteringen och vara kostnadseffektivt. En högre kostnad för föreläsarverksamhet kan vara motiverad med tanke på bedömningen att föreläsare är det effektivaste sättet att uppnå en engagemangseffekt.
- Undersök och utveckla möjligheterna till samordningen av föreläsare från olika organisationer till skolvärlden.

8.8 Utländska gäster

8.8.1 Bakgrund

Afrikagrupperna inbjuder Afrikagrupperna årligen ett antal personer från södra Afrika. En del av dessa inbjuds främst för att delta i informationsaktiviteter. Andra är inbjudna som en del av de projekt de arbetar med och vissa är inbjudna av andra svenska organisationer som Afrikagrupperna samarbetar med i biståndsarbetet.

8.8.2 Utländska gäster 1997 - 2000

	1997	1998	1999	2000
Antal gäster	14	13		18**
Antal personer som träffats	5000	> 15 000*		> 6000
Antal besökta orter	> 40	> 50		30

* en grupp personer från Angola bekostad av Operation Dagsverke informerade elever på över 100 skolor.

** Ovanligt många projektanknutna personer inbjöds för sammanträffande med counterparts i Sverige.

Föreläsarturnéer arrangeras med de gäster som har ett informationsuppdrag. I detta samarbetar kansliet med medlemsnätverket och turnéerna bygger i huvudsak på ideellt arbete. Rapporteringar görs från varje turné med angivande av vilka besök som gjorts och hur många som deltagit samt en övergripande bedömning.

8.8.3 Måluppfyllelse

Interna rapporter och de synpunkter denna utvärdering inhämtat visar att gästerna inom Afrikagrupperna upplevs som mycket värdefulla informatörer. De engagerar annars passiva medlemmar i landet och de väcker intresse lokalt, vid mindre möten och genom artiklar i lokalpress.

Att i efterhand utvärdera en mängd besök är inte möjligt. Vår bedömning, på grundval av rapporter och intervjuer, är att utländska gäster har varit och kan vara en bra metod för att väcka intresse, särskilt lokalt. Informationseffekten stärks genom att en person från landet ifråga själv informerar.

8.8.4 Framtida uppföljning

Nuvarande produktionsmål räcker inte för verksamheten utan måste kompletteras med effektmål som anger vilka resultat man avser uppnå bland dem som ”konsumerar” aktiviteten. Den kvantitativa och kvalitativa rapportering som i regel lämnas in för de olika turnéerna ger Afrikagrupperna en god grund för att analysera de direkta resultaten. För att följa upp effekterna kan man t ex årligen identifiera en gästs framträdanden i ett visst område och där genom enkäter och efterhandskontakter med deltagare undersöka om och på vilket sätt besöket har fått effekter.

8.8.5 Rekommendationer angående utländska gäster

- Analysera vilka gäster som gett mest/bäst informationseffekter. I årsredovisningen 2000 skriver man själva att ”de gäster som valts utifrån sina egna, personliga kvalifikationer snarare än utifrån kunskapsområden ...möter betydligt större gensvar.”
- Välj mer noggrant ut gäster med informationseffekten som första prioritet. Sök begränsa kostnaderna genom färre, men bättre informatörer.
- Pröva en större satsning i samarbete med lokalgrupp och medlemsorganisationer i en region, för att få bättre genomslag i medier och skolor eller annan viktig målgrupp.
- Skilj tydligare på finansieringen av gäster som bjuds som informatörer och dem som bjuds som projektrepresentanter för kontaktskapande möten.

8.9 Södra Afrikapraktikanterna

8.9.1 Bakgrund

En kategori viktiga, och kostsamma, föreläsare är de så kallade Södra Afrika-praktikanterna. Sedan 1996 bedriver Afrikagrupperna ett program genom vilket 2-4 ungdomar varje år väljs ut bland upp till 100 sökande för att efter en förberedelsekurs tillbringa ca en månad i ett land i södra Afrika och där arbeta tillsammans med en biståndsarbetare från Afrikagrupperna. Programkostnaderna är knappt 100 000 kronor per år.

8.9.2 Mål

Syftet är att stimulera dessa unga till ett fortsatt Afrikaengagemang som de även sprider till andra genom informationsarbete efter hemkomsten. Ett bisyfte är att också få nya, engagerade och kunniga medlemmar.

8.9.3 Kostnadseffektivitet

	1997	1998	1999	2000
Praktikanter	4	4	4	4
Kostnad		< 75 000	88 000	98 000
Informations- resultat			Föredrag – 700 Artiklar – 7000 läsare	Föredr. – 1500 Press-100 000 Mässor - 1500

En kostnadsbedömning måste även lägga in övrigt engagemang som praktikanterna utvecklar. Då antalet är litet bör Afrikagrupperna kunna göra en god bedömning där all verksamhet vägs in.

8.9.4 Uppföljning

Programmet anses mycket lyckat. Många sökande får kontakt med Afrikagrupperna och de utvalda är genomgående mycket positiva till upplevelsen. I regel har de också efter hemkomsten bedrivit informationsarbete och arbetat som Afrikagrupperna-medlemmar. Ute i landet talas positivt om SA-praktikanterna och deras roll som informatörer, t ex i skolor.

1998 genomfördes en intern utvärdering av de första årens erfarenheter. Rapporter från och intervjuer med praktikanter och Afrikagruppsspersonal i Afrika och Sverige behandlades. Utredningen behandlade dock inte informationsverksamheten utan endast hur väl praktiken fungerat.

Samtal med några av de senaste årens praktikanter ger vid handen att programmet inte utnyttjats till fullo. Periodvis har Afrikagrupperna inte kunnat "ta hand" om praktikanterna, som uppger att de med större stöd från Afrikagrupperna hade haft möjlighet att göra mer på informationsområdet. Flera av dem menar också att det varit svårt att komma in i regelbundet medlemsarbete, samtidigt som de som grupp inte kunnat samlas för att med gemensamma krafter utveckla ett informationsarbete. Ansvarig på kansliet uppger att ett organiserat arbete med att ta tillvara och "utnyttja" de hemkomna praktikanterna i stort sett har saknats. Arbetet med att ta itu med detta har inletts.

8.9.5 Framtida uppföljning

Praktikanternas rapportering om sina informationsinsatser bör fortgå under en längre tid, t ex två år och årligen bör Afrikagrupperna bedöma resultaten i förhållande till kostnaderna. Eftersom programmet pågått i flera år utan att någon utvärdering gjorts av deras informationsinsatser bör en sådan nu genomföras, med särskild tonvikt på att mäta effekter och spridningseffekter av några praktikanternas insatser. Effektmätning av alla insatser är knappast görligt, t ex av tidningsartiklar. Men dels kan snabba, enkla

enkäter lämnas vid olika arrangemang, dels kan uppföljning göras med ett urval grupper eller vidareinformatörer för att bedöma spridningseffekter.

8.9.6 Rekommendationer angående Södra Afrikapraktikanter

- Programmet visar på behovet av att lägga kostnadseffektivitetskalkyler på sin verksamhet. När alla upplever verksamheten som positiv definieras den också lätt som bra och riktig. Men SA-praktikanterna kostar mer än några andra enskilda personer och måste därmed ge mycket god valuta för pengarna för att kunna betraktas som kostnadseffektiva.
- Ytterligare krav bör ställas på en informationsplan för varje praktikant som ger omedelbara informationsresultat. Därefter bör former skapas som möjliggör för praktikanterna att själva, med ledningsstöd från Afrikagrupperna-kansliet och/eller från lokala grupper, planera och genomföra informations- och organiseringsarbete. Praktikanterna kan eventuellt också utgöra basen för ett nytt lokalt medlemsarbete.

8.10 Seminarieverksamhet

8.10.1 Bakgrund

Afrikagrupperna genomför en viss seminarieverksamhet. Årligen återkommande seminarier under perioden har varit det egna arrangemanget Södra Afrikadagarna och Södra Afrika i Fokus i samarbete med Nätverket för södra Afrika, bägge i Stockholm. Det är också dessa som i första hand finansieras med Sida-medel.

Utöver detta genomförs årligen en del olika typer av seminarier arrangerade av medlemsnätverket, främst i större städer som Göteborg och Malmö. Nämnas kan seminarier/kurser/workshops under kulturkampanjen 1997 liksom årliga seminarier med körgrupper i Göteborg.

Mindre lokala seminarier, t ex främst med medlemmar, genomförs men rapporteras mera sällan.

8.10.2 Mål

Exakta mål- eller målgruppsformuleringar för Södra Afrikadagarna finns inte alltid. Skrivningar, uttalanden och inriktningen klargör ändå att man med seminariet vänder sig till vidareinformatörer och unga människor med ett växande engagemang. Beroende på tema identifieras specifika målgrupper, som lärare. Målet är att bygga upp kunskap kring specifika frågor (anslutna till årets tema), engagera vidareinformatörer och stärka ett engagemang bland de yngre deltagarna.

8.10.3 Kostnadseffektivitet

Kostnaderna för seminarier utöver Södra Afrikadagarna redovisas inte i årsberättelser och är låga, då de i huvudsak genomförs genom ideellt arbete.

Kostnader för Södra Afrikadagarna:

1997	1998	1999	2 000
		206 000	139 000

Kostnaderna består till stor del av kostnader för talare, i första hand gäster från södra Afrika, som även deltar i andra informationsaktiviteter under sitt besök (se nedan).

1997 deltog sju gäster som även turnerade på skolor i samband med Operation Dagsverke. 1998 och 1999 deltog sex gäster och år 2000 tre gäster.

Antalet deltagare på seminarierna varierar mellan 150 och 300. Intresset har visat sig stort och i regel har man nått det maximala antal deltagare man beslutat om. En majoritet av deltagarna brukar vara medlemmar. Många är studerande vid universitet eller folkhögskolor.

8.10.4 Uppföljning

Årligen genomförs en enkät bland deltagarna. Enkäterna ställer dels frågor om ålder och om hur man fick kännedom om seminariet. I övrigt ställs frågor om vad man tycket om innehållet. Vanligtvis är betyget gott eller mycket gott. Denna utvärdering kompletterade enkäten med några frågor varvid framkom att 55 av 78 svarande deltog för första gången och att 58 av de svarande (70 procent) själva varit i Afrika. 20 personer uppgav att de själva arbetar med Afrikafrågor och utöver det svarade 33 att de har användning av Afrikakunskaperna även om de inte direkt arbetar med dem.

8.10.5 Uppföljning i framtiden

Det finns goda möjligheter att följa upp och utvärdera seminarieverksamhet som södra Afrikadagarna då antalet deltagare är hanterligt och kontaktadresser finns. De enkäter som gjorts (inklusive vår egen) visar på betydelsen av att veta vad man vill få fram och ställa rätt frågor. Nuvarande frågor ger inte svar om man nått rätt målgrupp och om man fått den effekt man avsåg.

En effektmätning kan inte göras direkt i anslutning till ett arrangemang. I detta fall bör Afrikagrupperna årligen eller vartannat år formulera en enkät som t ex sex månader efter seminariet skickas hem till deltagarna och där man särskilt försöker mäta effekter och spridningseffekter.

8.10.6 Rekommendationer angående Södra Afrikadagarna

- Södra Afrikadagarna har en viktig samlande funktion för Afrikagruppernas engagerade medlemmar. De tycks också nå personer som direkt i arbetet eller på annat sätt använder sig av den kunskap och stimulans de får på dagarna. Det finns alltså anledning att behålla SA-dagarna som centralt, samlade seminarium
- Dagarna får inte det mediegenomslag som Afrikagrupperna skulle önska och tidigare gjort försök att nå. En jämförelse kan här göras med liknande seminarier arrangerade av andra enskilda organisationer som lyckats få bättre genomslag. Dessa arrangemang kan studeras och man kan pröva möjligheten att få ett större genomslag genom deltagande av affischnamn.
- Kostnaderna för dagarna härrör sig till stor del till de inbjudna afrikanska gästerna. En kostnadseffektivitetskalkyl måste inkludera värdet av gästernas övriga informationsarbete (se nedan). Frågan är om en större andel av dessa kostnader inte borde läggas på Afrikagruppernas programanslag för bistånds- och projektverksamheten då deltagarna i regel även besöker Sverige i egenskap av projektansvariga.

9. Medlemsnätverket

9.1. Organisation och utveckling

Afrikagrupperna hade vid utgången av 2001 totalt 2 223 medlemmar. Detta är en ökning med cirka 25 procent, från 1 749 vid slutet av 1996. Särskilt markant var ökningen 1998 och 1999. Samtidigt som många organisationer, särskilt politiska sådana, har haft svårigheter att behålla sina medlemmar, och trots en åldrande organisationsstruktur och medlemskader har alltså Afrikagrupperna lyckats väl med att värva nya medlemmar och behålla huvuddelen av de tidigare medlemmarna.

Medlemmar finns i alla vuxna åldrar, med cirka 20 procent ungdomar och cirka tio procent pensionärer. En stor majoritet, 2/3, är kvinnor.

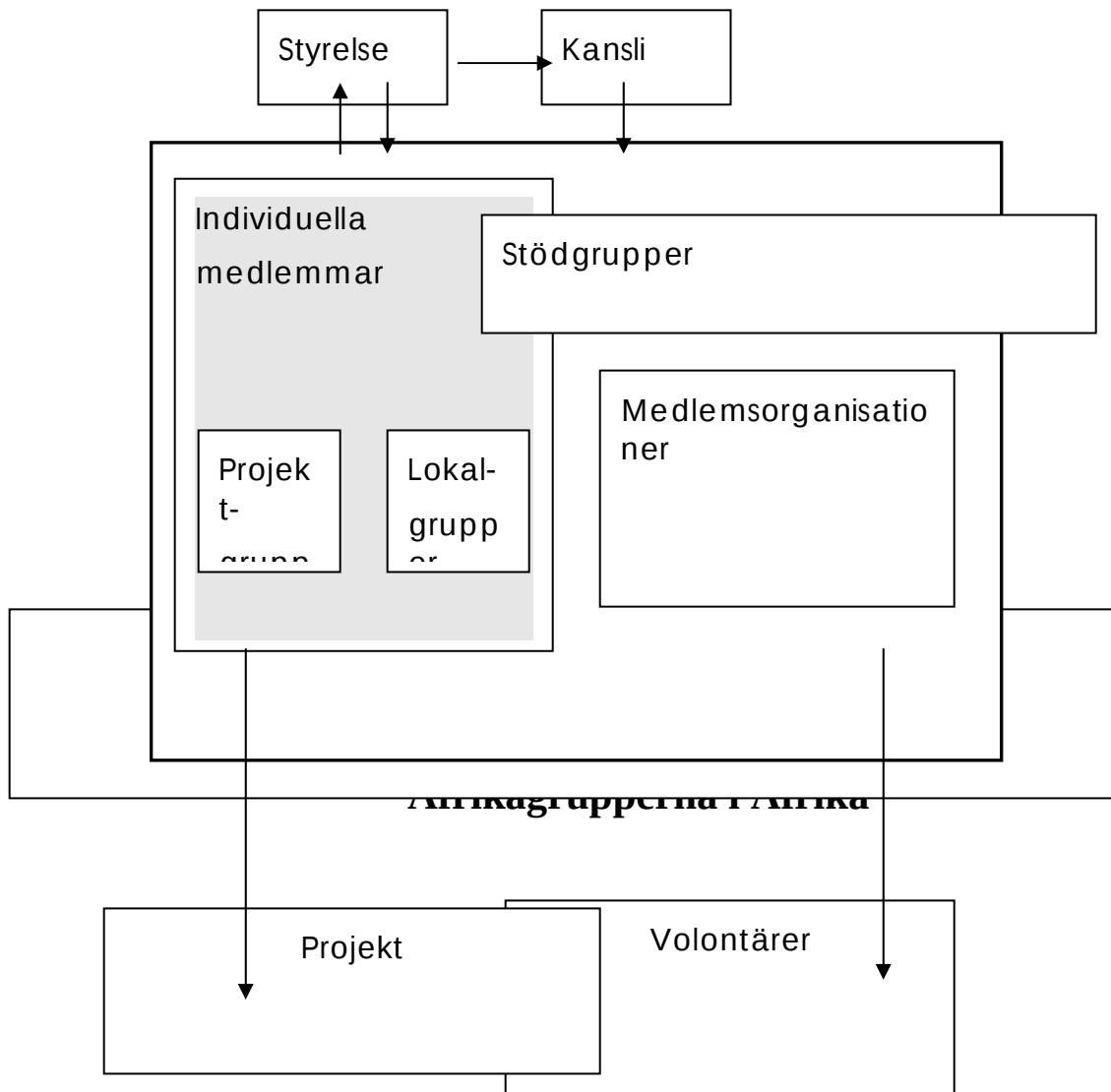
Afrikagrupperna har både individuella medlemmar och organisationer som medlemmar. Under perioden har antalet medlemsorganisationer ökat.

Medlemsorganisation kan organisation bli, som stödjer Afrikagruppernas målsättningar och arbete. Karaktären på medlemsorganisationer är mycket olika, allt från mindre lokala organisationer med eget Afrikaarbete till dagcenter som praktiskt arbetar för Afrikagruppernas projekt, skolor, politiska ungdomsförbund, fackförbund och stora organisationer som Svenska Kyrkan. En särskild grupp är **stödgrupperna**, som har en egen huvudinriktning, ibland stöd till Afrikaarbete och som åtagit sig att arbeta för Afrikagrupperna-projekt i Afrika och bidra ekonomiskt till projektverksamheten. En del, men inte alla är medlemmar i Afrikagrupperna.

En ytterligare kategori är **projektgrupperna**, som främst består av medlemmar som särskilt stödjer en viss kategori av Afrikagrupperna-projekt i Afrika, exempelvis utbildningssinsatser, och även utgör en rådgivande expertinstans till detta projektarbete.

Traditionellt har Afrikagrupperna varit organiserat i **lokalgrupper**. Sedan 1994 har antalet lokalgrupper stadigt minskat. Hösten 2001 fanns endast 14 lokalgrupper registrerade, men inte mer än cirka hälften av dessa uppfattades som aktiva. Utöver det fanns 16 kontaktpersoner på olika platser, ofta resten av en tidigare lokalgrupp.

Afrikagrupperna i Sverige



	1996	1997	1998	1999	2000
Lokalgrupper	29	21	23	19	15
Kontaktpersoner		9	10	15	16
Medlemsorg.	9	51	58	96	70
Projektgrupper	9	4	5	4	5
Stödgrupper	44	30	24	33	34
Ind. medlem.	1 749	Ca 1750	Ca 1800	2 100	2 100

9.2. Förändringar

Statistiken (ur de årliga revisionerna) visar en tydlig trend (halvering) mot ett minskat antal lokalgrupper, som övergår till att representeras av en kontaktperson.

Revisionerna slår också fast att antalet faktiska, aktiva lokalgrupper är färre än vad statistiken anger. Samtidigt sker en stark ökning av antalet medlemsorganisationer medan antalet projekt- och stödgrupper är relativt stabilt. (1996 kan en annorlunda definition av medlems- och stödgrupper förmodligen förklara statistiken för det året.)

Medlemsstatistiken visar att Afrikagrupperna har en trogen bas av medlemmar som varit med en längre tid än fem år. De utgörs nästan hälften av medlemskåren och förlusten från denna grupp är långsam. Bland tillkommande medlemmar är omsättningen större, 15 – 20 % av medlemmar som kommit in från 1997 förnyar inte sitt medlemskap efter ett år. Av tillkommande medlemmar 97 – 99 (963 st.) kvarstod hälften hösten 2001. Enkäter som Afrikagrupperna skickar ut till alla som inte förnyar medlemskapet påvisar tre huvudorsaker till att man lämnar organisationen: brist på tid för engagemang, prioritering av andra föreningar och kostnad.

Det bör här påpekas att Afrikagrupperna kan räkna med ett eget större nätverk på cirka 8 000 personer genom alla de fasta givare och kunder som finns registrerade.

Medlemmarna är Afrikagruppernas demokratiska bas och en viktig tillgång i informationsarbetet. Den självständiga karaktären i organisationen gör att de lokala grupperna/medlemmarna inte styrs från centralt håll utan endast uppmuntras utveckla arbetet. Denna karaktär gör också att Afrikagrupperna centralt inte alltid vet vad, eller allt, som görs lokalt. Större arrangemang rapporteras i regel på något sätt, medan mindre informationsinsatser går orapporterade.

Även om medlemsnätverket är en stor tillgång utgör det också en stor och komplicerad arbetsuppgift. En hel del personalresurser måste läggas på att hålla kontakt med och söka stimulera fortsatt aktivitet. Afrikagrupperna centralt kan sägas ha ett visst ”dåligt samvete” vad gäller medlemsnätverket, och känner en osäkerhet över hur man på bästa sätt ska utnyttja och stimulera det.

Årligen genomförs så kallade lokalgruppsrevisioner där aktiviteter, framsteg och problem sammanställs, dock ej genom någon omfattande utvärdering. Flera interna analyser/utvärderingar har under åren också gjorts. Den senaste inleddes hösten 2001.

9.3 Afrikagruppernas analyser

1995 genomfördes en kapacitetsstudie av Afrikagrupperna av ISO Swedish Management Group på Sidas uppdrag. Konsulterna menade bland annat att ”Den organisatoriska strukturen är inte inriktad mot lokalgruppsarbetet, följaktligen väcks inte nya idéer och frågor läggs inte fram till styrelsen. Resultatet blir att ingen strategi

utformas. Värderingen att lokalgrupperna inte vill bli styrda fungerar som ett hinder för strategiutformning.” Studien rekommenderade en mer strategisk organisation vad gäller kontakterna med lokal verksamhet.

Lokalgruppsrevisionen för 1996 tyckte sig kunna konstatera att en god och varierad verksamhet pågick i medlemsnätverket och att relationen till Afrikagrupperna centralt var relativt god. Samtidigt konstaterades att dålig svarsfrekvens var ett illavarslande tecken och att en trötthet smugit sig in. En förskjutning kunde skönjas mot ökat samarbete med andra organisationer.

Revisionen 1997 konstaterade att nedgången i antalet lokalgrupper fortsatte och att detta dels kunde skyllas på en förändrad situation i södra Afrika, men också på en avsaknad av idéer och strategier för verksamheten. Samtidigt ökade samarbetet med stödgrupper och medlemsorganisationer. Revisionen ansåg att medlemsvården borde förbättras och bättre, inspirerande informationsmaterial tas fram.

Revisionen 1998 redovisade en låg aktivitet från kontaktpersonernas sida, samt att lokalgrupper hade svårt att formulera mål för sin verksamhet och kände av bristande motivation samt svårighet att värva nya medlemmar. 1998 innebar dock en ökad lokal aktivitet genom samarbetet med Operation Dagsverke

Samma år gjordes en utredning om lokala aktiviteter. Utredningen uppdrogs att komma med förslag om nya lokala organisationsformer, nya verksamheter, kontaktytor mellan styrelse/kansli och lokala grupper och ändrat delegatsystem. Utredningen utgick från att Afrikagruppernas organisation, mål och strategier för arbetet i Sverige hade brister, som resulterat i minskande aktiviteter i lokala Afrikagrupper.

Utredningen menade att den främsta stötestenen var förändrade förhållanden i södra Afrika och i Sverige. Att mobilisera för en rättvisare värld är betydligt svårare än att bedriva solidaritetsarbete för befrielsekampen.

Utredningen konstaterade att lokalgrupperna var tröttkörda, hade svårt att hitta nya former för sitt arbete och svårt att inlemma nya medlemmar. Man föreslog tydligare former för kontinuerligt utbyte centralt-lokalt, samt regionalt samarbete. Man menade också att det var viktigt att bättre följa upp och bygga på framgångsrikt arbete. Utredningen föreslog stärkt personalresurs för att se över verksamheten och för att erbjuda lokala Afrikagrupper och andra grupper en aktiv del i verksamheten. Vidare föreslogs regionala medlemsnätverk och en förbättrad introduktion av nya medlemmar.

Lokalgruppsrevisionen 1999 konstaterar samma problem som de tidigare vad gäller minskad lokalgruppsaktivitet. Samtidigt poängteras det ökande antalet medlemsorganisationer, som Afrikagrupperna bättre måste anpassa sitt arbete till. De aktiva stödgrupperna tyder på att engagemang för konkreta frågor ger bättre utdelning i olika aktiviteter.

Från kansliets sida har ökade ansträngningar gjorts att stötta grupperna, genom besök och en interntidning. Revisionen menar att grupperna behöver ökat stöd, samtidigt som vissa grupper formellt kan behöva läggas ner och en medveten föryngring av medlemskapet behövs. Man konstaterar även att försöken med regionala nätverk misslyckats pga dåligt lokalt engagemang.

De olika revisionerna och utredningarna ger en entydig bild av en situation där en aktivistorganisation haft svårt att upprätthålla och förnya sitt arbete. Orsakerna är många:

1. Den förändrade situationen i södra Afrika har gjort informations- och solidaritetsarbete svårare
2. Förändrade former för solidaritets- och utvecklingssamarbete i Sverige, med minskad aktivism och ökad professionalism, har försvårat lokalt informationsarbete
3. Medlemsnätverkets kärna har föråldrats och har av olika skäl minskat sitt aktiva engagemang
4. Nya och yngre medlemmar har inte kunnat sugas upp på ett bra sätt i den gamla strukturen. Många ansluter sig inte heller med avsikt att arbeta aktivt.
5. En stor tillströmning av medlemsorganisationer har stärkt ett möjligt nationellt nätverk av Afrikaengagerade personer/organisationer
6. Afrikagrupperna har sökt efter en strategi för att hålla nätverket levande och starkt, men har inte förmått formulera en sådan
7. Afrikagrupperna har inte lyckats stimulera det egna nätverket till aktioner eller långsiktigt arbete. Respekten för deras självständighet har stått i vägen för en basservice som hjälp för lokal verksamhet
8. Konkreta uppgifter, som samarbete med Operation dagsverke eller arrangemang för utländska gäster, ger relativt goda resultat
9. Samarbetet med andra organisationer lokalt har ökat och har en potential att stimulera lokalgruppsarbetet

9.4 Medlemsorganisationsenkät 2001

Som ett led i denna utvärdering genomfördes under november – december 2001 en enkätundersökning av medlemsnätverket. En enkät skickades till alla lokalgrupper och kontaktpersoner, medan en annan enkät skickades till alla medlems- och stödorganisationer.

Svarsfrekvensen i medlemsorganisationsenkäten var 66,6 procent. Enkäten visar att:

1. de flesta medlemsorganisationerna har varit medlemmar i tre år eller längre. Motiven för medlemskap är främst att man vill få information om Afrika och Afrikagruppernas verksamhet, samt stödja dess biståndsarbete.
2. beroende på organisationens storlek och organisering är det i knappt 40 procent av organisationerna som alla medlemmar känner till medlemskapet medan i de övriga en minoritet eller endast styrelse/kansli som känner till det.
3. tre fjärdedelar av organisationerna säger sig ha någon kontakt med Afrikagrupperna.
4. den främsta aktiva handlingen gentemot Afrikagrupperna är att man beställer material. Hälften av organisationerna uppger också att de planerar gemensamma arrangemang medan drygt 4 av tio bokar föreläsare och/eller ger ekonomiska bidrag till Afrikagruppernas Afrikaverksamhet.

5. Två tredjedelar av organisationerna uppger att de har genomfört arrangemang till stöd för södra Afrika. De vanligaste formerna är föreläsningar, kurser/konferenser och insamlingar.
6. medlemsorganisationerna uttrycker ett stort förtroende för Afrikagruppernas betydelse i svenskt Afrikaarbete. Omkring 80 procent menar att Afrikagrupperna har stor eller mycket stor betydelse för att informera om Afrika, för att skapa ett engagemang för Afrika och för att stärka andra organisationers engagemang för Afrika. Något färre, men ändå 62 procent, menar att Afrikagrupperna har stor eller mycket stor betydelse för att öka biståndsviljan i Sverige.
7. i allmänna kommentarer framkommer bland annat att de svarande menar att Afrikagrupperna borde satsa mer på att nå ut i media och synas samt att man i ökad utsträckning bör kunna presentera föreläsare.

Samma enkät skickades till Afrikagruppernas 33 stödgrupper. Svarsfrekvensen var här låg, 30 procent, främst på grund av kortare svarstid och då ingen påminnelse skickades ut. Stödgrupperna är dock en kategori som Afrikagrupperna har större kunskap om och fler kontakter med.

Över 80 procent av de svarande uppgav att de varit med i över åtta år. Sex av tio gick främst med för att stödja biståndarbetet medan 40 procent som huvudskäl hade att genomföra aktiviteter tillsammans med Afrikagrupperna. I hälften av de svarande organisationerna känner alla till medlemskapet, medan det är en minoritet av medlemmarna i 40 procent av grupperna.

Stödorganisationerna har tätare kontakter med Afrikagrupperna än medlemsorganisationerna. 60 procent har minst fyra kontakter om året. De har också en större aktivitet: 80 procent ger ekonomiska bidrag, 70 procent bokar in föreläsare, 60 procent planerar gemensamma arrangemang och/eller beställer material, medan färre, 40 procent beställer försäljningsmaterial. 70 procent uppger att de har genomfört olika arrangemang som föreläsningar, kurser/konferenser och insamlingsaktivitet. 8 av tio svarande menar att Afrikagrupperna har stor eller mycket stor betydelse för att informera och skapa engagemang i Sverige.

9.6. Enkät till lokalgrupper och kontaktpersoner 2001

Enkäten till lokalgrupper och kontaktpersoner fick en svarsfrekvens på 64 procent.

Svaren visar att så gott som alla lokalgrupper (LG) och kontaktpersoner har funnits i minst fem år. Endast en är ny. Där kontaktpersonen ersatt en tidigare LG har detta skett för mer än fem år sedan i hälften av fallen, medan förändringen skedde för 3-5 år sedan på 30 procent av platserna.

Beträffande medlemsantalet lokalt uppger drygt hälften att det är lika stort som tidigare medan drygt 30 procent, naturligt nog aktiva LG, uppger att de har fler medlemmar idag än tidigare. De vanligaste orsakerna till att man har färre medlemmar är förändrade personliga förhållanden och att få unga kommit med.

18 procent, alla LG, uppger att arbetet idag är lättare än tidigare medan de övriga menar att det är lika eller svårare.

De flesta svarande, närmare tre av fyra, menar att deras kontakter med Afrikagrupperna centralt är tillräckliga. De som tycker att de är för få är främst LG. Detta trots att det är lokalgrupperna som har de intensivaste kontakterna. De allra flesta bedömer kontakterna som bra, några anger för få personkontakter.

Av dem som svarat på frågan om de nått ut i massmedier med sitt arbete svarar 40 procent att de har det. Det visar sig att det endast är LG som alls nått ut i medierna och det är endast tre som under de senaste tre åren sammanlagt nått ut i medierna fyra gånger eller fler.

Beträffande antal olika aktiviteter som genomförts ger undersökningen alltför svagt underlag. Ett tekniskt fel gjorde att inte alla kunde svara, medan andra valt att inte svara. Enligt svaren genomfördes cirka 38 olika aktiviteter under 1999, 29 aktiviteter året därpå, medan 51 aktiviteter genomförts under 2001. Det är lokalgrupperna som så gott som uteslutande står för de olika aktiviteterna. (De angivna typerna av aktiviteter var: utdelning av infomaterial, föreläsningar, försäljning, insamling, offentlig manifestation eller annat.) Den till synes höjda aktiviteten under det senaste året kan delvis bero på minnesluckor.

Den vanligaste aktiviteten har varit utdelning av infomaterial. Därefter följer skolföreläsningar, försäljning och insamling. De informationsmetoder de själva ser som viktigast är föreläsningar, seminarier och utländska besök.

De flesta tycks enligt enkäten bedriva någon form av samarbete med andra organisationer och ungefär hälften av de svarande uppger att detta ökat.

En majoritet av LG/kontaktpersoner tycks göra kvantitativa mätningar av sina insatser medan mycket få uppger sig gör några kvalitativa mätningar. Knappast någon rapportering tycks hela göras av mätningarna till Afrikagrupperna.

9.7 Kommentarer till enkäterna

Den bild som framträder genom enkäterna är att Afrikagrupperna under 90-talet har förlorat många medlemmar som aktiva informatörer på lokal nivå. Under samma tid har medlemsorganisationernas betydelse ökat, samtidigt som stödgrupperna utgör en viktig grund för Afrikagruppernas insamlingsverksamhet och även för lokala aktiviteter.

I praktiken finns endast en handfull, 6 – 9 med variation mellan åren, aktiva lokalgrupper. Det är dessa som genomför så gott som all lokal aktivitet medan kontaktpersonerna knappast är mer än kontaktpersoner, utan någon aktivitet på informationsområdet. De flesta menar ändå att kontakterna med Afrikagrupperna centralt är tillräckliga och någorlunda bra, vilket kan tolkas som att de flesta inte heller önskar bedriva någon ytterligare aktivitet.

Samtidigt har medlemsorganisationernas betydelse för lokalt arbete ökat. Trots att dessa är av väldigt olika karaktär, med andra huvuduppgifter, ser de positivt på Afrikagrupperna och samarbetet med dem. 60 procent av dem har dock liten kontakt med Afrikagrupperna. Ändå tycks de bedriva verksamhet. Hälften uppger sig till exempel planera gemensamma arrangemang och drygt hälften beställer material. En dryg tredjedel ger också ekonomiska bidrag eller bokar föreläsare.

Innan slutsatser kan dras och rekommendationer ges presenteras här också olika synpunkter från de lokala organisationerna. Dessa ger en tydligare bild av möjligheter och svårigheter i lokalt informationsarbete. Utvärderingen har intervjuat

representanter från lokalgrupperna och kontaktpersonerna i Uppsala, Gävle, Stockholm, Södertälje, Göteborg, Malmö och Lund. Aktivt arbete bedrivs främst i Göteborg, Södertälje och Malmö. Visst arbete bedrivs i Gävle och Stockholm, medan aktiviteten i Uppsala och Lund för närvarande är svag.

9.8. Röster från fältet

De olika samtalen med medlemmar ute i landet bekräftar resultaten av enkäter och Afrikagruppernas egna tidigare revisioner och utredningar.

I **Uppsala** finns sedan många år en sjukvårdsgrupp. Den var förr mycket aktiv bland annat genom att samla, sortera och skicka sjukvårdsutrustning till länder i södra Afrika. Flera av medlemmarna har tidigare arbetat i södra Afrika och har ett mycket stort intresse för utvecklingen där. Förändrade regler för utförsel och införsel av sjukvårdsutrustning har gjort att denna verksamhet upphört. Gruppen träffas fortfarande relativt regelbundet, men mer av privata skäl än för Afrikagrupperna-arbete. De senaste åren har försäljning av begagnade saker på en torgmarknad varit en stående aktivitet. Gruppen ser det som svårt att nå och inlemma nya medlemmar och känner inte att de själva har den geist som krävs för ökad verksamhet.

I **Gävle** var situationen omkring 1998 liknande. Tid och ork räckte inte och gruppen kunde inte locka nya medlemmar. Några personers engagemang ledde –98 till en uppryckning. En strategi formulerades och kontakter för samarbete med andra organisationer togs. Gruppen på cirka 10 aktiva har därefter genomfört seminarier, främst för medlemmar, inlett samarbete med ett par gymnasieskolor, samt en folkhögskola. I samarbete med andra organisationer har en föreläsning på högskolan genomförts. Tillsammans med andra organisationer äger man en solidarisk butik, där information om Afrikagrupperna finns tillgängligt. De senaste årens förnyade aktivitet har gjort att andra organisationer nu kontakter Afrikagrupperna lokalt. En strategi är att nå andra vidareinformatörer för att på så sätt nå fler. Gruppen har inte lyckats komma ut i medier och bedriver inget insamlingsarbete. Man ser själva den höga medelåldern som problem och menar att unga medlemmar snarare ska uppmuntras att bilda nya grupper än "tvingas" in i gamla. Ett ökat stöd, utan styrning, från Afrikagrupperna centralt skulle också vara uppskattat, t ex för att bättre komma ut i medier.

Afrikagrupperna har haft svårigheter att få till stånd en stark och aktiv lokalgrupp i **Stockholm**, trots att närmare en fjärdedel av medlemmarna bor där. Den sjunkande aktiviteten ledde till en uppryckning 1999, med en ny styrelse och till en intern utredning år 2000 där en tredjedel av medlemmarna besvarade en enkät. 74 procent av medlemmarna var över 30 år, 27 procent under 30 år. De yngre medlemmarna uttryckte större intresse för aktivitet. Som medlemmar har de främst intresse av att få information om Afrika. Deras största intresse avseende eget engagemang var följdriktigt seminarier och utbyten med Afrika. Många var också intresserade av att ge bidrag. Huvudskälet till att inte vara aktiva var att man inte hade tid.

Utredningen ledde till en uppryckning genom ökade kontakter med medlemmarna och en starkare styrelse. Hösten 2001 var dock Stockholmsgruppen åter försvagad. Omsättningen på de få aktiva medlemmarna är hög och få vill ta ansvarspositioner. De flesta aktiva är unga. Gruppen har haft regelbundna medlemsmöten med föreläsare med ett tiotal deltagare. Man har svårt att veta vad man egentligen ska göra och efterfrågar praktiska insatser. Stockholmsmiljön lockar många att gå vidare till

andra aktiviteter och till mer spännande arrangemang. Stadens storlek gör det också svårt att koncentrera något arbete till en viss del.

De mest aktiva grupperna återfanns i Södertälje, Göteborg och Malmö.

Södertäljegruppen består av ett tiotal mycket aktiva personer, de flesta pensionärer. Kring sig har de en grupp mindre aktiva medlemmar och aktiva sympatisörer. Gruppen har under cirka 15 år samlats kring ett insamlingsarbete av främst begagnade kläder. Man har en fast lokal och en affär. I samarbete med kommunen har man kunnat ha 1-2 anställda.

- Det praktiska arbetet har gjort att vi måste hålla ihop, säger man. Utan det hade många säkert lagt av. Samtidigt menar man att detta arbete tar för mycket tid från annat möjligt informationsarbete.

Årligen genomför gruppen också flera informationsaktiviteter, som årlig biblioteksträff, deltagande på Kulturnatten, internationella kvinnodagen, en julmarknad och föreningarnas dag. Ett par gånger om året kommer genom Afrikagruppernas försorg en utländsk gäst då offentliga möten anordnas. Man känner att man borde komma ut i skolorna men brist på kontakter, tid och program för sådant har stått i vägen. Gruppen förekommer då och då i lokala media, tack vare sin butik. I övrigt har man inte ofta lyckats komma i tidningen. En resa till Sydafrika gav utdelning med en större artikel. Gruppen samarbetar med andra organisationer som Attac och Vänsterpartiet, och har kontakter med religiösa organisationer och även ett par studieförbund.

Södertäljegruppens framgång tycks främst bero på det gemensamma praktiska arbetet, som i sin tur skapat en väl sammansvetsad grupp. Årligen ger gruppen stora ekonomiska bidrag till Afrikagruppernas projekt och kläder till Afrika genom Praktisk Solidaritet.

Lund hade en lokalgrupp fram till 1997. den hade länge haft svårighet att rekrytera nya medlemmar medan de äldres intresse för och möjlighet att fortsätta avtog. Den nuvarande kontaktpersonen finns tillgänglig för förfrågningar från intresserade och hänvisar dem vidare till Afrikagrupperna i Stockholm eller till Malmö lokalgrupp om de önskar aktivera sig. Kontaktpersonen deltar även i en del samarbeten med andra organisationer.

Malmö Afrikagrupp har i snitt tio aktiva medlemmar, som regelbundet träffas varannan vecka. I mitten av 90-talet genomgick gruppen en generationsväxling och nya, yngre medlemmar tog över efter andra som försvann. Naturligt nog har Malmögruppen upplevt att Afrikaintresset var större under antiapartheid-rörelsens tid. Man upplever ändå att det även nu finns ett stort intresse, grundat på allmänna rättvisefrågor, vilka lockar människor också till Afrikagrupperna. Många medlemmar är också med i andra rörelser, som Attac.

Sedan ett par år har Malmögruppen valt att satsa på kunskapsuppbyggnad, genom föreläsningar, för de egna och för andra intresserade. Föreläsningarna genomförs i samarbeten med andra organisationer, som Malmö museum och Svenska Afrikaföreningen.

Samarbeten och del i arrangemang har kännetecknat gruppens verksamhet de senaste åren. Under hösten 2001 arbetade man för Unga Riks pjäs om Sydafrika, deltog i ett arrangemang om idrott och i de Afrikadagar som Svenska Afrikaföreningen genomförde. Man ordnade även program för en angolansk gäst, ordnade en öppen

föreläsning och ett seminarium. I snitt genomför gruppen fem aktiviteter av dessa slag under ett år. Gruppens erfarenhet är att det är svårt att locka intresserade till egna arrangemang och bättre därför att ordna aktiviteter tillsammans med andra.

Gruppen har beslutat sig för att inte för närvarande arbeta med någon insamling. de har också val att inte rikta arbetet mot skolorna, men har genomfört skolturnéer när de haft tillgång till en Södra Afrikapraktikant.

Gruppen har sporadiskt fått plats med pressmeddelanden eller föreningsnotiser i den lokala pressen.

I **Göteborg** bedrivs ett rikt och varierat arbete för Afrika, där Afrikagrupperna är en central del. I Göteborg finns också ett Afrikagrupperna-kontor med tre anställda, en filial till kansliet i Stockholm.

Den lokala Afrikagruppen, GAG, har vuxit och utvecklats de senaste fem åren, efter en kris i mitten av 90-talet. Man har regelbunden kontakt med de 360 medlemmarna i upptagningsområdet, sex gånger fler än för fem år sedan. GAG har idag många yngre medlemmar. Många av dessa kommer från Färneboskolan, en folkhögskola som varje år ger en Afrikakurs i samarbete med Afrikagrupperna. En annan stor medlemsgrupp kommer från institutionen för freds- och utvecklingsforskning, Padrigu, vid universitetet.

Det ökade intresset menar GAG växte fram ur ett allmänt ökat intresse bland unga för globaliseringsfrågor. En annan orsak är det utökade samarbete i nätverk som GAG är en del av.

GAG håller regelbundna medlemsmöten med i genomsnitt ett 30-tal deltagare. Man har även arbetsgrupper, som i samarbete med andra arbetar kring olika teman, som hiv/aids. Under ett år genomförs en rad olika utåtriktade aktiviteter.

GAG deltar i nätverket Att nå ut, som samlar ett 30-tal föreningar i Göteborg. Nätverket diskuterar och genomför gemensamma aktiviteter, både för de egna medlemmarna och mer utåtriktade. Några exempel är seminarium om World Social Forum, seminarium om Globkom, monter vid bokmässan, öppna seminarium i Fritt Forum.

Vid ett par-tre skolor i Göteborgstrakten genomförs informationsarbete kring Afrika. Det bygger på engagerade lärare och föräldrar. Erfarenheten är att detta arbete är svårt och att det är svårt för lärarna att ha tid för att planera in särskilda aktiviteter.

Trots de olika aktiviteterna i Göteborg upplever man att Afrikagrupperna är relativt okänd som organisation. Olika förklaringar till detta anges. Vissa menar att Afrikagrupperna borde profilera sin insamlingsverksamhet, andra menar att Afrikagrupperna i mycket är en akademisk organisation som inte gärna bedriver ett brett utåtriktat arbete. En åsikt är att Afrikagrupperna inte gjort sig tillräckligt synligt i de frågor som idag engagerar människor, de s k globaliseringsfrågorna.

I Göteborgstrakten finns också ett antal medlemsorganisationer och stödgrupper som GAG samarbetar med. Under utvärderingen gjordes ett antal intervjuer med sådana grupper i Göteborg, Skåne och Gävle.

Praktisk Solidaritet är en paraplyorganisation för ett antal Emmaus-föreningar, som arbetar med klädinsamling och stöd till flera av de länder i vilka Afrikagrupperna arbetar. PS och Afrikagrupperna har under många år haft ett nära samarbete. Emmaus Björkå i Göteborg och ett antal dagcentraler (arbetsinstitutioner för

funktionshindrade) bedriver ett omfattande arbete. Emmaus organiserar klädinsamling, försäljning och transporter till andra länder och dagcentralerna säljer kläder och producerar stödpaket för människor i Afrika. Totalt stödde Emmaus Afrikagrupperna med 226 000 kr under 2000, alla till Afrika skickade kläder oräknade.

Trots att Emmaus har ett gediget samarbete med Afrikagrupperna menar man i Göteborg att samarbetet skulle kunna förbättras. Emmaus stora stöd borde göra att man fick mer och bättre information om t ex de projekt man stödjer. Något liknande kan sägas om Emmaus i Gävle, eller Gävleborgs biståndsgrupp som den heter. Biståndsgruppen kan sägas vara den mest livaktiga solidaritetsorganisationen i Gävle. Gruppen skickade 160 ton kläder, till ett värde av 2,3 miljoner kr till Angola 2001. Stödet går till Afrikagrupperna-projekt, men inget lokalt samarbete finns. Även om Afrikagruppernas lokalgrupp börjat leva upp så märker inte biståndsgruppen mycket av denna förnyelse.

- De gamla organisationerna lever kvar i gammalt tänkande, deras organisationer måste förnya sig, för det finns idag ett ökat intresse för de globala frågorna, menar en representant för biståndsgruppen. Afrikagrupperna har duktigt folk som skulle kunna organisera saker.

Ett annat exempel på en medlemsorganisation är **Mixgården** i Hammarkullen. Den samlar invandrarungdomar och en Afrikagrupperna-medlem bedriver där mycket arbete. Arbetet har fött en diskussion om hur ”det nya Sverige” kan och bör påverka Afrikagruppernas strategier. Mixgården har genomfört sommarskola kring temat Moçambique och närmast ungdomar från Hammarkullen och Moçambique genom en fotograf. Gården har också stött ett skolbygge i Cabo Delgado.

Medlemsorganisationen **Molo-Skåne-Östra Kap** är en vänskapsförening, sprungen ur ett studieprojekt i ABF Skånes regi. Gruppen har bedrivit biståndsprojekt i samarbete med ABF Skåne och Olof Palmes Internationella Center. Verksamheten bygger i hög grad på reseutbyten – studieresor till Sydafrika och inbjudningar till Sverige. Inbjudningarna leder till informationsverksamhet ibland annat skolor. Molo genomför också seminarier, arbetsplatsinformation och studiecirklar. Man upplever sig ha tillräckligt stöd av Afrikagrupperna.

Stödgruppen för lärarfortbildning i Namibia, i Blekinge, arbetar med Afrikagrupperna sedan drygt tio år. Gruppen bedriver insamling via löneavdrag från 300 personer. Alla fackligt organiserade lärare får årligen information. Gruppen ordnar studieresor till Namibia och får där stöd av Afrikagrupperna.

I Blekinge finns också ett samarbete med gymnasieskolorna Ekopiloterna. Varje år reser en lärare och två elever till Namibia vilket resulterar i ett 30-tal föreläsningar varje år efter hemkomsten. Ekopiloterna tar även emot besök från Namibia. Verksamheten har avsatt sig i ett antal artiklar och reportage i olika tidningar.

Stödgruppen, Ekopiloterna och Afrikagrupperna arrangerade under 2001 två heldagar för alla blekingelärare om södra Afrika och under våren 2002 genomför grundskolorna temaveckor om södra Afrika.

ABF Skånes studiecirklar om södra Afrika i slutet av 80-talet ledde även till bildandet av **Bizim**, en stödgrupp till Afrikagruppernas projekt i Zimbabwe, för närvarande med 85 medlemmar. Gruppen har genomfört ett flertal studiebesök till Zimbabwe och inbjudit människor därifrån. Alla besök leder till informationsaktiviteter, ofta i skolor. Sammantaget görs därmed ett omfattande informationsarbete. Då de resande ofta är

naturliga vidareförmedlare, som lärare, ger resorna många ringar på vattnet. Bizim arrangerar även ett tiotal öppna seminarier mm per år.

Bizim har täta kontakter med Afrikagrupperna kring resor och sitt projektstöd. För att ytterligare stärka informationsarbetet menar Bizim att Afrikagrupperna bättre borde utnyttja sina volontärer, så att dessa både under och efter sin sejour i Afrika genomför informationsturnéer.

9.9. Slutsatser och rekommendationer angående medlemsnätverket

Afrikagruppernas tidigare uppföljningar och analyser och det som framkommit i denna utvärdering ger en relativt tydlig bild av Afrikagruppernas medlemsnätverk. Verksamheten är svag eller obefintlig på de flesta håll bland de individuella medlemmarna. En viss till mycket god verksamhet bedrivs i de kvarvarande lokalgrupperna. Medlemsorganisationerna har fått en kraftigt ökad betydelse för Afrikagruppernas nationella nätverk. Vissa medlemsorganisationer och stödgrupper bedriver ett starkare arbete än lokalgrupperna. Dessa arbetar ofta nära Afrikagruppernas projekt/biståndssida. Deras arbete noteras inte alltid i tillräcklig grad av informationssidan. Nätverksarbete med andra organisationer har stor betydelse för möjligheten att bedriva och utveckla en verksamhet. Verksamhetens inriktning varierar beroende på de lokala medlemmarnas önskemål, där vissa koncentrerar sig på kunskapsuppbyggnad i en trängre krets och andra arbetar med insamlingar. Personliga kontakter med södra Afrika har stor betydelse för informationsaktiviteter.

Det är ett intressant faktum att Afrikagrupperna de senaste åren fått fler medlemmar samtidigt som man upplevt att aktiviteten bland medlemmarna sjunkit. Afrikagruppernas egna och denna studies analyser tyder på att medlemmarna idag ser sin roll annorlunda mot tidigare. Afrikagruppernas arv är en aktivistorganisation där medlemskapet innebar att man också betraktades som och upplevde sig som aktivist. En ökande andel av dagens medlemmar ser inte sin roll på detta sätt. Äldre medlemmar menar sig "ha gjort sitt" medan många bland nya medlemmar går in med tanken om ett relativt passivt medlemskap. Stockholmsutredningen 2000 och andra uppgifter tyder på att många i första hand går in i Afrikagrupperna för att själva få information om Afrika och öka sin kunskap om frågor som Afrikagrupperna arbetar med, inklusive dagens aktuella globala frågor.

Denna utveckling är inte ovanlig, snarare typisk, för en frivilligorganisation. Detta innebär att Afrikagrupperna måste anpassa sina krav och förväntningar på medlemmarna och även anpassa delar av sin verksamhet. *Kanske ska Afrikagrupperna i framtiden fungera som en central "spindel" med kunskap, expertis och ledningskapacitet i ett nätverk av engagerade organisationer.*

På grundval av detta rekommenderas att Afrikagrupperna under 2002 utarbetar en strategi för sitt lokala arbete och sina relationer till medlemmar och medlemsorganisationer. Denna strategi bör innefatta:

1. Bygg all verksamhet på samarbeten. Erfarenheterna av samarbetena med Operation Dagsverke och Jubel 2 000 är mycket goda. Afrikagrupperna är för svagt för att agera på egen hand. Detsamma gäller troligen många andra organisationer. Gemensamt kan man få genomslag

2. Samla informationsarbetet på två tydliga ben – kunskapsutveckling och insamling och knyt dessa till biståndsprojekten. Detta leder till engagemang.
3. Lämna arvet av gammal aktivistorganisation. För informationsarbetet bör kraft läggas på de livaktiga grupperna medan något informationsarbete inte bör förväntas av andra.
4. Stimulera skapandet av nya grupper där så är möjligt. I de flesta fall tycks ett inlemmande av nya, unga medlemmar i en gammal struktur vara hämmande. Låt de unga utveckla en verksamhet som de anpassar till sina önskemål.
5. Där aktivitet förekommer, uppmuntra till identifieringen av få, precisa målgrupper för ett långsiktigt arbete. Olika grupper kan ha olika inriktning, som insamling/projektstöd eller kunskapsutveckling gentemot skolan.
6. Afrikagrupperna kan synas betydligt bättre. Mediaarbetet är svagt både centralt och lokalt. Okunnighet råder om hur man ska nå ut. Afrikagrupperna centralt bör utarbeta en lathund för mediaarbete och producera stödjande material som gör det möjligt för medlemmar i landet att få publicerat insändare, debattartiklar och reportage. Som tidigare nämnts är ett språkbruk anpassat till mottagarna här viktigt.
7. Konkret och praktiskt arbete har visat sig vara stärkande och aktiverande. Lokala grupper/organisationer bör stimuleras att i högre grad arbeta med insamlingen. En rädsla finns att insamling ”tunnar ut” Afrikagruppernas samhällspolitiska analys. Så behöver inte bli fallet, då alla Afrikagruppernas projekt bygger på samhällsanalyser, som kan kopplas till informationsarbetet kring insamlingarna. Det finns inget ”fult” i insamlingar.
8. Testa under ett par år olika arbetsmetoder, som bygger på goda exempel. Lär av de goda exemplen och förmedla erfarenheterna inom organisationen. Om ABF Skåne, Göteborgs Afrikagrupp eller Lärarförbundet i Blekinge kan göra ett strålande arbete, varför kan det inte utvecklas på annan plats?
9. Koncentrera visst arbete till en eller ett par regioner för att bygga upp tillräcklig styrka och samla erfarenhet, som senare kan upprepas på annat håll.
10. Bygg upp bättre servicefunktioner. Respekten för den lokala självständigheten står inte i motsats till centralt stöd – förmedla underlag för mediapublicering, skapa lathundar med goda praktiska exempel, bygg upp infopaket för skolbearbetning.
11. Identifiera medlemmar med specialkompetens och samhällspositioner för enskilt påverkansarbete.
12. Stimulera det lokala arbetet med en utökad ekonomisk fond.

Medlemsorganisationernas ökade antal och betydelse för Afrikagrupperna kräver att man utvecklar en strategi för samarbetet med dem. De är av mycket olika karaktär och det är svårt att ange några enhetliga angreppssätt. Enkäten visar att organisationerna är relativt nöjda med sina kontakter med Afrikagrupperna och att de också genomför ett antal aktiviteter. Detta står i kontrast med Afrikagruppernas egen uppfattning. Man medger att man inte har något utarbetat förhållningssätt till medlemsorganisationerna, att man känner stor osäkerhet inför hur man kan och bör samarbeta och att man har alltför dålig kontakt med dem.

- Många medlemsorganisationer kan inte förväntas ha en mer än ytlig kontakt med Afrikagrupperna i form av regelbunden information om Afrikagruppernas verksamhet, eventuella info-samarbeten genom varandras tidningar och erbjudanden av t ex föreläsare. Där lokal Afrikagrupperna-verksamhet finns bör personliga kontakter tas för att utröna andra möjligheter till samarbeten.
- Ett glapp finns mellan Afrikagruppernas biståndsprogram- och informationssida i relationerna med medlemsorganisationerna. Detta bör överbryggas.
- Afrikagrupperna bör efter en analys av medlemsorganisationerna gruppera dem i olika kategorier som kräver olika typer av samarbeten.
- Fler medlemsorganisationer bör utvecklas till stödgrupper som tar aktiv del i insamlings- och informationsarbete och samarbeten kring utländska gäster och utbyten.
- Konkreta erbjudanden innehållande projektinformation, goda exempel från andra organisationer och en lathund för hur man kan delta i ett progressivt, konkret utvecklingssamarbete, skulle kunna utarbetas för sådana organisationer.

2001-08-03

Diariennr: 2001-003082

**UTVÄRDERING SOM LÄRANDE PROCESS: CASE – UTVÄRDERING AV
AFRIKAGRUPPERNAS INFORMATIONSVERSAMHET MED SIDA-STÖD****1. BAKGRUND**

Afrikagrupperna bedriver sedan ett trettioårigt solidaritetsarbete för och i länderna i Södra Afrika. Sedan slutet av sjuttioåret har organisationen erhållit medel från anslaget för enskilda organisationers biståndsverksamhet och är en av de tretton skramorganisationerna som Sida har särskilt ramavtal med. Afrikagrupperna bedriver också informations- och utbildningsverksamhet samt opinionsbildning bland den svenska allmänheten och beslutsfattare. Även för detta har Afrikagrupperna erhållit Sida-stöd. Det övergripande målet för den Sida-stödda informationsverksamheten är att öka intresset för och kunskapen om utvecklingssamarbete samt att främja debatt om utvecklingsfrågor.

För Budgetåret 2001 beviljades Afrikagrupperna ett ramanslag för utvecklingssamarbete från SEKA/EO på 25,5 mkr och ett programbidrag för information i Sverige från Sida INFO på 3,7 mkr.

Sedan 1995 har en diskussion rörande Afrikagruppernas informations-anslag förts mellan Sida och Afrikagrupperna. I beslut daterat 1999-04-16 gav SEKA Sidas Informationsavdelning i uppdrag att utvärdera Afrikagruppernas informationsverksamhet med Sida-bidrag. Bakgrunden är att Afrikagrupperna under årens lopp erhållit relativt stora informationsanslag och att en dialog förts mellan Sida och Afrikagrupperna angående kostnadseffektiviteten i verksamheten. Framförallt har antalet informationsrelaterade tjänster som finansierats med Sida-medel diskuterats. Detta har också lett till vissa förändringar inom Afrikagrupperna.

Fram till april 1999 ansvarade SEKA-EO för informationsbidragen till enskilda organisationer. Fr o m detta datum övergick ansvaret till Sidas informationsavdelning som utarbetat nya riktlinjer och anvisningar för informationsbidragen. Enligt de nya anvisningarna lyfts utvärdering fram som ett viktigt instrument i en lärande process för att effektivisera och utveckla informationsverksamheten.

Enligt de nya anvisningarna ska organisationerna själva ansvara för planering och verkställande av utvärderingar inom ramen för de två nya bidragsformerna "programbidrag" och "samverkansbidrag". Sida erbjuder emellertid organisationerna stöd i processen att utvärdera sin informationsverksamhet och hänvisar till en tidigare framtagen handledning för utvärdering av informationsprojekt "Hur gick det? Vad har vi lärt?". Denna handledning behöver revideras och anpassas till de nya anvisningarna för informationsbidragen. Samtidigt efterfrågar organisationerna kompetens- och metodutveckling i form av seminarier och erfarenhetsutbyten. Sida Info har därför beslutat att driva ett särskilt projekt "Utvärdering som en lärande process" där det bl a ingår att hålla seminarier om utvärdering och att, i dialog med organisationerna, ta fram en ny handledning för utvärdering av informationsaktiviteter.

Sida Info vill enligt det uppdrag man fått från Sida SEKA låta utvärdera Afrikagruppernas informationsverksamhet med Sida-bidrag och vill därför anlita en konsult. Samtidigt vill Sida att denna utvärdering även ska ge lärdomar om utvärdering generellt som är användbara för andra enskilda organisationer och Sida i det pågående projektet "Utvärdering som en lärande process". Afrikagrupperna är positiva till en dylik utvärdering och har deltagit i framtagandet av denna uppdragsbeskrivning.

2. OMFATTNING OCH SYFTE MED UTVÄRDERINGEN

Syftet med utvärderingen är att ge Afrikagrupperna bättre kunskap om hur de kan arbeta i framtiden med sin informationsverksamhet. Utvärderingen avgränsas till den informationsverksamhet som Afrikagrupperna bedrivit med Sida-stöd under de fem senaste verksamhetsåren.

Syftet är:

- att undersöka i vilken omfattning Afrikagrupperna nått de mål och resultat man haft ambitionen att nå (jämfört med de mål man ställt upp för informationsverksamheten);
- att undersöka i vilken omfattning Afrikagrupperna nått de målgrupper man haft ambitionen att nå;
- att undersöka huruvida Afrikagruppernas *metoder* att nå dessa mål och målgrupper varit kostnadseffektiva och relevanta i förhållande till målen och uppnådda resultat.

Utvärderingen förväntas också kunna ge värdefulla erfarenheter för andra enskilda organisationer och Sida, som kan tas tillvara inom projektet "Utvärdering som en lärande process" med syfte:

- att öka kunskapen om arbetet inom de olika faserna av en utvärdering;
- att öka kunskapen om formulering av effektmål och relevanta metoder för att följa upp dessa inkluderande att definiera lämpliga indikatorer för att mäta uppnådda resultat;
- att öka kunskapen om hur man kan beräkna spridningseffekter i flera led och hur man kan mäta dessa i de olika leden.

3. UPPDRAGET

3.1 Kartläggning och analys

A. Konsulten ska tillsammans med Afrikagrupperna identifiera vilka metoder och aktiviteter som ska utvärderas. Med utgångspunkt från de olika metoderna och till dessa relaterade aktiviteterna ska konsulten kartlägga och analysera följande:

- nådde Afrikagrupperna avsedda målgrupper och i så fall var det med den avsedda informationen? Vilka styrkor och svagheter, möjligheter och begränsningar hade Afrikagrupperna att nå de avsedda målgrupperna med den avsedda informationen?

- fick Afrikagruppernas information den effekt man avsåg? Vad kan ha påverkat resultatet? Vilka styrkor och svagheter, möjligheter och begränsningar hade Afrikagrupperna för att uppnå det avsedda resultatet?
- använde Afrikagrupperna rätt metoder för de avsedda målgrupperna? Var metoderna kostnadseffektiva? Vilka styrkor och svagheter, möjligheter och begränsningar hade Afrikagrupperna beträffande de använda metoderna?

B. Konsulten ska kartlägga och analysera hur Afrikagrupperna har arbetat för att aktivera och utnyttja sitt nätverk, särskilt med tanke på medlemsorganisationer, lokalgrupper, stödgrupper och projekt/programgrupper. Vilka styrkor och svagheter, möjligheter och begränsningar har Afrikagrupperna haft att bedriva informationsverksamhet i flera led genom sitt nätverk?

3.2 Rekommendationer till Afrikagrupperna

Mot bakgrund av resultatet från ovan genomförda undersökning och som in-put i Afrikagruppernas fortsatta arbete ska konsulten göra reflektioner kring följande punkter:

- val av målgrupper;
- val av metoder att nå vissa målgrupper;
- formulering av effektmål och relevanta indikatorer för att mäta resultatet med tanke på effektmålen;
- hur Afrikagrupperna kan beräkna och mäta spridningseffekter i flera led;
- hur Afrikagrupperna kan vidareutveckla och ta tillvara sitt nätverk i informationsverksamheten;
- en samlad strategi för hur Afrikagrupperna kan bedriva information och opinionsbildning om Södra Afrika i Sverige.

3.3 Rekommendationer till Sida

Konsulten ska ge generella rekommendationer till Sida som kan vara användbara för andra enskilda organisationer beträffande följande:

- hur de enskilda organisationerna kan lägga upp arbetet inom de olika faserna av en utvärdering och vad man bör tänka på;
- formulering av effektmål och vilka metoder som kan vara relevanta att använda för att följa upp resultatet med tanke på effektmålen inkluderande att definiera lämpliga indikatorer på uppnådda resultat;
- hur man kan beräkna spridningseffekter i flera led och hur man kan mäta dessa i de olika leden.

4. METODIK OCH TIDPLAN

Ansvarig för uppdraget är en av Sida upphandlad och av Afrikagrupperna godkänd konsult. Konsulten ska ha stöd av kontaktpersoner från Sida, Afrikagrupperna och en referensgrupp.

Konsulten ska i nära samarbete med Afrikagrupperna identifiera vilka insatser som ska utvärderas. Minst fem metoder/kanaler ska utvärderas där flera representativa fältbesök ska ingå i utvärderingen av respektive metod/kanal.

Utvärderingen antas kräva 5-6 veckor inklusive fältbesök i Sverige och ett seminarium med enskilda organisationer, se nedan (1 vecka motsvarar 40 arbetstimmar). Kostnader för resor och hotell i Sverige antas uppgå till mellan 20 000 och 40 000 kr. Uppdraget ska påbörjas så snart möjligt under augusti månad 2001 och vara avslutat i mars 2002.

Uppdraget består av följande steg:

1. konsulten identifierar tillsammans med Afrikagrupperna vilka delar av verksamheten som ska utvärderas, dvs vilka metoder och aktiviteter som ska utvärderas (augusti – september 2001);
2. konsulten planerar tillsammans med Afrikagrupperna genomförandet av utvärderingen inklusive fältbesöken (augusti – september 2001);
3. konsulten lämnar in till Sida en plan för genomförandet av utvärderingen och en separat budget för resor och traktamenten i samband med fältbesöken i Sverige. Sida ska godkänna planen och budgeten (senast 15 oktober 2001);
4. konsulten genomför utvärderingen (oktober – december 2001);
5. konsulten sammanställer en rapport över utvärderingens genomförande och resultat och lämnar en delrapport till Afrikagrupperna och Sida för synpunkter (senast 15 januari 2002);
6. konsulten planerar och håller ett heldagsseminarium om utvärdering med enskilda organisationer på temat "Utvärdering som lärande process" (slutet av januari/februari 2002). Konsulten ska presentera generella lärdomar från utvärderingen och komplettera med egen relevant kompetens och teoribildning inom området. Seminariet ska resultera i rekommendationer från konsulten och seminariets deltagare som kan tas tillvara i arbetet med den planerade handledningen för utvärdering. Dessa rekommendationer ska ingå i konsultens slutrapport. Sida bistår med adresser till de organisationer som ska inbjudas samt tillhandahåller lokal och förtäring till deltagarna under seminariet.
7. Ett första utkast till slutrapport lämnas till Sida för synpunkter (i slutet av februari 2002);
8. Slutrapport lämnas till Sida (senast 31 mars 2002).

Uppdraget ska genomföras genom studier av tillgänglig dokumentation - dels hos Sidas Informationsavdelning och dels hos Afrikagrupperna – och genom intervjuer av personal och förtroendevalda hos Afrikagrupperna samt representanter för olika målgrupper. Konsulten ska i förekommande fall använda sig av redan befintliga utvärderingar och uppföljningar samt tillgänglig statistik och intressentanalyser. Den tidigare kapacitetstudien som genomfördes av ISO Management Group 1995 och Lena Norbergs studie 1995-96 ingår i det underlag som ska studeras särskilt. Afrikagruppernas redovisning av informationsbidraget för 2000 bilägges denna uppdragsbeskrivning.

I uppdraget ingår fältbesök vilket innebär att aktiviteter ska följas upp i samtliga led, dvs från innersta till mellan och yttersta led.

Konsulten har en referensgrupp till sitt förfogande som kan sammanträffa ett par gånger under uppdragets genomförande. Konsulten sammankallar till dessa möten.

Referensgruppen består av följande personer:

Eva Almered (alternativt hennes efterträdare), Afrikagrupperna
Sigrid Gunnarsson, Forum Syd
Elisabeth Berg Khan, Sidas Informationsavdelning
True Schedvin, Sidas Utvärderingsenhet
Christer Ormalm, Sida SEKA/EO-enheten

5. RAPPORTERING

Ett utkast till delrapport ska lämnas till Sida och Afrikagrupperna senast 15 januari 2002 för Sidas och Afrikagruppernas synpunkter.

Ett första utkast till slutrapport omfattande max 40 sidor (exklusive bilagor) ska vara Sida och Afrikagrupperna tillhanda i slutet av februari 2002 för Sidas och Afrikagruppernas synpunkter. En slutrapport med beaktande av synpunkterna ska vara Sida och Afrikagrupperna till handa senast 31 mars 2002, såväl elektroniskt som i pappersformat i 10 exemplar till vardera mottagare. Rapporten ska i huvudsak disponeras i enlighet med Uppdraget, avsnitt 3.

Konsulten ska anordna ett seminarium i slutet av januari/februari 2002 med enskilda organisationer där generella lärdomar från utvärderingen presenteras och som också kompletteras med konsultens egen relevanta teoribildning och kompetens inom området. Därutöver ska konsulten på begäran av Sida eller Afrikagrupperna stå till förfogande för diskussion om slutsatser och rekommendationer.

6. KVALIFIKATIONER

Konsulten ska ha hög kompetens inom information och kommunikation, ha kännedom om enskilda organisationers informationsverksamhet, samt kunna påvisa erfarenhet av tidigare utvärderingsarbete inom kommunikation.

Bilaga 2.

Intervjuade personer:

Afrikagruppernas kansli:

Eva Almered
Gabi Björsson
Berit Wiklund
Kerstin Bjurman
Hans Öhrn
Bodil Dreifeldt
Sören Karlsson
Gittan Arwén
Jenny Nilsson
Karin Linwall
Elin Schennings
Sören Karlsson
Eva Tänneryd
Hillevi Nilsson

Afrikagruppernas styrelse och förtroendevalda:

Sigrid Bergfeldt
Sören Lindh
Marja Wolpher
Anita Jansson
Marianne Kördel

Infovolontärer:

Annika Forsberg (Sydafrika)
Mari Dahl (Namibia)
Birger Norström (Zimbabwe)

Sidas regionansvariga:

Jörgen Runholm
Janina Hemer
Hans Ljungqvist

Föreläsare:

Tomas Agnemo
Bertil Högberg
Åsa Eriksson

Södra Afrikapraktikanter:

Linda Säll

Anna Johansen
Åsa Eriksson
Tomas Agnemo
Helena Klingvall
Sara-Sofia Josefsson

Lokalrepresentanter, medlemsorganisationer

Cecilia Parin, Malmö Afrikagrupp
Barbro Gunnarsson, ABF Skåne och Bizim
Kerstin Dykert Hallberg, Lund
Staffan Gunnarsson, Molo-Skåne-Östra Kap
Viveka Söderdahl, Stödgruppen för lärarfortbildning i Namibia, Kalskrona
Katarina Johansson, Stockholms Afrikagrupp
Helena Hård, Stockholms Afrikagrupp
Kajsa Cederholm, Södertälje Afrikagrupp
Vanja Gustavsson, Södertälje Afrikagrupp
Gunnel Bertell, Södertälje Afrikagrupp
Erling Svärd, Södertälje Afrikagrupp
Lars Hansson, Gävle Afrikagrupp
Ove Ericsson, Gävle Afrikagrupp
Anita Staaf, kontaktperson, Uppsala
Gävle Bistandsgrupp
Lotta Collin, handläggare för Moçambique-projekt, Göteborgskontoret
Ann-Marie Kihlberg, insamling och information, Göteborgskontoret
Susanne Fjällemark, insamling och information, Göteborgskontoret (tjänstledig)
Gunnel Ahlsén, styrelseledamot, Göteborgs Afrikagrupp
Anna Wallenlind, före detta informationsvolontär i Moçambique, Göteborgs Afrikagrupp
Niklas Johansson, ordförande i nätverket Att nå ut
Sara Björnsson, informatör, Emmaus Björkå i Göteborg
Elisabeth Tingdahl, medlem i Göteborgs Afrikagrupp

Enkät om Afrikagrupperna

Afrikagrupperna arbetar sedan en tid tillbaka för att få kunskap om hur organisationens informationsverksamhet fungerar. Vilka metoder fungerar bäst? Vilka fungerar sämre? Vad kan organisationen lära inför framtiden?

På uppdrag av Sida genomför därför konsultföretaget Context, i samarbete med Afrikagrupperna, en utvärdering av informationsverksamheten. Denna enkät ingår som en del i utvärderingen och vi ber om er medverkan för att få en så heltäckande undersökning som möjligt.

Denna enkät är kodad för att kunna pricka av inkomna svar. Era svar behandlas konfidentiellt och kommer endast att användas för statistiska beräkningar och övergripande analyser.

Återsänd den ifyllda enkäten i det bifogade svarskuvertet, **senast den 23 november**.

Frågor besvaras av Per-Ulf Nilsson, telefon 08-545 512 63 eller 018-29 09 64.

Stort tack för er medverkan!

Per-Ulf Nilsson
Context

Gabi Björsson
Afrikagrupperna

1) Hur länge har ni varit medlemmar i Afrikagrupperna?

- ☐ Mindre än 3 år
- ☐ 3 - 8 år
- ☐ Över 8 år

2) Varför blev er organisation medlem i Afrikagrupperna?

- ☐ För att få information om/från Afrika
- ☐ För att stödja Afrikagruppernas biståndsarbete
- ☐ För att vår organisation och Afrikagrupperna genomför eller har genomfört gemensamma aktiviteter i Sverige
- ☐ Annan orsak, nämligen: _____

3) Vilka inom er organisation känner till medlemskapet i Afrikagrupperna?

- ☐ Alla
- ☐ En minoritet
- ☐ Främst styrelse och kanslipersonal

4. Hur informeras era medlemmar om Afrikagruppernas arbete?

- ☐ Inte alls
- ☐ I årsberättelser
- ☐ Genom ert eget medlemsbrev/tidning
- ☐ Genom material från Afrikagrupperna
- ☐ På annat sätt, nämligen: _____

5) Hur ofta har ni kontakt med Afrikagrupperna?

- ☐ Inte alls
☐ 1-3 gånger per år
☐ 4-10 gånger per år
☐ Mer än 10 gånger per år

6) Har er organisation under de senaste tre åren kontaktat Afrikagrupperna för att:

Beställa informationsmaterial?

- ☐ Ja ☐ Nej

Boka föreläsare?

- ☐ Ja ☐ Nej

Ge ekonomiskt bidrag?

- ☐ Ja ☐ Nej

Beställa produkter för försäljning?

- ☐ Ja ☐ Nej

Planera gemensamma arrangemang?

- ☐ Ja ☐ Nej

Annan orsak?

- ☐ Ja, nämligen: _____

8) Har er organisation under det senaste året genomfört någon aktivitet, på egen hand eller tillsammans med Afrikagrupperna, till förmån för utvecklingen i södra Afrika?

- ☐ Ja ☐ Nej

Om ja, vilken/vilka aktiviteter? _____

9) Hur anser ni att Afrikagrupperna kan agera för att stärka stödet i Sverige för sitt arbete?

10) Hur anser ni att Afrikagrupperna kan agera för att öka kunskapen i Sverige om för Afrika viktiga frågor?

7) Vilken betydelse anser ni att Afrikagrupperna har för att:

	<i>Mycket stor betydelse</i>	<i>Stor betydelse</i>	<i>Ingen uppfattning</i>	<i>Liten betydelse</i>	<i>Väldigt liten betydelse</i>
Informera om Afrika i Sverige?	☐	☐	☐	☐	☐
Skapa engagemang för Afrika?	☐	☐	☐	☐	☐
Öka biståndsviljan i Sverige?	☐	☐	☐	☐	☐
Stärka andra organisationers engagemang för Afrika?	☐	☐	☐	☐	☐

Fler kommentarer? Fortsätt gärna på baksidan.

Enkät om arbetet i Afrikagrupperna

Afrikagrupperna arbetar sedan en tid tillbaka för att få kunskap om hur organisationens informationsverksamhet fungerar. Vilka metoder fungerar bäst? Vilka fungerar sämre? Vad kan organisationen lära inför framtiden?

På uppdrag av Sida genomför därför konsultföretaget Context, i samarbete med Afrikagrupperna, en utvärdering av informationsverksamheten. Denna enkät ingår som en del i utvärderingen och vi ber om er medverkan för att få en så heltäckande undersökning som möjligt.

Denna enkät är kodad för att kunna pricka av inkomna svar. Era svar behandlas konfidentiellt och kommer endast att användas för statistiska beräkningar och övergripande analyser.

Återsänd den ifyllda enkäten i det bifogade svarskuvertet, **senast den 23 november**.

Frågor besvaras av Per-Ulf Nilsson, telefon 08-545 512 63 eller 018-29 09 64.

Stort tack för er medverkan!

Per-Ulf Nilsson

Context

Gabi Björsson

Afrikagrupperna

1) Hur länge har er lokalgrupp funnits?

- ☐ Mindre än 3 år
- ☐ 3 – 5 år
- ☐ Mer än 5 år

2) Om enskild kontaktperson: har du tidigare arbetat i en lokalgrupp, som inte längre är aktiv?

- ☐ Ja
- ☐ Nej

Om ja, när upphörde lokalgruppen?

- ☐ Under de senaste 3 åren
- ☐ För 3 – 5 år sedan
- ☐ För mer än 5 år sedan

3) Har ert medlemsantal förändrats de senaste 5 åren?

- ☐ Ja, vi har fler medlemmar
- ☐ Nej, vi har lika många medlemmar
- ☐ Ja, vi har färre medlemmar

4) Vilka är de främsta orsakerna till den eventuella förändringen?

- ☐ Ökat/minskat intresse för Afrika
- ☐ Styrkor/brister inom den egna organisationen
- ☐ Personliga förhållanden
- ☐ Samhällsklimatet
- ☐ Annat, nämligen: _____

5) Upplever ni att arbetet för södra Afrika har förändrats under de senaste tio åren.

- ☐ Ja, det har blivit lättare
- ☐ Ja, det har blivit svårare
- ☐ Nej, jag/vi upplever ingen förändring

6) Är kontakterna med Afrikagrupperna (centralt och/eller Göteborgskontoret):

- ☐ För många
- ☐ Tillräckligt många
- ☐ För få

7) Hur sker främst era kontakter med Afrikagrupperna (centralt och/eller Göteborgskontoret)?

- ☐ Genom kontakter från oss/mig
- ☐ Genom kontakter från Afrikagrupperna

8) Ungefär hur många gånger per år har ni kontakt med Afrikagrupperna (centralt och/eller Göteborgskontoret)?

- ☐ Inga alls
- ☐ 1-3 gånger
- ☐ 4-10 gånger
- ☐ Mer än 10 gånger

9) Hur sker dessa kontakter främst?

- ☐ Genom brev/e-post/telefonsamtal från Afrikagrupperna
- ☐ Genom brev/e-post/telefonsamtal från vår lokalgrupp
- ☐ Genom direkta personkontakter
- ☐ Genom informationsutskick

10) Hur fungerar kontakter och samarbete mellan er lokalgrupp och Afrikagrupperna (centralt och/eller Göteborgskontoret)?

- ☐ Mycket bra
- ☐ Bra
- ☐ För lite stöd och uppmuntran
- ☐ För få direkta personkontakter
- ☐ Brist på ekonomiskt stöd
- ☐ Annat:
- ☐ Annat: _____

Informationsarbete

11) Har ni haft möjlighet att i massmedia nå ut med information om södra Afrika och/eller Afrikagrupperna?

- ☐ Ja
- ☐ Nej
- ☐ Om ja, vid ungefär hur många tillfällen under de senaste tre åren? _____

12) Har information i massmedia lett till några resultat?

- ☐ Ja, direkt – i aktivitet, genom ekonomiska bidrag, nya medlemmar, etc
- ☐ Ja, indirekt – ökat intresse och kunskap
- ☐ Ingen upplevd förändring

13. Ungefär hur många informationsaktiviteter har ni, själva eller genom samarrangemang, genomfört de senaste tre åren?

1999:_____

2000:_____

2001:_____

14. Vilka typer av aktiviteter har det handlat om (flera svar möjliga)?

- ☐ Utdelning av infomaterial
- ☐ Föreläsningar eller andra arrangemang inom andra organisationer
- ☐ Föreläsningar eller andra arrangemang på skolor
- ☐ Försäljning av solidariska varor
- ☐ Utåtriktade insamlingsaktiviteter
- ☐ Torgmöte eller demonstration
- ☐ Annat, nämligen

15. Vilka informationsmetoder är viktigast för er lokala verksamhet?

- ☐ informationsmaterial
- ☐ tidningen Södra Afrika
- ☐ föreläsningar
- ☐ seminarier
- ☐ uppmärksamhet i massmedier
- ☐ hemsidan
- ☐ utländska besök (genom AG centralt)
- ☐ Annat, nämligen:

16. Samarbetar ni med andra organisationer?

- ☐ Ja
- ☐ Nej

Om ja, med vilka:

17. Har samverkan mellan er och andra organisationer ökat i betydelse på senare år?

- ☐ Ja
- ☐ Nej

Om ja, varför:

18. Arbetar ni med specifika målgrupper, till exempel lärare, elever eller en särskild yrkesgrupp?

- ☐ Ja
- ☐ Nej

Om ja, vilken/vilka?

19. Mäter ni resultaten i samband med era informationsaktiviteter, till exempel genom att räkna antal deltagare, åhörare eller andra kvantitativa uppgifter?

- ☐ Ja
- ☐ Nej

20. Analyserar ni resultaten av era informationsaktiviteter på annat sätt, till exempel genom utvärderingar?

- ☐ Ja
- ☐ Nej

Om ja, vad har utvärderats:

21. På vilket sätt har ni rapporterat mätningar och/eller utvärderingar av informationsaktiviteter till Afrikagrupperna centralt?

- ☐ Kontinuerlig rapportering av alla aktiviteter
- ☐ Kontinuerlig rapportering av specifika aktiviteter, till exempel efter kampanjer
- ☐ Genom årlig rapport
- ☐ Inte alls
- ☐ Annat sätt, nämligen:

22. Insamlingsverksamheten har blivit allt viktigare för Afrikagrupperna. Hur påverkar detta det lokala arbetet?

- ☐ Positivt
- ☐ Negativt

Varför:

23. Har ni förslag på hur Afrikagrupperna kan utveckla stödet till lokalt informations- och solidaritetsarbete?

24. Har du synpunkter på frågorna eller andra kommentarer? Fortsätt gärna på ett annat papper om ditt svar inte får plats här.

VÄLKOMMEN TILL GLOBALAKADEMINS SEMINARIUM

Utvärdering som lärande process

Ett seminarium mot bakgrund av en utvärdering av Afrikagruppernas informationsverksamhet

- Hur arbetar vi konkret med uppföljning och utvärdering av informationsverksamhet?
- Är Afrikagruppernas styrkor och svagheter i utvärderings- och uppföljningsarbetet specifika, eller känner andra organisationer igen sig?
- Vad kan vi lära av varandra?

På Sidas uppdrag genomförs för närvarande en utvärdering av Afrikagruppernas informationsverksamhet. Syftet med utvärderingen är – förutom att ge konkreta rekommendationer till Afrikagrupperna – att presentera mer generella lärdomar om uppföljning och utvärdering som är användbara för andra enskilda organisationer och Sida.

För att diskutera lärdomar i samband med utvärderingen inbjuds du därför till ett **heldagsseminarium** inom ramen för Globalakademiens seminarieverksamhet.

Datum och tid:	Tisdagen den 5 mars, klockan 9-16
Plats:	Sidas konferenslokal på Sveavägen 33
Anmälan:	Senast den 25 februari till e-post anna@context.nu

Programmet i korthet

- Förmiddag :** Presentation av utvärderingen, expertpass med kommunikations- och utvärderingsexperter (bland andra kommunikationsforskaren Lars Palm, Lunds universitet)
- Eftermiddag:** Diskussions- och reaktionsforum. Korta presentationer av olika enskilda organisationers erfarenheter av planerings-, uppföljnings- och återkopplingsprocessen varvas med diskussioner.

OBS! Fullständigt program skickas ut som bekräftelse på anmälan.

Bakgrund

Sida Info driver för närvarande projektet Utvärdering som en lärande process, där det bland annat ingår att hålla seminarier om utvärdering och att, i dialog med organisationerna, ta fram en ny handledning för utvärdering av informationsaktiviteter.

Detta sker mot bakgrund av de nya anvisningarna för informationsbidrag där organisationerna själva ska ansvara för planering och verkställande av utvärderingar inom ramen för de två nya bidragsformerna ”programbidrag” och ”samverksansbidrag”.

Utvärderingen av Afrikagruppernas informationsverksamhet har genomförts av Global Utveckling AB i ett samarbete med Context, vilka även ansvarar för seminariet.

Program för Globalakademiens seminarium 5 mars:

Utvärdering som lärande process – ett exempel

Plats: Lilla Hörsalen, Sida, Sveavägen 20

Välkommen (9.00–9.15)

Presentation och genomgång av programmet

Expertpass (9.15–10.30)

Lars Palm, kommunikationsforskare från Lunds universitet, jämför olika modeller för information med syftet att påverka attityder och relaterar detta till information om bistånd.

Kaffe (10.30–10.50)

Utvärdering som lärande process (10.50–11.00)

Elisabeth Berg Khan, Sida, presenterar bakgrunden till och syftet med projektet Utvärdering som lärandeprocess.

Lärdomar hittills (11.00–12.15)

Gabi Björsson, Afrikagrupperna och Per-Ulf Nilsson, Context, presenterar generella lärdomar från utvärderingen av Afrikagruppernas informationsverksamhet.

Lunch (12.15–13.15)

Reaktions- och diskussionsforum (13.15–15.30)

Resurspersoner: *Jenny Anderberg, Individuell Människohjälp*
Sara Sofia Josefsson, Afrikagrupperna i Göteborg
Lasse Tallert, Svenska FN-förbundet
Johan Åkerblom, Sida

Dessa personer bidrar med korta inlägg utifrån sina skilda erfarenheter av informationsverksamhet och utvärdering. Hur överensstämmer detta med Afrikagruppernas lärdomar? Vad är gemensamt och vilka slutsatser kan vi dra av detta?

Samtliga seminariedeltagare får under detta pass möjlighet att diskutera frågorna.

Sammanfattning av slutsatser samt rekommendationer (15.30–16.00)

Thomas Rydmo, Global Consulting AB

Avslutning

Utvärdering av seminariet.

Moderator under seminariet: Josephine Carlsson, Context

Grundläggande om utvärderingar

När vet man om man har lyckats eller inte med ett informationsprojekt?

För de flesta informatörer – även om inte alla medger det – är nog svaret: när chefen eller uppdragsgivaren är nöjd. Informatören har då nått sitt mål, men det är ingalunda säkert att projektet har nått sitt. Uppdragsgivare tycker nästan alltid att projekt de anslagit medel till är lyckade. Att tycka något annat vore att medge att de pengar de satsat på projektet är kastade i sjön.

Även beröm från kolleger som kriterium på framgång är ett tveksamt mått. Dels finns det en artighetsfaktor som innebär att man för den goda stämningens skull inte gärna kritiserar en kollega, dels skiljer sig kollegerna från målgruppen i en rad avseenden; framför allt är de mer insatta i saken och de har större intresse för den

Utvärderingar förutsätter mål

Utvärdering används i en rad olika betydelser. Vanligen menar man summativa utvärderingar eller resultatutvärderingar

Utvärderingen kan också vara *formativ*, vilket innebär att resultaten från den skall användas för att forma kommunikationsinsatsen.

En variant av formativa utvärderingar är i praktiken detsamma som målgruppsanalyser.

En annan variant är förtester av t ex trycksaker, filmer m m som är tänkta att användas i en kommunikationsinsats. Förtesten leder ofta till revideringar av produktionerna och ibland till att de skrotas helt.

Att utvärdera visionsmål

Ett projekts olika mål bör vara länkade till varandra i en målkedja, så att det ena målet förutsätter att ett tidigare mål uppnått. Finns det inga mål för projektet är det inte särskilt meningsfullt att göra en utvärdering.

I slutet på målkedjan finns det långsiktiga visionsmålet

Trafiksäkerhetsinformationens långsiktiga mål är att minska antalet dödade och svårt skadade i trafiken m m. Lobbyistens långsiktiga mål är att påverka lag-stiftningen i en för uppdragsgivaren önskvärd riktning. Om det önskade utfallet faktiskt har inträffat eller inte är lätt att i efterhand konstatera. En helt annan sak är att fastslå att förändringarna faktiskt beror på informations- eller lobbyingverksamheten.

En förutsättning för detta är att man kan påvisa antingen att inga andra faktorer kan ha spelat in, eller kan visa i vilken grad informations- eller lobbyingprojektet bidragit till den önskade förändringen.

I regel är denna form av visionsmål – i synnerhet de som finns på nationell nivå – de som är svårast att konstatera om de blivit uppnådda eller inte. De ligger långt fram i tiden och följaktligen kan eventuella förändringar bero på en rad andra faktorer än kommunikationsinsat-

serna. Det är därför av stort värde i ett långsiktig program att ha flera utvärderingstillfällen medan programmet pågår för att stämma av mot det långsiktiga målet.

Spridningen av HIV/AIDS har minskat kraftigt sedan slutet på 1980-talet. Sverige är idag jämfört med liknande länder relativt förskonat från HIV/AIDS. Troligen beror minskningen – i varje fall delvis – på den sammanlagda effekten av de omfattande AIDS-kampanjerna. Att bevisa att så är fallet är emellertid inte möjligt. Redaktionell uppmärksamhet har säkert spelat en viktig roll (samtidigt som AIDS-kampanjerna bidragit till att denna uppmärksamhet utlösts), liksom insatser från skolsköterskor och barnmorskor på ungdomsmottagningar. Effekten av deras insatser har säkert främjats av den öppna och fördomsfulla inställning till sex som finns i Sverige.

Organisationen Villaägarna har kämpat för att eliminera eller i varje fall reducera fastighets-skatten på småhus. Skatten har reducerats sedan Villaägarna startade sin kampanj. Men är det helt säkert att det just är denna som lett till reduktionen av fastighetsskatten.

Att från utvärderingar av mål längre ner i kedjan dra slutsatser om mål högre upp

Att lägga resurser på försöka fastställa om visionsmålen uppnåtts eller inte är ofta ofruktbart. Att så är fallet har emellertid inte någon större betydelse.

För det mesta vet vi redan att vissa beteenden leder till ökade eller minskade hälsorisker. Vi behöver inte invänta vårdstatistiken. Vi vet att rökslut minskar risken för lungcancer och hjärt- och kärlsjukdomar. Vi vet att ett ökat cykelhjälmansvändande leder till färre skallskador. Kan vi konstatera att rökandet i en viss grupp varaktigt minskat (*impact*), så kan vi därav på mycket goda grunder dra slutsatsen att gruppens hälsorisker minskat (*outcome*).

Vi vet också att positiv publicitet kring ett företag dels ökar kännedomen om företaget, dels påverkar attityderna till det i positiv riktning. Vi vet också att positiva attityder till ett företag ökar försäljningen av företagets produkter, gör det lättare att rekrytera medarbetare osv.

Enklast är det att utvärdera kommunikationsprojekt som använder samma metodik som kommersiella marknadskommunikationskampanjer:

- entydiga beteenden, med hög observerbarhet, t ex cykelhjälmansvändning och rökning, till skillnad mot kondomansvändande och läkemedelsmissbruk.
- kort tid mellan exponering och förväntad effekt.

Ofta tvingas kommunikatören till sin besvikelse konstatera att den kortsiktiga önskade beteendeeffekten på målgruppen blivit noll eller nära noll. Detta behöver inte innebära att projektet totalhavererat.

Även om beteendemålet inte uppnåtts, så kan ett eller flera av kommunikationsmålen uppnåtts, och på så sätt skapat förutsättningar för framtida effekter på målgruppens beteende. Även om intentionen att sluta röka inte alltid följs av beteendet rökslut eller intentionen att regelbundet avstå pengar till ett afrikanskt fadderbarn, så kan vi med säkerhet utgå från att det är mer sannolikt att man slutar röka eller ger pengar om man har intentionen att göra det, än om man inte har intentionen.

På samma sätt kan vi utgå från att en positiv attityd till att sluta röka har större möjlighet att framkalla en intention att sluta röka, än en negativ attityd osv.

Att mäta uppmärksamhet

Alla kommunikationsmål går att mäta men inte med samma metoder.

Det första egentliga kommunikationsmålen handlar om uppmärksamhet. De är exponering, observation, identifikation, förståelse och intresse.

Att målgruppen exponeras för ett budskap innebär bara att den ges en fysisk möjlighet att ta del av budskapet. Graden av *exponering*, som kan mätas mycket noggrant, är självfallet i hög grad en kostnadsfråga. Hellsidesannonser i rikspress och populärpress, TV-spottar och utomhusreklam ger hög exponering men kostar därefter.

Exponering är en nödvändig men inte tillräcklig förutsättning för *observation*, som helt enkelt innebär att målgruppen har lagt märke till kommunikationsförsöket. Har detta inte observerats kommer inte något annat heller att hända.

Även observation är relativt enkelt att mäta liksom identifikation och intresse. Att en person ur målgruppen säger sig känna igen t ex en annons, ses som ett bevis på observation, har personen dessutom läst rubriken och tittat på bilden, ses detta som ett tecken på att hon identifierat avsändare och budskap, och skulle personen ifråga också läst brödtexten exempel är detta ett tecken på intresse. För helsidesannonser i dagspress gäller den ytterst grova tumregeln 40-20-10, dvs 40% av läsarna observerar, 20% identifierar och 10% intresserar sig annonsinnehållet.

En annan form av uppmärksamhet är att projektet uppmärksammas redaktionellt i nyhetsmedierna. Det är oftast, men inte alltid, fördelaktigt för kommunikatören. Ett säkert sätt att bli uppmärksammas är att provocera och chockera, men provokationerna leder lätt till att uppmärksamheten fixeras på helt andra frågor än de hälsokommunikatören vill ska uppmärksammas, vanligen på frågor om provokationen i sig.

Debatten kring TCOs enormt uppmärksammade jämställdhetskampanj våren 1999, där ord som *kuk* och *pitt* användes i provokativt syfte, handlade mer om metodens lämplighet än om bristande jämställdhet på arbetsmarknaden. En liknande debatt utlöstes av FHI:s "semestersexbroschyr" från 1998. Broschyren, som riktade sig till män som var presumtiva prostitutionskunder, rekommenderade kondomanvändande i riskfyllda situationer. Debatten kom mer att handla om huruvida broschyren legitimerade sexköp eller inte, än om problemet med STD-risker på semestern.

Att mäta kunskapsförändringar

Att mäta *kunskapsförändringar* går till ungefär som ett läxförhör eller prov i skolan.

Problemet är, att det faktum att man känner till eller har hört talas om ett förhållande, inte alltid är detsamma som att man tror på det.

Att ha hört att HIV inte smittar via toaletter och matbestick är inte samma sak som att vara säker på att det förhåller sig så. De grupper som var mest misstänksamma mot myndigheters HIV/AIDS-information var inte de okunniga utan grupper som vårdpersonal och kriminalvårdspersonal.

Att mäta attitydförändringar och intentionsförändringar

Även *attitydförändringar* är relativt lätta att mäta, i synnerhet om attitydobjektet är entydigt, t ex kondomanvändande, cykelhjälsanvändande (notera att attityderna till kondom och cy-

kelhjälms inte behöver vara desamma som till kondom användande och cykelhjälms användande för egen del), lågintensiv motion osv. Människor ur målgruppen ställs helt enkelt inför frågan om de tycker bra om, illa om eller är neutrala till en viss företeelse, t ex sina egna rökvanor.

När det gäller *Intentionsförändringar* ställs frågan om man kan tänka sig att förändra sitt beteende i ett visst avseende, t ex sluta röka, dra ner på sin alkoholkonsumtion, köpa en ny bil av ett visst märke osv.

Att mäta beteendeförändringar

Att mäta *beteendeförändringar* är något av Formel 1 i utvärderingssammanhang. Alla kommunikationsinsatser syftar på kort eller lång sikt, direkt eller indirekt till att påverka beteenden, att få människor att göra någonting – eller låta bli att göra någonting. Först när beteendeförändringar har konstaterats, kan man säkert (till skillnad mot troligen) tala om att kommunikationsinsatserna har haft effekt.

Före - efter

För att det skall vara meningsfullt att mäta förändringar i kunskaper, attityder intentioner och beteenden måste målgruppens kunskaper, attityder och/eller beteende före exponeringen av målgruppen vara kända. Annars måste de mätas eller simuleras. Om utgångsläget är okänt får man antingen göra en mätning före och en mätning efter exponeringen, vilket är att föredra, eller använda en kontrollgrupp eller kontrollkommun, som mäts i efterhand, men som får representera läget före.

Utvärderingar måste vara kostnadseffektiva

Utvärderingar måste liksom de utvärderade projekten vara kostnadseffektiva. Det är inte alltid den bästa och mest vetenskapliga utvärderingen är den mest prisvärda.

Sunt förnuftsutvärdering

Den enklaste, billigaste, men inte nödvändigtvis den sämsta, utvärderingen, är en ren sunt förnuftsanalys av kommunikationsinsatsen.

Med en sunt förnuftsanalys kan man komma fram till att kommunikationsinsatsen med största sannolikhet har misslyckats – dock mera sällan motsatsen. Man kan utan vidare konstatera att en trycksak med 6 punkters svart text på mörkblå botten inte uppnår några som helst kommunikationsmål utöver en eventuell exponering. Det behövs inga särskilda undersökningar för det. Motsatsen gäller dock inte – 12 punkters svart text på ljus botten är ingen garanti för måluppfyllelse – endast för läslighet (läslighet = att normalläsaren fysiskt kan tillgodogöra sig en text).

Har en kommunikatör använt Sveriges radio P4 för att nå ungdomar har han gjort ett misslyckat kanalval. Eftersom P4s lyssnare är medelålders och äldre kommer målgruppen inte ens att exponeras för budskapet. Reklamradion klarar exponeringsmålet, men detta är ändå inte en garanti för framgång i slutändan.

Långa meningar, många långa ord och många främmande ord i en text riktad till lågutbildade sänker en texts läsbarhet (läsbarhet = att normalläsaren psykiskt kan tillgodogöra sig en text). Att en text har hygglig läsbarhet är en nödvändig – men inte tillräcklig – förutsättning för måluppfyllelse.

En förutsättning för alla typer av utvärderingar – även sunt förnuftsanalyser – är att såväl planering som genomförande av kommunikationsinsatsen dokumenteras.

En intressant och kostnadseffektiv form av utvärderingar av kommunikationsinsatser som till större delen bygger på personlig kommunikation, t ex nätverksprojekt, är personliga, problemorienterade rapporter dels från personer i de ansvariga organisationernas ledningar, dels och framför allt från fältarbetarna.

Det kan finnas en förståelig rädsla i organisationerna för att offentliggöra problemorienterade rapporter, som man tror skulle ställa organisationen i dålig dager. En rapport, som redovisar svårigheter och misslyckanden, skulle kunna "sänka betyget", fruktar de ansvariga. Detta är ett svårslutligt problem, som endast kan lösas med en organisationskultur som tillåter och uppmuntrar öppenhet även rörande egna misslyckanden.

Processutvärdering

Processutvärderingar, i vilka dagboksrapporter är viktiga inslag, är en metod att systematiskt följa och dokumentera ett projekts genomförande

En processutvärdering analyserar hur beslut har fattats i en projektgrupp, hur kommunikationen fungerat inom gruppen, i vilken mån gruppens medlemmar styrs av samma mål, graden av optimism eller pessimism i gruppen osv.

Processutvärderingen undersöker förutsättningarna för måluppfyllelse. Men det finns exempel på projekt som misslyckats totalt trots de bästa av förutsättningar, medan många projekt har lyckats mot alla odds. Processutvärderingens användbarhet ligger i att de i bästa fall kan förklara – inte om ett projekt lyckats – utan varför ett projekt lyckades eller misslyckades.

Verkliga-livet-indikatorer

De säkraste och samtidigt också de mest kostnadseffektiva måtten på beteendeförändringar är "verkliga-livet-indikatorer" (*real life indicators*). Många kommersiella kampanjer är självutvärderande, i synnerhet sådana som bygger på kupongsvar. Försäljningsökning = framgång, utebliven försäljningsökning = misslyckande. På samma sätt är ett bra och billigt mått på effekten av en cykelhjälskampanj utvecklingen av antalet försålda cykelhjälm inom kampanjområdet och ett självklart mått på en PR-kampanj för en utländsk bank som öppnar i Sverige antalet artiklar och inslag om banken.

Observation

Steget från "verkliga-livet-indikatorer" till observation är inte så stort. "Verkliga-livet-indikatorer" kan inte alltid ge pålitliga besked om det faktiska beteendet. Alla som köper cykelhjälm, löparskor, kondomer osv använder dem inte. Ett säkrare mått är *observation*, i trafiksäkerhetssammanhang sannolikt det mest använda måttet.

Observation förutsätter förstås synbarhet, men även mindre synbara beteenden som kondom användande kan ibland observeras indirekt. Effekten av kondomutdelning i parker och

andra områden, som fungerar som träffpunkt för homosexuella män, direkt eller via skaldade kondomholkar, kan indirekt studeras genom antalet använda kondomer som hittas i parken morgonen efter utdelandet.

Vilken radiokanal bilisterna egentligen lyssnar på (P1 och P2 överrapporteras i intervjuundersökningar, reklamkanaler underrapporteras) kan undersökas genom att kontrollera vilken kanal bilradion är inställd på när bilen är på service.

Utfrågning

Det finns två anledningar att använda utfrågning av målgruppen som metod att mäta måluppfyllelse.

- Billigare metoder som observation räcker inte till. Det finns inga hyggligt säkra verkliga-livet-indikatorer och beteendet är till sin natur svårt eller omöjligt att observera, tex verbalt beteende i vardagslivet, kostvanor osv.
- Utvärderaren är intresserad av motiv för och utlösare – eller bristen på sådana – av handlingar och icke-handlingar. Verkliga-livet-indikatorer talar om att en förändring inträffat – eller inte inträffat – sällan varför.

Forskare talar ibland om "den svarta lådan": hur ser processen ut mellan distribution av budskapet till målgruppen och målgruppens förändrade beteende?

Vad var det som gjorde att vi lyckades eller misslyckades? I det senare fallet – var fanns flaskhalsen? Lyckades vi inte få målgruppen att uppmärksamma våra budskap, valde vi fel medier för detta, misstolkades budskapet, framstod den önskade beteendeförändringen som så besvärlig och genomgripande att ingen intention hos målgruppen skapades?

Möjligheten att komma åt innehållet i "den svarta lådan" ökar om målgruppen utfrågas om sin mediekonsumtion, upptäckt av budskapet, intresse för budskapet och tolkning av budskapet

Utfrågning kan ske på ett antal olika sätt:

1. Enkäter har tre nackdelar: låg svarsfrekvens, de tar lång tid att genomföra, i synnerhet om påminnelser används, och undersökaren kan inte vara säker på vem som fyllt i formuläret. Fördelen är att de är relativt billiga att genomföra.
2. Telefonintervjuer ger bra svarsfrekvens, men kan endast vara högst 15 minuter. Även telefonintervjuer är fördelaktiga ur kostnadssynpunkt.

Enkäter och telefonintervjuer förutsätter enkla frågor om beteenden och preferenser, men är inte lämpliga för frågor om motiv och komplicerade orsakssammanhang.

3. Grupptervjuer är särskilt användbara vid explorativa undersökningar, dvs avsikten med undersökningen är att få ett brett panorama över olika beteenden, at-

tityder, bevekelsegrunder m m – inte att ge kvantitativa mått på hur ofta de förekommer.

4. Besöksintervjuer, vars enda nackdel är att de är dyra. Kostnaderna är lägre när alla intervjuer äger rum på samma arbetsplats, skola, lasarett, regemente osv, högre när människor skall intervjuas i bostaden.

Avkastning på kommunikationsinvesteringar

En fråga som diskuterats intensivt bland yrkesinformatörer både i offentlig och privat tjänst de senaste åren är hur man skall kunna visa att en kommunikations-investering är lönsam.

Kostnaden för en kommunikationsinvestering (vi skiljer här mellan reklaminvestering och kommunikationsinvestering) kan beräknas på kronan när, men värdet av den översatt i pengar är svävande.

Alla kommunikatörer såväl i privat som offentlig tjänst kan räkna med att deras uppdragsgivare framöver i allt högre grad kommer att kräva att resultat även beskrivs i termer av ekonomisk avkastning.

För det mesta kommer detta av olika skäl att vara omöjligt. Men det hindrar inte att det är viktigt att diskutera en kommunikationsinsats resultat i ekonomiska termer, inte minst innan den genomförs.

Ett mycket enkelt exempel:

Vägverket har kommit fram till 14 miljoner kr som kostnad för ett förlorat människoliv. Om man godtar denna skattning skulle en informationskampanj om t ex HIV / AIDS som räddar endast ett liv ändå gå jämt upp vid denna kostnad. På samma sätt kan man skatta värdet av att en rökare slutar röka eller en icke-rökande tonåring förblir icke-rökare.

Visserligen kan inte kommunikatören ge svart på vitt på hur många liv som kommer att räddas eller har räddats, eller på hur många rökare som kommer att bli eller har blivit rökfria. En diskussion är ändå värdefull, eftersom den belyser det förhållandet att redan en eller par individer ur målgrupper, som påverkats åt rätt håll, kan göra en kommunikationsinsats kostnadseffektiv.

Varning för önsketänkande vid tolkning av resultat

Den stora boven i samband med tolkningar av utvärderingsresultat är önsketänkande.

- Särskilt svåra att tolka är resultat, som står isolerade och som inte kan jämföras med andra mätningar. Om 60% är nöjda med den information de har fått från t ex landstinget är ett bra eller dåligt resultat är omöjligt att säga om man inte vet vilka siffror andra landsting får eller kan jämföra med tidigare mätningar.
- Ett annat förhållande som försvårar tolkningen av undersökningsresultat och som lätt leder till önsketänkande är det faktum att många av ren snällhet eller artighet håller inne med kritiska synpunkter. Det undermåliga för betyget medelmåttigt och det medelmåttiga får betyget bra
- En form av önsketänkande är att på lösa grunder läsa in samband mellan två eller flera faktorer. Att svartspritsförsäljningen anses ha minskat under den period OAS,

Oberoende Alkoholsamarbete, har propagerat mot köp av svartsprit kan bero på en rad andra orsaker, t ex effektivare tull- och polisarbete. Att fler tar cykeln till jobbet efter en cykelkampanj kan bero på denna, men också på bättre väder.

- En annan vanlig form av önsketänkande är att tolka bristen på förslag på förbättringar hos de intervjuade som att dessa är nöjda. Mer troligt är att de är apatiska. Kritiska synpunkter är i varje fall ett tecken på att målgruppen bryr sig.
- Att målgruppen tycker om en kampanj är inte detsamma som att den låter sig påverkas av den. Menlösa kampanjer med bilder på barn och hundar tilltalar för de mesta målgruppen. Men det är inte säkert att den låter sig påverkas. Provocerande kampanjer för ofta större effekt.

Lars Palm

Mars 2002

lasse.palm@lund.mail.telia.com

© Svenska Övertalningsbolaget AB

Utvärdering som lärande process

Ett seminarium mot bakgrund av en utvärdering av Afrikagruppernas informationsverksamhet

Deltagarförteckning

Åke Andersson, SISU Idrottsutbildarna
Maria Bergstrand, Barnängens Världsbibliotek
Elisabeth Berg-Khan, Sida/INFO
Ylva Birkne, Världsnaturfonden
Gabi Björsson, Afrikagrupperna
Marianne Boestad, Folkuniversitetet
Annisia Bouchibane, Världsnaturfonden
Jenny Carlsson, Elevorganisationen
Josephine Carlsson, Context
Ingeborg Ekblom, Svenska Unicef
Karin Ekermann, Studieförbundet
Susanne Fjellemark, Afrikagrupperna
Annika Fritsby, Forum Syd
Bonian Golmohammadi, Svenska FN-förbundet
Sigrid Gunnarsson, Forum Syd
Victoria Hallberg, Framtidsjorden
Lennart Håkansson, Forum Syd
Marika Jonsson, Svenska naturskyddsföreningen
Sara-Sofia Josefsson, Afrikagrupperna
Gitte Jutvik, Världsnaturfonden
Ulla Lingesjö, NBV
Thomas Lustig, Föreningen Svalorna
Annika Malmberg, Rädda Barnen
Cecilia Malmgren, UBV
Per-Ulf Nilsson, Context
Karl-Christian Overgaard, SISU Idrottsutbildarna
Lars Palm, Lunds universitet
Jan Ristarp, Solidaritetsrörelsens Hus
Tomas Rydsmo, Global Consulting AB
True Schedvin, Sidas utvärderingsenhet
Maria Stenmark, Barnängens Världsbibliotek
Bodil Strömberg, Sida Härnösand
Ulrika Sundler-Lycke, Svenska Unicef
Lars Tallert, Svenska FN-förbundet
Karin Timm Östlund, Gaudeo
Turid Ulven, Svenska Afghanistankommittén
Marja Wolpher, Afrikagrupperna
Berit Wiklund, Afrikagrupperna
Eva Åberg, Föreningen för Utvecklingsfrågor
Johan Åkerblom, Sida/INFO
Ytterligare person, Elevorganisationen
Ytterligare 6 personer, Svenska FN-förbundet

Skolarbete

Afrikagrupperna har alltid sökt olika möjligheter att informera ute i skolorna. Man har tidigare främst vänt sig mot de högre stadierna. Ungdomsinriktat material har producerats och skolor har informerats. De faktiska insatserna har i regel varit avhängiga de medlemmar som på olika sätt har en ingång i skolvärlden. Resultaten skiftar därmed mycket, med några skolor som har en kontinuerlig kontakt med Afrikagrupperna.

Att komma ut på skolorna är en gigantisk och ofta svår uppgift. Vägar som Afrikagrupperna utnyttjat för att nå in i skolan är samarbeten med andra organisationer, kontakter med lärare, erbjudande av föreläsare, skolinriktad information på webbsidan. Afrikagrupperna är idag på väg mot en tydligare struktur på detta arbete.

Sedan ett par år tillbaka arbetar Afrikagrupperna särskilt med mellanstadiet. Motivet är att barn i denna ålder formar attityder som lever vidare, och att de är lättare att påverka då än senare. Under år 2000 utarbetades ett nytt pedagogiskt material (Chiringa-lådan) tillsammans med en referensgrupp. Lådan började lanseras och säljas under 2001. Under något år har Afrikagrupperna även regelbundet skickat ut ett elektroniskt lärarbrev till intresserade lärare på olika stadier. Webbsidans skolmaterial utvecklas regelbundet och den centrala Informationsservicen har dagliga kontakter med elever och lärare.

Konsulten Gaudeo genomförde 2001, på Forum Syds uppdrag, en studie över biståndsbranschens informatörer i skolorna. Studiens slutsats var att det finns en tydlig efterfrågan bland lärare och elever på informatörer och material. Studien ger en rad konkreta förslag om hur ett sådant arbete bättre kan utvecklas.

Afrikagrupperna tycks idag känna en viss osäkerhet om vilken riktning dess skolsatsning ska ta. Inom organisationen finns en tveksamhet om man ska satsa på mellanstadiet, om man snarare bör rikta in sig på gymnasieungdom eller om man orkar rikta sig till bägge kategorierna. Vad man än beslutar sig för är det väsentlig att tänka igenom hur man skall kunna mäta effekten av Afrikagruppernas skolinsatser. Eftersom det i skolans värld ofta handlar om att mäta effekter i ett andra led krävs en medveten planering redan före insatserna.

Först några generella rekommendationer:

- Afrikagrupperna bör fortsätta sina ansträngningar att utveckla samarbeten med pedagoger och med andra enskilda organisationer -för att utveckla gemensamma övergripande strategier, gemensamma satsningar och gemensamma material.
- Då mellanstadie-satsningen ännu är i sitt inledningsskede finns goda möjligheter för Afrikagrupperna att planera, följa och utvärdera arbetet. En särskild plan bör utarbetas för en ev. baslinjestudie, enkäter och analyser, som kan ge god kunskap både om programmets genomförande och av dess pedagogiska innehåll och effekter.
- Afrikagrupperna når sannolikt en bättre effekt om man koncentrerar skolarbetet till vissa geografiska områden, där särskilt intresserade skolor identifieras och bearbetas.
- Afrikagruppernas lärarbrev bör omarbetas. Konsulten skickade ut en mindre enkät till mottagarna. Enkäten tyder på ett relativt lågt intresse, varför brevet bör utvecklas till sitt innehåll.

Budskapet är viktigt för informationsaktiviteternas relevans

En förutsättning för att informationsaktiviteterna skall leda till måluppfyllelse är att det valda budskapet bidrar till förväntade effekter och att budskapet verkligen förmedlas i aktiviteterna.

Afrikagrupperna skulle med sin skolsatsning kunna förmedla ett budskap om att barn i alla länder är lika värda, har samma grundläggande behov, men berövas likvärda möjligheter att fylla dessa behov. Dessa orättvisa förutsättningar beror på omvärlden, men den är påverkbar. Om man engagerar sig går det att förändra och göra världen lite bättre och mer rättvis.

En sådan målformulering är allmänt hållen och måste preciseras för att kunna säga om budskapet leder till den förväntade effekten, nämligen att barn lär sig mer om globala frågor och förstår de grundvärderingar som internationellt utvecklingssamarbete vilar på. Det är lättare att uttala sig om det budskap som förmedlas genom tidningen och hemsidan, eftersom dessa finns tillgängliga för att analysera. Det är svårare att säga något om skol-informatörens budskap utan inspelning från en information eller utan att ha kunnat delta på en lektion.

Afrikagruppernas ambitioner stämmer väl med skolans internationalisering och riksdagens informationsuppdrag till Sida. Unga människor och skolan är prioriterade målgrupper i Sidas gemensamma strategi för Sida och folkrörelsernas informationsverksamhet.

Chiringa-lådan, hemsidan och eventuella besök på skolan bör ses som en helhet där de olika delarna stöttar varandra. Hemsidan kan i detta sammanhang utgöra nyckel till effektmätning. Den personliga informatören är sannolikt en mycket viktig del av skol-satsningen, dels för att personliga möten är viktiga men kanske främst för att det finns en person som knyter ihop och fysiskt visualiserar ett komplext problemområde.

Det är väsentligt att tänka igenom och ha ett medvetet förhållningssätt till det rimliga i att försöka befästa positiva attityder eller t o m förändra negativa attityder och värderingar genom ett besök på 60 minuter.

Att mäta effekter på medvetenhet och värderingar

Det är erkänt svårt och det finns inga mätmetoder som är mer vedertagna än andra. Detta tema tas upp i ett diskussionsunderlag som Apollo Analys – Klas Palm tagit fram på uppdrag av Forum Syd, hösten 2000. Motsvarande samtal förs i Sidas handbok för utvärderingar av informationsverksamhet från 1995, Hur gick det? Vad har vi lärt? Den titeln anger rätt ambitionsnivå, det handlar om att planera verksamheten på ett sätt som gör det möjligt att ta vara på erfarenheterna, hur gick det, vad lär vi oss av det? Att mäta effekter på människors attityder och värderingar är mycket svårt, men det krävs ansatser till att göra det för att svara på frågan hur gick det?

Afrikagrupperna vill höja elevers medvetenhet om levnadsvillkor i världen samt stärka elevernas värderingar om att alla barns lika värde. Det skulle vara möjligt att ta reda på om användandet av Chiringa-låda har lett till detta genom att intervjua ett antal elever och ställa frågor om vad de vet om barns levnadsvillkor och hur de ser på barns lika värde, samt fråga ifall deras medvetenhet och värderingar påverkats av Chiringa-lådan eller annat skolbesök. Det är emellertid kostsamt att intervjua och blir därför med nödvändighet punktinsatser.

Lars Palm skriver i manus till seminariet 5 mars 2002 att: "Ett projekts olika mål bör vara länkade till varandra i en målkedja, så att det ena målet förutsätter att ett tidigare uppnåts. Finns det inga mål för projektet är det inte särskilt meningsfullt att göra en utvärdering." ... "Att lägga resurser på att försöka fastställa om visionsmålen uppnåts är ofta ofruktbart."

Lars Palm presenterade på seminariet den 5 mars en teoretisk grund för effektmätning i form av en kedja, som börjar med exponering. Före exponering skulle man kunna lägga ovanstående diskussion om huruvida budskapet i sig är relevant för måluppfyllelsen. Låt oss förutsätta detta. "Exponering är en nödvändig men inte tillräcklig förutsättning för observation." Ofta kommer vi inte längre än till att uttala oss om antal elever som erhållit information, vilket med fullständig säkerhet endast är exponering, även om vi kan anta att det har lett till observation. De intressanta stegen följer därefter, har det lett till ny kunskap, leder den till attityd-förändringar som i sin tur föder nya intentioner som resulterar i nytt beteende.

"Alla kommunikationsinsatser syftar på kort eller lång sikt, direkt eller indirekt till att påverka beteenden, att få människor att göra någonting – eller låta bli att göra någonting. Först när beteendeförändringar har konstaterats, kan man säkert (till skillnad mot troligen) tala om att kommunikationsinsatserna har haft effekt." ... "De säkraste och samtidigt också de mest kostnadseffektiva måtten på beteendeförändringar är "Verkliga-livet-indikatorer" (real life indicators). Många kommersiella kampanjer är självutvärderande, i synnerhet sådana som bygger på kupongsvär." (Lars Palm, mars 2002)

Eftersom marknadens kommunikationsaktörer ännu efter 40-50-60-?? år inte funnit en annan effektmätare har vi tagit med tanken att hänga på en "kupong" – bildligt talat en kupong. För att kunna planera mätningar krävs dock en målhierarki. Här är ett exempel på hur en sådan skulle kunna se ut i termer av aktivitet, resultat, effektmål, övergripande mål.

Övergripande mål.

Svenska skolbarn förstärks i deras uppfattning om alla barns lika värde, erhåller kännedom om globala förhållanden som innebär att barn måste leva med olika förutsättningar för att tillgodose sina behov, samt får en känsla av att orättvisorna går att påverka och att Afrika-grupperna arbetar för att försöka bidra till större rättvisa.

Effektmål

Att 30% av deltagande mellanstadieelever har fått en bestående bild av barns förutsättningar i södra Afrika och att hälften av dessa har fått en tro på att dom kan påverka orättvisorna, samt kännedom om att Afrikagrupperna är en väg att göra det.

Resultat

Genom att finna en metod som kunde genomföras regelbundet skulle man uppnå en form av kontinuerlig kvalitetssäkring och en process där informationsverksamheten ständigt utvecklades och i bästa fall en form där själva återkopplingen blir till del i en dialog.

Idealet vore att finna en form för att mäta kunskap, attityder och värderingar före besöket eller bruket av Chiringa-lådan. Dessa mätningar skulle läggas upp som en naturlig del av Chiringa-lådan. En tänkbar modell kunde vara att läraren genomför en enkel enkät före och

efter. Det ställer stora krav på en kreativ enkät för att det skall bli genomfört i praktiken, men det torde inte vara helt omöjligt.

Kunskap kan förmedlas genom ett informatörsbesök, det kan på sikt förändra attityder och värderingar, men dessa förskjuts normalt inte mycket på några timmar eller dygn, alltså kan man förutse att mätningen av attitydförändringar ger lågt utslag, vad kan man mäta istället som talar om begynnande förskjutning av attityder och värderingar?

När skall eftermätningen göras, görs den omedelbart säger den lite om vad som blev bestående, görs den med fördröjning är det svårt att uttala sig om det är effekt av informatörsbesöket eller nyhetsinslag på TV samma kväll. Tidpunkten blir ett val och en avvägning.

Afrikagrupperna förväntar sig att ökad medvetenhet och förändrade attityder åtföljs av handlingsberedskap och vilja att engagera sig i utvecklingssamarbete för en bättre värld. Ett sådant engagemang förutsätter vanligtvis både ökad medvetenhet och rätt attityder och värderingar. Det innebär att dessa handlingar säger en hel del om den totala effekten, samtidigt är det möjligt att mäta dessa handlingar mer exakt i form av insamlade kronor, antal brev till vänskolor, försäljning i skolans solidariska handel, antal deltagare på namnlistor, demonstrationer osv.

Det är en hög ambitionsnivå att försöka nå ända fram, dvs genom att förmedla kunskap öka en medvetenhet som förskjuter attityder och värderingar och leder till engagemang och handling, men ambitionen ger respons på insatsen i form av mätbara resultat. En strävan att nå ända fram skulle både ge fler engagemang för en bättre värld och mätbara indikatorer.

Genom att erbjuda en handling som inte är krävande erhåller Afrikagrupperna en mätbar indikator, även om engagemanget för marginaliserade människor blir begränsat. En sådan handling kan vara att ta sig in på hemsidan och med en kod från en utdelad skraplott bekräfta att man tagit sig tid att besöka hemsidan, samt kommit ihåg att ta med sig skraplotten från informationstillfället och inte är negativt inställd. För att bli av måste det ligga en utmaning i skraplotten, exempelvis en spelutmaning där koden bara utgör en del, kunskaper från informationen en annan och egen spelklurighet en tredje för att erhålla tillhörighet i Chriringaklubben.



STYRELSEN FÖR INTERNATIONELLT UTVECKLINGSSAMARBETE

105 25 Stockholm, Sweden

Tel: 08-698 50 00. Fax: 08-20 88 64

Hemsida: <http://www.sida.se>